

Hostiensis in proamio.

Si quis fortè cupit Jurisconsultus haberi
Continuet studium, velit à quocumq; doceri
Invigilet, nec vincat cum fortuna laboris.
Fortior infuroat, cunctis recentior horis.

94
Sammelband

160

ma sibi comparavit
Göttinga 18. grossis
Marranis No. 1516
4. 7. Augusti.

ARTIS NOTARIATVS

ELEMENTA-
RIVS LIBER, IN

QVÆSTIONES SCHO-

LASTICAS REDACTVS, TY-

ronibus huius artis, qui in Notarios creari,

& fortassè etiam in iudicio Camerae Impe-

rialis recipi, seu immatriculari (quod

vocant) cupiunt, apprimè vsui

futurus.

PER HENRICVM CNAVSTINVM,

V. I. Doctorem, S. Palatij, aulæq; Late-

ranensis Comitem.

His accessit APPENDIX de Notariorum ex-
cessibus, erroribus, atq; peccatis.

ITEM,

Johannes

L. W.

181612

ENCHIRIDION PROCVRATORVM: hoc

est, Regulæ aliquot communes siue obserua-

tiones Procuratorum aut postulatorum in

Iudicijs & actionibus forensibus ve-

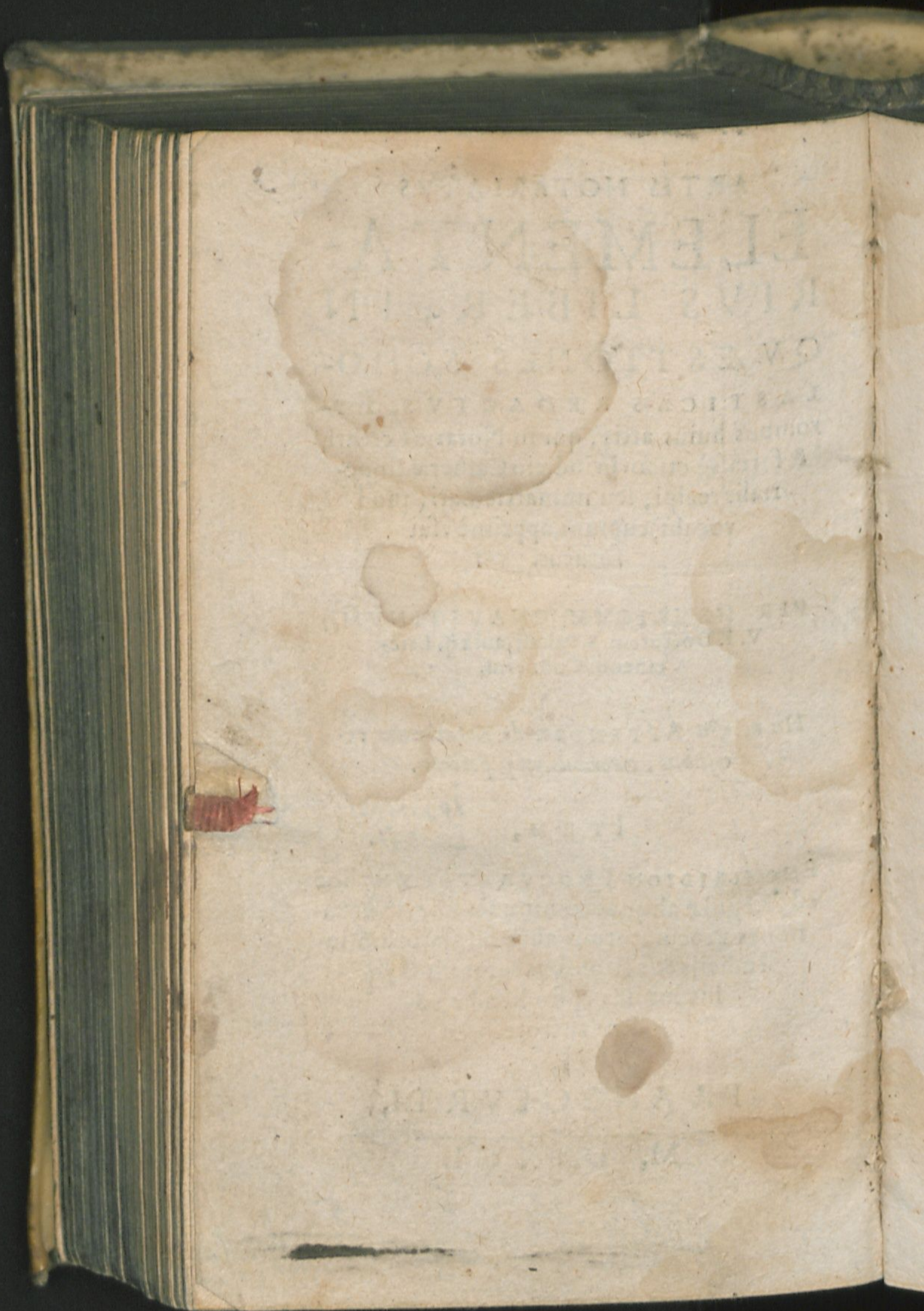
lut limites custodiendæ, co-

dem auctore.

FRANCOFVRTI,

M. D. XCI.

2

REVERENDIS, GENEROSIS, NOBILIBVS,
STRENVIS, CLARISSEMS, DO-
ctissimis atq; optimis viris, & Dominis, Domi-
no V Vilcken Freitag, Decano, D. Theodorico
Blecker, V. I. Licentiato consultissimo, Schola-
steri, D. Casparo Dechow, Cantori, nec non Se-
niori, totiq; Capitulo insignis Cathedralis Ec-
clesiæ Hildesheimensis, Dominis suis gratiosis,
& obseruanter colendis, omnibus & singulis,
Henricus Cnaustinus, V. I. Doctor, S. P. dicit, &
gratiam, ac pacem à Christo, Dei filio,
vivo & vero, precatur.

V M me res ipsa edo-
cuisset, Reuerendi, Ge-
nerosi, Nobiles Stre-
nui, clarissimi, doctissi-
mi atq; optimi viri, ex-
pedire Reipubli. ne homines indocti
& imperiti, honorum & ordinum ti-
tulis ornentur, & tamen multi indies
ferè publica officia appetant, quos nō
sat idoneos ad exercēda eiusmodi mu-
nera reperies, sicut mihi non rarò ac-
cidit,

A 2

cidit,

P R A E F A T I O.

cidit, quando precibus amicorū, COMES Palatinus pulsor, vt in ipsorum gratiam, tenore amplissimi Priuilegij mei, Titium aut Sempronium, in Tabellionem seu Notarium publicum creem: Conscripsi nuper, maiori ex parte, in itinere meo Saxonico (quando in proximè elapso autumno dilectam patriam Saxoniam, denuò vidi, cuius me dulcedine pasci quidem, at minimè fatiari, fateor, ad aliquot paucissimos menses cōcessum fuit) ne aliquid preciosissimi tēporis inani ocio & desidia periret, hunc de arte Notariatus libellū, vt Enchiridion seu Rudimentū quoddam esset, quo vti possent studiosi, qui in Collegijs, aut alijs vniuersitatibus, Cōmunitatibus, oppidis, & ciuitatibus, publicum scribendi officium exercere cupiunt, ne illotis, quod aiunt, manibus & pedibus, in hæc sacra irruerent, eaque parum intellecta, tractare aut profiteri audent. Extant integra volumina, de hac arte scripta, quæ satisfacere cuiuis possunt.

sunt. Elementarium verò libellum, incipientibus aptum, nullū ferè, quod sciam, vidi. Hic itaq; labor meus si studiosis, & illis, qui cupiunt in Notariorum ordinem recipi, ac fortasse etiam in Camerae Imperialis iudicio Spiræ, immatriculari, quod vocant, gratus fuerit, non est, quòd me impensi laboris pœniteat. Atq; vtinam assequi mihi optādo liceat, vt hoc meo præmanso cibo, quidam ex illis, qui Tabellionatus officiū ambiunt, paratiores accedant ad creatores suos, Dominos Comites Sacri Palatij, ac se dignos illo ordine, quem petūt, mediocri doctrina & artis suæ cognitione, ostendant ac declarent. Nec enim satis esse puto, quod quidam faciunt, dicere creaturis suis, parum doctis & idoneis, Ordinem ac dignitatem Notariatus dare vobis possum, artem ipsam, & doctrinam, dare non possum. Nam quorsum attinget, collocare aliquem in stationem & ordinem, quem tueri non possit, & cuius munia ac iura obire & exerce-

P R A E F A T I O.

re nequeat. Multo rectius fit, si mo-
neantur petitores, vt prius artem di-
scant, quàm artis insignia & ornamen-
ta petant. Hoc pacto cōtinget, vt pau-
ciores, at doctiores, habeamus in iu-
dicijs, curijs, aulis, & municipijs No-
tarios, qui officio suo rectè, & laudabi-
liter, sine detrimento aliquo publico,
partiumq; læsione, aut præiudicio, vt
queant.

Vobis autem, viri reuerendi, nobi-
les, clarissimi, doctissimi & optimi, de-
dicare hoc quicquid est, opellæ libuit,
vt quod in Saxonia ferè totum natum
esset, Saxonibus quoq; consecraretur.
quibus meritò, & aliàs, omnes inge-
nioli mei monimenta & foetus, præ-
cæteris debentur. Quid enim dilectæ
patriæ non debeam, cui vitam, nutri-
cationem, educationem, tam dome-
sticam, quàm scholasticam, studia, do-
ctrinam, si qua in me est, honestã co-
gnationem, amicos, præceptores, &
quid non, imò me ipsum, & quicquid
meum est, debeo? Est enim patria (ita
enim

enim Saxoniam, Saxo, appello) sicut ille ait, velut alter quidam Deus, & primus, maximusq; parens. Hinc Euripides suaviter canit, cum patriæ, quia est dulcissima, nunquam quempiam satis gratum fore, significat, in hunc modum:

*Ἡ πατρίς ὡς ἔοικε φίλτατον βροτοῖς,
οὐδὲ νομῆσαι δύναμι' ἀνὼς ὄσι φίλον.*

Quis enim, si perpendat communia patriæ beneficia, ab ipsis usq; cunabulis, in se aceruatim & copiosè collata, si meminerit dulcissimorum parentum, fratrum, sororum, & agnatorum, cœli, aëris, aquarum, riparum, nemorum, alimentorum in educatione puerili, præceptorum, sociorum, & contubernaliū, similibusq; rerum, olim in patriâ gratarum, sat se gratum patriæ exhibere queat? Timotheus Atheniensium Dux, cum collegam suum, propter honores quosdam superbientem, audisset dicentem, Putasne Timothee, patriam nostram fore gratam? Respondit:

A 4

Modò

P R A E F A T I O.

Modò nos dignas gratias referre possemus. Prudens fanè Ducis responsum fuit, qui maiora patriæ beneficia esse censuit, quàm vt quisquam, etiam gratissimus, rectè ijdem respondeat. Atq; hac quidem voce, animi, iuuenum superbientium, ac si natali loco nihil debeant, ad altiores dignitatum gradus subuecti, grauitè arguuntur. Et quartum Decalogi nostri præceptum, largissimè exposcit, vt sic in patriam pij simus, ne qua nobis ingritudinis dica scribatur. Ego, vt verum & quod res est, fatear, tanto dulcissime communis patriæ Saxonix amore & desiderio teneor, vt illius obliuio me nūquam ferè capiat. Abfui quidem patria multos annos, & longo interuallo, ac peregrè vixi, non pulsus, nō fugatus, non profligatus, sed ingenij, si quod mihi est, excolendi gratia, & multum in me officij, beneuolentiæ, ac munificentix à peregrinis honorificè collatum est, sed nescio tamen, quid latentis energiæ in nobis semper amor patriæ habeat, etiā
in fe-

in felicissimo extra patriam statu. Hoc
Quidius lepidissimo versu testatur:

Rursus amor patriæ ratione valentior omni.

Et iterum:

Nescio qua natale solum dulcedine cunctos

Ducit, & immemores non sinit esse sui.

Quid melius Roma? Scythico quid frigore peius?

Huc tamen ex illa, Barbarus iste fugit.

Cùm benè sint clausa cauea Pandæone natæ,

Nititur in sylvas quæque redire suas.

Assuetos Tauri saltus, assueta Leones,

Nec veritas illos impedit, antra petunt.

Hinc Vlysses Ithacam suam, asperam
infulam, ita adamavit, vt nidulum il-
lum, faxis affixum, immortalitati con-
secrare voluerit, & optarit, fumum sal-
tem de Ithacis, seu patrijs, posse videre
focis. Nónne Stagiram, urbium Olyn-
thij vnam à Philippo Macedone diru-
tam, Aristoteles eo amore profecutus
est, vt eandem instaurandam ab Ale-
xandro Magno exorauerit. Nónne à

P R A E F A T I O.

diuina eloquentia Theophrastus dictus, Eresiã suam: nõne suam Ceon Ariston maximi fecit, adeoque in cœlum vsq; extulit? Quare non probo, qui stultitiam (sic enim iudicabatur) cuiusdã deridere volebat, cùm lunam Athenis meliorem & nitidiorem esse, quàm quæ Corinthi lucebat, dixisset. Siquidem eundem, dulcissimæ suæ patriæ amore illectum, sic sensisse, non est dubiũ. Nam etiamsi vilissima nonnulla sint, aut certè veri nõ similia, tamen propter amorem genialis loci, pleraque præstantissima efferuntur & iactantur. Quis enim mentis compos, sua, & maximè illa, quibus in vita, à primis vsq; vnguiculis assuetus est, contemneret? Sed longiùs digressus sum, redeo ad dulcissimos compatriotas & populares, ac rogo per communis Saxonix, patriæ, amorem, & Christianæ societatis vincula, vt vobis huius dedicationis meæ officium non sit ingratum, qua in re si me voti compotem feceritis, quod spero, non deerunt & illa

P R A E F A T I O. 6

illa suo tempore, quibus status vester,
& magnificus ordo haud vulgari mo-
do, à me ornetur. Quod superest, vos
filio Dei, apud patrem pro nobis *μεσί-
τη καὶ ἰκέτη*, commendo, vt mentes ve-
stras per spiritum sanctum regat, & in
agnitione sui, ac vera inuocatione cõ-
feruet & tueatur. Bene valete. Data Er-
phordiæ, in veteri Musarum colonia,
Calendis Nouembris. Anno
reparatæ salutis

1571.

A 6 ELE-

ELEMENTARIUS
LIBER ARTIS NOTARIA-
TVS, IN QVÆSTIONES SCHOLA-
STICAS redactus, Tyrõnibus huius artis, qui in
Notarios creari, & fortasse etiam Spiræ in ius-
dicio Camerae Imperialis recipi, seu immatri-
culari, quod vocant, cupiunt, apprimè vsui fut-
urus. Per D. Henricum Cnaustinum, Ar-
tium liberalium, & V. I. Doctorem,
ac Poetam Laureat-
tum, &c.

ARS NOTARIATVS
quid est?

+ EST certaratio scribendi vel dictandi, per
quam fragilitatis humanae negotia robo-
rantur, & perenni memoriae, commendantur.

Vel sic.

*Est officium publicum, quo varia hominum
negotia, diuersiq₃ actus, in solennē, publicum,
& authenticam scripti formam rediguntur,
atq₃ ita digna, plenaq₃ fide, ad perpetuam po-
sterorum memoriam referuntur.*

Is qui hanc Artem exercet, quo-
modo dicitur?

Nota-

Notarius, Tabellio, veletiam Iudex chartu-
larius, seu ordinarius.

Notarius ergò quis est?

Notarius, seu Tabellio, est persona publica,
officiũ tabellionatus exercens, seu gerens, pro-
pter publicam vtilitatem ordinata, superioris
autoritate munita.

Notarius vnde nomen habet?

A notando, hoc est, diligenter scribendo, &
obseruando, quæ à partibus aguntur, & dicun-
tur. Nam circumspectus, simul & doctus esse
Notarius, ac cautè studiosèq; scripturas suas in
scrinijs, alijsq; receptaculis custodire debet. Ad-
de etiam quòd cum ipsius opera, ac fides, in ali-
quo actu imploratur, & requiritur, omnibus
honestis bonisq; viris, pauperi nõ minùs, quàm
diuiti, inseruire & operam locare tenetur.

Quare dicitur Tabellio?

A tabula. Quia in tabulis scribi olim sole-
bat.

Vnde Iudex chartularius, seu or-
dinarius dicitur?

Iudices chartularij olim dicebantur, quia b

A 7 Impe-

ARTIS NOTARIATVS

Imperatore priuilegiati erant, vt qui vellent coram eis litigare, possent. Sed ipsi non poterant cogere quenquam, vt inuitus coram eis litigaret. Quare & hodie dicuntur Iudices ordinarij, non tamen habentes administrationem, nisi habitu. not. l. i. ff. de iudic. & l. final. C. vbi & apud quem cognitio in integrum restitutionis agenda sit.

Habentne & alia nomina Notarij in Iure?

+
NB. Omnino. Nam & dicuntur in Iure tabularij, serui publici, scriptores, libellenses, scrinarij, memoriales, pragmaticales, epistolares, exceptores, logographi. l. i. C. de tabul. scrib. logog. lib. 10. & l. precipimus, & l. in offerendis. C. de appella.

Quamobrem seruus publicus dicitur Notarius?

+
NB. Sic appellatur, non quod seruus sit conditione, qui Notarius esse non potest, sed quod omnibus pariter, munus suum implorantibus, & requirentibus, pauperi aequè ac diuiti, ex officio inseruire debeat & teneatur.

Quis

Quis potest facere Notarios, siue
Tabelliones?

Papa, Imperator, & Reges, vel is, cui per spe-
ciale Priuilegium, Papa, vel Imperator, hoc
ipsum concessit.

NB. *

Qui sunt illi, quibus Papa, vel Impe-
rator, aut vterque, hoc Priuile-
gium concedere
solent?

Dicuntur hodie, Sacri Lateranensis Palatii,
Aulae, & Consistorij Apostolici, Aut Caesarei,
& Imperialis Comites, aut Vicecomites, quo-
rum sane haudquaquam mediocris est dignitas.

Quænam autem illa?

Hæc nimirum, Quod Comites Palatini in-
ter illustres referantur, atq; Proconsulibus Im-
peratoris, & imprimis Asiae Proconsuli, qui vo-
luntariam Iurisdictionem habet, æquentur. l.
i. C. de silent. & decur. lib. 12.

Hinc, Comites sine Comitatu. Quæ-
nam hæc est dignitas
abusiua?

Hem, ne dixeris. Nonne quæso magnificentum,
& im-

ARTIS NOTARIATVS

& imprimis honorificum munus est, quòd Do-
 ctori legenti in Schola publica indulgentur, sci-
 licet, vt exactis viginti annis, **COMES** intel-
 ligatur. Aut, quòd propter excellentia merita,
COMITIS dignitas alicui, seu à Papa, seu
 ab Imperatore, ex singulari gratia, ante exa-
 ctos viginti annos, etiam extra scholas, tribui-
 tur, & condonantur. l. 1. & ibi glos. C. de profess.
 qui in vrb. Bart. in l. 1. C. de dignit. eod. lib. Et
 hac **COMITVM** dignitate, autoritate, &
 amplitudine quid magnificentius, atq; magis
 honorificum viris doctis esse potest, quæ am-
 plissimo Priuilegio homines natalibus restituit,
 & quandam diuinitatis naturam refert, No-
 tarios creat, & ad Doctoratus dignitatem pro-
 mouet, omnibusq; & singulis Priuilegijs deco-
 ratur, quibus Scholarum Rectores, & Princi-
 pes sunt ornati. Castrens. in 1. Constit. eod. Ge-
 min. in c. grandi. paulò post princi. de supplen.
 neglig. Præla. lib. 6. Ioan. Crass. de substan. pro-
 curat. versic. publicus. Hinc est, quòd Comes pa-
 latinus, omni iuris ratione, Equiti aurato præ-
 ferri debet, iuxta ea, quæ Lanfranch. signorol.
 Bolognin. ac alij, in quæstione, de Milite & Do-
 ctore, eruditè disputarunt.

Licet

Licet ne&alijs principibus, comitibus,
 Ciuitatibus, aut vniuersitatibus,
 propria autoritate creare
 Notarios?

Receptum est, id licere. Ceterum inter
 utrosque hac est differentia, quod à Papa, Im-
 peratore, vel eorum nomine, à Comitibus Pa-
 latinis creati, vbique omnino locorum, etiam
 in Gallia, Anglia, ipsisq; Hispanijs, officio suo
 uti, & Instrumenta fide digna conficere pos-
 sint. Verum, qui ab inferiori Principe, Episco-
 po, ciuitate, aut vniuersitate creati sunt, extra
 iurisdictionem ipsorum constituentium seu
 creantium, Instrumenta conficere, aut offi-
 cium suum exercere non possunt, nec pro No-
 tarijs ibidem habentur.

Quid autem in Notariorum creatione
 potissimum considerare, & quos in
 Notarios creare, seu ordinare, co-
 mites, vel vicecomites Pala-
 tini possunt, & de-
 bent?

Omnes, qui à iure non prohibentur.

Qui

o-
 ti-
 el-
 a,
 Cen
 a-
 ni-
 est.
 Et
 &
 gis
 m-
 it,
 No-
 ro-
 co-
 nci-
 Ge-
 len.
 ro-
 pa-
 re-
 rol.
 Do-
 cet

ARTIS NOTARIATVS

Qui verò prohibentur?

Non pauci quidem. Idcirco Comites, aut Vicecomites Palatini præcipua cura attendere, diligenterq; cōsiderare debent, qui, & quales sint illi, qui in Tabelliones, seu Notarios creari postulant, & petunt. Nam Notarij esse prohibentur: Primò Serui. Quia is, qui seruus est, & non liber, Notarius esse non potest, cum sit publicum, à quo serui repelluntur. l. genera- li. in princip. Cod. de iudicijs.

Deinde Monachi, & Canonici regulares, cū illi quo ad actus ciuiles, pro mortuis reputentur, quia diuinis officijs, & lectioni Bibliorum, ac sacra scriptura vacare debent, & se non immiscere rebus secularibus, & ijs, quæ in foro aguntur, leg. deo nobis. Cod. de episcop. & cler. 16. quæst. 1. c. placuit.

Simul & fœmina. Nam Notariatus virile, & publicum est officium, à quo mulieres remotæ sunt. l. 2. ff. de regu. Iur.

Nec non furiosi. Nam Notarius sana mentis esse debet, affabilis, discretus, humanus, & benignus in omnes, non fatuus, aut stolidus, nec bibulus, vel ebriosus, qui furioso haud multum dissimilis est. Sed & eum esse Notarium nolo,
qui

qui aliquando furiosus fuerit. Nam qui semel furere coeperit, is per totam prorsus vitam non existimatur ad sanam mentem rediisse, nisi euidenter appareat diuersum. l. Ambiguitatem. Cod. de usu fructu, & habitatione.

Adde cæcos, mutos, surdos, quia videre, loqui & exaudire se inuicem Notarius, & contra-hentes debent. l. 1. ff. de verbo. obligat.

Proinde & infames. Nam Notarius integre fame, & bonæ existimationis esse debet, & non falsarius, aut qui à fide catholica, & orthodoxa aberrarit, cùm tabellionatus officium honor sit, & dignitas, à quibus repelluntur infames. lege 2. Cod. de dignit. libr. 12. & c. inter dilectos. extr. de excessi. prela. cap. infamib. ff. de regul. iuris. in 6.

His iunge, malis moribus præditos, & nullis honestorum virorum testimonijs approbatos, aut commendatos, etiamsi non infames. Inquit enim Imperator, cum reliquis oportet magistratum, & mores creandorum inuestigare. Neq; facultates enim neq; dignitas, ita sufficiens est ad fidem, vt electio, & benigni mores. l. scire oportet. para. cum reliquis. ff. de tutoribus, & curato.

Indo-

ARTIS NOTARIATVS

Indoctos autem hoc loco præterire nullo modo licet. Nam nisi doctus sit Notarius, quomodo officium publicum tam arduum, & laboriosum, exercebit? Peritus enim esse debet Notarius, paratus docere, non doceri. l. si quis ex argentarijs. parag. ait prætor. ff. de edendo.

Postremò & hoc considerari non iniquum est, aut inconueniens, an honestorum, & bonorum parentum sint filij, ac legitime ætatis.

Adeone multa in Notariorum creatione obseruari conuenit? Quas ad ducis eius rei causas, & in iure fundatas rationes?

Possẽm tibi multas in medium proferre rationes. Breuitatis autem studio, è multis pau- culas recensebo, si id vrgebis, & tibi non esse satis factum superiori explicatione, putabis.

Vt reliqua missa faciam, quod de moribus dixisti, quomodo ad amu- sim intelligam?

Fortasẽ miraris, quòd sicut Oratorem, sic & Notarium, esse bonum virum velim. Quid mi autem bonos mores, & probatam vitam in futuro

futuro Notario requiram? Constat nanque sat arduum, & non infima dignitatis, auctoritatisq; Notariatus officium esse, ita vt omnia ferme mundi negotia, Notariorum fidei committantur, siue inter Reges, & Principes, Imperatorem, & Papam, aut alios inferiores quosuis, sint peracta. Quid ergo tibi à Notario, in dignitate constituto, & excellenti munere, provinciaq; honorato, nõ debeas promitter? Quare vitam, & mores Notariorum tales esse conuenit, vt virtus eos facile commendare, & gratos bonis, & grauibus viris reddere possit. Nunquam enim tam excellens & preciosum talentum concreditum, rectè dispensabitis, cuius vita, moresq; cum honesto dissident, & pugnant. Neq; verò & is tramites recti boniq; sequi videtur, qui se prauis sodalitijs iungit, & cum bonis, honestis, doctis, & prudentibus viris assidue non conuersatur. Similes enim similibus facile congregantur, quod dicitur. Et scriptura teste, cum sancto sanctus eris, cum peruerso peruerteris. Hinc negari non potest, quòd ex moribus, conuersatione, & vita, fides Notario vel augetur, vel minuitur. Quia si cum bonis, & honestis viris continuè conuersetur, maior sibi,

ARTIS NOTARIATVS

sibi, suisq; instrumentis fides adhibebitur, & minus sinistra suspitionis de se nascetur, quam si cum vilibus personis, scurris, circulatoribus, lusoribus, scortatoribus, belluonibus, decoctoribus, & similibus sycophantis, consuetudinem habeat, ijsq; sit familiaris. Ne igitur falsi, aut aliorum excessuum, etiam extra suum tabellionatus officium commissorum, insimuletur, vel suspitionē saltem aliquam incurrat, honestam conuersationem ante omnia præ se ferat. Quis enim non intelligit, instrumentis Notarij infamati, vel suspecti, tantam fidem non adhiberi, quanta bonæ reputationis Notariorum scriptis adhibetur? Nam conuersatio, & vita Tabellionū laudabilis, tam authentici, & magni officij respondere dignitati debet. iuxta d. leg. scire oportet. parag. cum reliquis. ff. de tutorib. & curatoribus. & l. pacta, que contra. ff. de pactis. & l. stipulatio hoc modo concepta. ff. de verbo. obligationibus.

Quare testimonijs vsque ad eò opus esse putas?

Diuus Paulus in Ecclesiæ ministris requirit, vt bona testimonia habeant ab his, qui foris sunt. Certè & Reipubl. interest, non omnes passim

ad

ad dignitates, & honores admitti, aut ad publicamunera promoueri, nisi scias, qui sint, unde veniant, quibus artibus, & Dominis operam dederint. Si enim frugi sint, dubio procul, non absq; testimoniorū cōmendationibus ab heris, aut præceptoribus suis sunt dimissi. Atq; cum ingens hoc tempore ingeniorum sit petulantia, & mira morum deprauatio, cauendū est omnistudio, ne per incuriam, pro bonis mali, honorū titulis aucti, Rerum publicarum gubernatoribus, & alijs honestis viris obtrudantur. Nam hi boni viri, quādo se fūco creationis, aut promotionis deceptos sentiunt, deinde creatori, seu promotori talis monstri, nō per omnia gratias agunt, aut bene loquuntur. Nec enim bonorū virorum testimonia, commendationesq; negligende sunt. lege penul. parag. estimato. & parag. minuitur. & para. consumitur. ff. de varijs & extraord. cognitionibus, & ibi. dd.

Non parum quoque doctos
scio, vis esse?

Volo. Nam necesse est, eos contractuum substantialia bene intelligere, ipsorumq; varietates, & differentias cognoscere, vt cuiq; contractui suam formā, formulasq; debitas tribuere
pos-

ARTIS NOTARIATVS

possint. Hinc constat, necesse esse, vt ad omne minus sint Grammatici, ne in praeceptis puerilibus Etymologia, Syntaxeos, & Orthographia, turpiter impingant, & peccent, quòd non modò probrosum adultis, sed & pueris ridiculum est. Verùm quid dicemus de multis, nostri temporis, Notarijs, qui tam indocti sunt, vt vix tria aut quatuor verba, absque vitijs grammaticilibus, congruè proferre possint, & eo ipso pueris, qui in Scholis, ob id, virgis cædi solent, longè inferiores. Turpe dictu, at verum. Et hîc in Rempublicam, commodaq; publica, non minimum peccant illi, qui tales creaturas, monstris, quàm Tabellionibus, similiores, in officinam publicam Notariorum totius orbis mittunt, rei literariae verè pestes, & exitiũ, ignominia, & dedecus. Nam multo melius est, quod veteres dixerunt, vacare cathedras, quàm cathedrare capras.

Eho, si tam rigidus in creandis Notarijs censor eris, & indoctos omnes reieceris, quotusquisq; obsecro, Notarius erit?

Quid tum postea. Sint sanè pauci, modò boni &

ni & eruditi. Non enim omnino admittendi sunt, qui licet sensibus exterioribus nullum patiuntur defectum, interioribus tamen aliquo modo sunt orbi, puta, ne vel mediocri quidem prudentia, intelligentia, iudicio, & doctrina præditi. Quantum enim interest, quaeso, oculis non videas, quæ aguntur, an animo non videas, aut auribus non percipias, quæ dicantur, an intellectu, iudicioq; non capias? Debet igitur Notarius esse vir cordatus, intelligens, prudens, discretus, & doctus, qui lepram à lepra iudicare, & dignoscere, item quid à partibus agatur, quid simuletur, sciat, quos actus coram se admittere, quos autem, tanquam vir bonus, rejicere, recusareq; debeat.

Fortasse vis, vt Notarius iura quoque, & leges sciat?

Volo, vt mediocri doctrina Notarius sit instructus, sicut supra dictum est. Sed quod ad iura attinet, quæri hoc loco solet. Et Accursius quidem in l. generali, & post eum Speculator, loco præallegato, sentiunt, quòd Notarij iura scire debeant. Ne, inquit, facientes illicitos contractus, poenam subeant, l. iubemus. Cod. de

B

sacro-

ARTIS NOTARIATVS

sacrosanctis Ecclesijs, l. finali. C. de enunch.
Quod ego tamen non ita intelligo, ac si necesse
sit, magna Notarium iuris scientia praeditum
esse. Aliud est, inquit Antonius apud Ciceronē,
artificem alicuius artis esse, aliud non rudem.
Et si itaque perutile sit, si quantum possit ma-
ximam iuris scientiam sibi comparet tabellio,
tamen satis fuerit, si mediocrem quandam no-
titiam eorum iurium, quae de contractibus, vl-
timis voluntatibus, de iudicialibus, & alijs
quibusdam similibus observationibus statuta
sunt, consequatur, & habeat. Nam & haec ipsa
notitia, postea per se vsu, ac tempore augebi-
tur, & confirmabitur.

De parentibus miror, quod
dicas?

Mirari desine. Noti sunt versus Ho-
ratiij:

Fortes creantur fortibus, & bonis.
Est in equis, est in iuuenis patrum
Virtus, nec imbellem feroces
Progenerant Aquila columbam.

Præsumuntur & ipsi esse boni, qui bonis pro-
creati.

creati, & nationis sunt non infamata. l. quod
 si nolit. §. qui mancipia. ff. de adili. edict. Nec
 tamen hæc ita esse dicta velim, quasi & infe-
 riorum ordinum filij non possint esse boni, cum
 constet, sæpius accidere, vt etiam olitor, aut
 colonus, habeat filium nõ modò excellentis in-
 genij, sed & præclaræ indolis, planè à patris
 natura exorbitantis. Non enim virtuti pro-
 pria, propter natales, quicquam derogandum
 est, siquidem ex natalibus, quo ad ea, quæ ad
 virtutem spectant, neminem nobiliorem, vel
 ignobiliorem esse liquido patet. c. nunquam,
 56. distinct. gloss. in cap. quoniam vetus, 24.
 q. 1. Quanti viri, Socrates & Demosthenes fue-
 re, & tamen ille parentibus ignobilissimis, hic
 etiam prorsus ignotis natus est. Quare de pa-
 rentibus non admodum cõtendo, modò ne car-
 nificum, latronum, furum, aut alioqui circula-
 torum, & infamium sint filij. Quid enim de ta-
 libus tibi pollicearis? Vulgò fertur, Sape solet si-
 milis filius esse patris. Et plerunq; fit, vt tales
 gignamus, quales nos sumus. Non tamè volo fi-
 lium portare iniquitatẽ patris, si fide digno te-
 stimonio, & sua ipsius doctrina, vitæ & morũ
 integritate cõprobat, se à maiorum suorum

ARTIS NOTARIATVS

vitij alienum esse, & virtutis amore, vitia mo-
resq; rigida disciplina regendos preceptoribus
vltro tradidisse. Sic enim Socrates, & alij Phi-
losophi complures, qui aliquid labis in natura,
& educatione, à parentibus vilissimis, quibus
nati erant, hauserant, studio, & disciplina mo-
res correxerunt, ne vestigia patrum sequerentur,
aut tales essent, quales ipsos, vel natales,
vel corporum lineamenta, & constitutio, seu
facierum physionomia, & oculorum habitus,
in quibus esse sedes mentis fertur, arguerent.

Iustæ ætatis etiam mentionem
suprà fecisti. Quid hoc
sibi vult?

Manifestum est, primam ætatem, quæ sua
natura, rebus benè gerendis non est accommo-
da, haudquaquam huic officio sufficere, cum ea
luxui, voluptatibus, petulantia; libidini, prauis
sodalitijs, leuitati, & ocio, magis quàm nego-
cio, ac labori sit debita, plusq; passione, vt sic lo-
quar, quàm ratione regatur.

Sed ad rem veniamus. In quibus ergo
rebus, punctisve Notarij munus
præcipuè consistet?

Quæ

Quæ ad Tabellionum officium pertinent, ea ex Imperatoris Iustiniani Authentica, de Tabellionibus, collatione 4, & nouissima Diui Cæsaris Maximiliani, felicissimæ recordationis, ordinatione, de Notarijs, in Comitijs Colonien- sibus, Anno 1512. edita, colligere, discereq; Notarij possunt. Verùm, & nos hoc loco, in gratiam Tyronum huius palæstræ, summam, & per capita, rem totam percurremus. Sed antequam ipsam artē attingamus, generalia quædam artis præcepta præmittemus, quæ ipsi artiviam parent, vt facilior sit intellectus sequentium, & vsus artis illucescat magis. Primum itaq; de protocollo breuiter dicemus, & sic ordine de reliquis.

Protocollum quid est?

Protocollum, Notula seu Imbreuiatura, est Enchiridion, ad hoc singulariter à Notario cõ- NB. ↗
paratum, vt in id omnes contractus, siue actus,
qui coram se fiunt, seu celebrantur, protinus
inscribat, inde in solennē, debitamq; formam
postea extendendos.

Quando hoc Enchiridion, Protocol- lum, vel Imbreuiaturam, sibi comparabit?

B 3

Pro-

ARTIS NOTARIATVS

Post comparatam artis huius, quam exercere instituit, notitiam. Nam impudentis esset oris, exercere velle artem, parum cognitam, & quam non legitimè antea didiceris. Nec enim feliciter docebit, qui nihil didicit. Iuxta illud Nasonis, Quodq; parum nouit, nemo docere potest.

Quomodo efficiet Notarius, vt
Protocollum suum quàm maximè fide dignum sit,
& habeatur?

Hoc fiet, si competenti illud titulo, in fronte inscribat, quo anno, quo tempore, & ad quid confecerit, & in eis fidem, nomen, cognomenq; suum subscribat, & signum, quo vsurus est, vel quo iam utitur, apponat. Obseruet in toto libro bonum ordinem, & legibiler scribat. Nam sepè accidit, vt deperdito Instrumento, ad Protocollum, seu Imbreuiaturam fiat recursus. Et tunc perinde valet Protocollum, atque ipsum extractum, & magis se-

gis ferè statur Protocollo, modò illud sufficien-
ter omnia substantialia negotij contineat. Vi-
de Lanfran. & Bald. in Rub. C. de fide instrum.

Quomodo se geret Notarius er-
ga partes ad se ve-
nientes?

Affabilem & humanum oportet esse Nota-
rium in primis, & discretum, vt partes ali-
cuius actus celebrandi gratia, ad se venientes,
ipse diligenter audiat, intentionem & men-
tem ipsorum, adeoque totum negotium pro-
bè percipiat. De obscuris, dubijsq; dictis, la-
tius interroget. Atque vt partes ipse audiat,
vsque adeò est ex officio Notarij, vt etiam al-
teri Notario delegare non possit. Orietur
enim inde mera nullitas. Quod
est notandum. Vide
Lanfran.

B 4 Quid

ARTIS NOTARIATVS

Quid in omni actu coram se celebrato præcipuè considerare debet?

In omni actu seu contractu, illius substantiam, qualitates, & solennitates consideret, ac qua necessaria sunt interuenire, sedulo faciat. Et ipse, tanquam peritior, atq; in his exercitior in omnem partem prospiciat, vt cõtractus coram se celebrati, sint liciti, & de iure permissi. Item, ne actus fortè aliquis, ad quem ipse requisitus fuit, ex defectu quodam, tanquam nullus, & frustratorius, impugnari, annihilariq; possit.

Declara hæc aliquo exemplo.

Vt, si certo testium numero opus sit, curare Notarium necesse est, vt illū partes integrum adhibeant. Si renunciatione, curabit, vt fiat. Si cautione, si fideiussione, si iuramento, si propinquorum, liberorum, tutorum, & similium interuentu, vel assistentia opus fuerit, admonabit, vt adhibeantur, & ita de similibus.

Licetne aliena manu Imbreuiaturam scribere?

Non licet. Nam in prædictis omnibus, ita vt decet,

debet, sedulo exornatis, totum actum, ipse sua manu, non per alium, in Protocollum referre, & inscribere, Imbreuiaturamq; conficere debet.

Quid postremò facere debet, antequam partes à se recedant?

Antequam discedant partes, debet illis parata, facta, renunciationes, cessiones, & clausulas dubias, siue ambiguas intelligibiliter, & distinctè praelegere, deq; illis sufficienter admonere, & si minus intelligant, etiam instruere, & plenè edocere, maximè, si in scriptis partes contrahere velint, vt addere, vel demere, quod libeat possint. Barto. in l. si quis ex argentarijs. parag. si initium. ff. de eden. Felin. c. 1. de fid. instru.

Quomodo se habebit in extendendo secundum formam, & postquam extendit?

Imbreuiaturam secundum formam debitam extendere, & ex ipsa Instrumentum extrahere, descriptumq; manu sua in membra-

ARTIS NOTARIATVS

na, ex more, & per se subscriptum, solitoq; signo signatum, partibus impartiri debet.

Licétne, vt Notarius, si fortè alijs negocijs occupatus sit, per aliam
Instrumenta descri-
bi curet?

Solam instrumenti descriptionem, siue vt vocant, ingrossationem, si Notarius ipse, præ occupationibus, fortè tempus ad id non habeat, alij sanè committere potest, etiam non Notario. Ita tamen, vt ipse semper manu sua ponat subscriptionem, nomen, cognomen, & signum suum. Atq; cautè facturus est, si in ea subscriptione dicat, & attestetur, se dedisse præsens Instrumentum, vt alterius manu describeretur, quia iusto impedimento ipse fuerit, ne id faceret, impeditus. Et hoc obseruatur in practica.

Sed quomodo facienda est extensio
ex Imbreuiatura, secundum
substantiam?

Notarius potest facere Extensionem ex Imbreuiatura, circa circumstantias negocij, & ea, quæ sunt de consuetudine extendendi Instrumenti, sed non circa substantiam negocij.
Nam

Nam in principali negotio extendere non potest, nec quicquam immutare, secus, quam in Imbreuiatura inuenitur.

Sed quomodo ea, quæ in Imbreuiatura inueniuntur, ornatè ponenda, & in bonam formam redigenda sunt?

Positum in Imbreuiatura, denotat, & exigit extensionem, secundum consuetudinè aliorum Instrumentorum extensorum, in simili materia. Hoc dictū Bartolus reputat pulcherrimum, in l. Gallus. ff. de liber. & posth.

Notarius postquam iam extractum ex Imbreuiatura confecit, partibusque communicauit, quid porrò faciet?

Moris est, vt Notarij post factam extractionem, Imbreuiaturam cancellent, vel aliàs notent, vt dignoscere possint, extractum ex ea factum, & partibus communicatum esse.

Quid si deinde, propter Cancellationem Imbreuiatura legi non possit, in necessario aliquo ad eam recursu?

ARTIS NOTARIATVS

Admonendi hîc sunt Notarij, ne vnquam ita cancellent Imbreuiaturam, vt in posterum legi, recognosci, & reuideri non possit, maxime, si talia sint Instrumenta, quæ aliquando possint venire reficienda. Vide Bald. in d. Rubric. Cod. de fide instrument.

Sunt ne plura ad Notarij officium propriè pertinentia, quæ obseruari necesse est?

Sunt omnino. Nam hæc quidem, quæ diximus, in genere ita se habent. In specie autem & hæc sequentia consideranda, & obseruanda sunt, quæ tanquam regulas aliquas speciales ponemus.

1. Primò, vt fideliter, & cautè scribat, sine cuiusquam læsione, & absq; præiudicio partium.

2. Secundò, ne sit garrulus, aut intemperantis lingua, nec partibus, hinc inde aliquid, quod reticere debuit, aperiat.

3. Tertiò, vt tales adhibeat testes, qui à iure non prohibeantur ferre testimonium.

4. Deinde nõ scribat Instrumentum in charta rasa, nec ipse chartam radat, ne fortè

pra-

propterea totum Instrumentum reijciatur, si res ad lites veniat.

5. Porro, caueat ne scribat falsa, aut illicita Instrumenta, à iure personarum, vel rerum, aut mixta etiam ratione, prohibita.

6. Item, in principio instrumentorum, semper ponat annum Domini, & diem, in quo celebratus est actus.

7. Similiter scribat nomen Romani Pötificis, vel Imperatoris vel vtriusq; iuxta tenorem suæ creationis.

8. Addat etiam Indictionem, & nomina contrahentium, testiumq; in quorum presentia cuncta aguntur.

9. Loci quoq; fiat mentio, in quo actus celebratur.

10. Nomen simul proprium, & cognomen, de quo dubitari non possit, apponat.

11. Utatur etiam signo quodam, in fine subscriptionis, quod sibi sit peculiare, & præ cæteris proprium, non cõmune cum alijs.

12. Et quod semel sibi delegit signum, quo iam usus est, hoc non mutet postea, ne falsi suspicionem incurrat, dum diuersis signis uti videtur.

ARTIS NOTARIATVS

Quia indictionem nominasti,
Dic, quid est In-
dictio?

Indictio est spacium quinqu^{decim} annorum, à Ro-
manis institutum, vt tribus lustris, toto terra-
rum orbe tributa Romanae Reipublicae solue-
rentur.

Quid est lustrum?

Est spacium quinque annorum, à Romanis
consideratum, ad tempus Dictaturarum, quod
descendit à verbo Polysimo, quod est lustrum.

Qui sic?

Quia in fine quinquennij cuiuslibet, & in
principio dictaturae, circuibant ciues Romani
urbem, cum cereis, & candelis, & postea in
Martio campo Dictatorem eligebant.

Quare indictio, & hoc quinque anno-
rum spacium, à Romanis
est institutum?

Romani, cum dominarentur ferè vniuersis
nationibus, terras sibi fecerunt tributarias,
praecipientes, vt terrae remotiores, propter diffi-
cultatem transitus, in fine primi quinquennij
per sol-

persoluerent aurum, ad dominationis typum. In fine secundi, argentum, ad stipendia militum. In fine tertij, aes & ferrum, ad armorum reparationem. Hinc à quibusdam indictio, alia ærea, alia ferrea dicta est. Vnde Romani sanxerunt, constitueruntq³, quòd nullum Priuilegium, nullum pactum, nullus contractus, nulla deniq³ conuentio, scripto mandata, esset stabilis vel firma, nisi haberet annum Indictionis annotatum. Et hoc propterea, ne tributorum soluendorum memoria laberetur.

Quando incipit Cyclus indictionis?

In Septembri. Tunc enim, quia fruges collectæ sunt, facile solui tributa possunt.

Quomodo potest sciri, in quoto indictionis anno simus?

Sic potes. Annis Domini addantur tres. Nam dominus saluator mundi dicitur natus fuisse quarto anno Indictionis. Deinde totum diuidatur per 15. Si tunc nihil fuerit residuum, sumus in vltimo anno Indictionis. Si verò aliquid residuum est, hoc ipsum ostendit & denotat nobis, in quoto anno simus.

Recita

*Si p. quindenos Domini diuideris annos,
tres simul adiciant, indictio sit tibi praesens.*

Si nil excreset, quindena indictio currit.

ARTIS NOTARIATVS
Recita versus memoriales veterum,
quibus indictiones descri-
pserunt.

*Roma tributa dari Rex per quinquennia iussit,
Post aurum, argentū, post indixit quoq; ferrū.
Hæc tria lustra suo sunt assignata tributo,
Cum redit October, noua sit indictio semper.*

Feruntur & hi versus :

*Si per quindenos Domini diuideris annos,
His tribus adiunctis, Indictio certa notatur.*

Ad differentiam autem Edictorum
& Indictionum, vsi sunt hoc versiculo:

Edicunt Reges, indicit festa sacerdos.

Sed hæc differentia cōfunditur non
rarò.

Vnde digressus es, redi, & perge de No-
tarij officio, sicut cœperas, ne-
cessaria, & specialia
dicere.

*Breuiter specialia quædam, quæ restant,
13. perstringã, & me paucis absoluam. Por-
rò ergo diligenter considerabit contractus
naturam, qui coram ipso à partibus cele-
bran-*

brandus est, quid exposcat ille, quid re-
quirat, quid non requirat, quid admit-
tat, & non admittat, an sit licitus, vel il-
licitus, legitimus, vel illegitimus, & an iu-
re subsistere possit, nec ne.

14. Considerabit etiam, quæ & quales sint cō-
 trahentium persone, cuius etatis, sexus,
 cōditionis, ingenij, intellectus, an sint ad-
 huc minores, aut in patria potestate,
 an possint contrahere, vel non contrahere,
 & quatenus hoc illis liceat.

15. Item, an res in commercium hominum ve-
 nire, alienari, oppignorari, gravari pos-
 sint, vel non possint. Et si queant, qua le-
 ge, conditione, ratione, atq; ordine.

16. Porro, si fortè de mutuo agatur, observa-
 bit, an contractus ab usuraria, vel symo-
 niaca prauitate purus sit.

17. Deniq; si pro consuetudine loci, certas clau-
 sulas inserere necesse sit, illas nullo modo
 omittere debet, ne Instrumentum, ob de-
 fectum talium clausularum consuetarū,
 suspectum, & fictitium habeatur, & im-
 pugnationes, exceptiones, protestationes,
 & si-

ARTIS NOTARIATVS

& similia patiatur. Bartol. in l. generali.
C. de tabularijs, & c. lib. 10.

18. Item, si contractus vel actus, plures, quam duos testes, eosq; rogatos, fortè requirat, videat, vt tot adhibeat, quot res exigit, & illos rogari curet.

B 19. In renunciatione Senatusconsulti Velleiani, tres testes adhiberi debent. l. antiquam. §. final. C. ad S. C. Velleian.

20. Sic in confessione creditoris, confitentis se recepisse tale debitum, cuius obligatio precesserat in scriptis.

x 21. Item, in confessione debitoris absentis, sibi solutum esse, & numeratum tale debitum confitentis. In vtroque casu requiruntur quinq; testes. Auth. rogati. C. de testibus.

B 22. In repudio requiruntur octo testes. Et in his casibus oportet testes rogatos esse.

B 23. In causis Testamentorum, & circa vltimas voluntates, siue illae in Instrumento scripto, siue Nuncupatiuo fiant, considerabit Notarius, primum personam testatoris, an adhuc sani sit sensus, & intelligibiliter, vel loqui, vel scribere, aut vtrunq; pariter possit.

24. Si

24. Si ab intellectu alienus, & impedita sit lin-
gua, qua voluntatem illius referre, & ex-
primere omnino non queat, haud debet il-
lius nomine, qui iam ferè mortui loco ha-
bendus est, ullam voluntatem ultimam
conscribendam suscipere.

25. Deinde observabit, an septem testes ad-
sint, ad hoc rogati, & requisiti, qui in te-
stamentis pro testibus admitti queant, &
sint idonei.

26. Debet etiam probè notas habere, & insti-
tutionis, & cuiusvis substitutionis, siue ea
vulgaris, pupillaris, exemplaris, siue bre-
uiloqua, aut compendiosa fuerit, pecu-
liares formulas, & propria cuiusque
verba.

27. Sic & fideicommissorum, diuersorum le-
gatorum, conditionum, & similium pro-
prietates in formalibus.

28. Verborum quoque directorum, commu-
nium, & obliquorum, vim ac differen-
tiam scire, & observare debet, cum per-
multum in illis situm sit. Sape enim in
hanc partem gravissimè peccatur ab impe-
ritis Notarijs, qui dum imprudentes, vul-
gares

ARTIS NOTARIATVS

gares formulas sequuntur, non raro contractus, & vltimas voluntates hominum peruertunt, interdum & subuertūt. Hinc magna dein oriuntur quæstiones, dubitationes, controuersia, & lites.

29. In iudicialibus Consistoriorum, consuetudines & vsus obseruare necesse est. Sunt namq; varij, & diuersi. Quare ad certam considerationem adduci, & peculiaribus notis comprehendi non possunt. Reliqua docebit vsus, & diligens æmulatio, imitatioq; doctorum in hac arte. Nostamen in fine huius tractatus plura, quæ potissimum necessaria videbūtur, annectemus, vt rudib. ingenijs prosit admonitio. Nunc ad artem ipsam accedamus.

Circa quæ ergo potissimum Ars
Notariatus versatur?

B. Vt plurimum circa tria. Contractus, vltimas voluntates, & Instrumenta.

Potestne Notarius suo officio satisfacere, si hæc tria mediocriter intelligat?

Optandum esset, & apprimè vtile, sicut supra

prà meminimus, Notarium quàm maximam iurisperitiam, & cognitionem legum habere, sed tamen si desint alia, & hæc saltem iura, quæ ad prædicta tria genera pertinent, rectè, diligenterq; didicerit, officio suo satisfacere mediocriter poterit.

DE CONTRACTIBVS.

Quid ergo est Contractus?

Contractus est duorum, vel plurium in idẽ consensus. Aut, Est legitima partium conuentio, aut re, aut verbis, aut simul vtroq; aut literis, aut solo consensu constans. Et sic facta cõuentio, dicitur contractus.

Habentne omnes contractus eandem appellationem?

Non habent. Transeunt enim quidem contractus à generali appellatione, in aliud speciale, & proprium nomen.

Qui sunt isti?

Qui re scilicet interueniente fiunt. Vt, mutuum, commodatum, depositum, pignus.

Quæ

ARTIS NOTARIATVS

Quæ verbis fiunt conuentio-
nes, quid?

NB Quædam etiam verbis factæ conuentiones,
in aliud nomen transeunt, vt stipulatio, pollici-
tatio, nouatio, delegatio.

Quæ verò ex literis nascitur
obligatio?

Et in sua manet appellatione, vt ex literis
esse dicatur.

Contractus autem, qui ex solo con-
sensu oriuntur, qui
sunt?

NB Specialia habent nomina, vt Emptio, Ven-
ditio, Locatio, Conductio, Mandatum, Socie-
tas, Nuptia.

Tales contractus quomodo vul-
gò vocantur?

Nominati, tanquam illi, qui suis appellatio-
nibus, extra generale nomen contractuum, ac-
cipiuntur.

Suntne plures contractus?

Sunt & alij contractus, qui quamuis sub ge-
nerali appellatione maneant, nec transeant in

alia

limitationem definita

alia nomina, tamen nihilominus, cum in illis
subsit causa obligationis, nascitur ex illis obli-
gatio, tanquam ex legitimis conventionibus.
 Atque proinde etiam actio, & acceptio. Solent
 autem pactioes horum contractuum, his ferè
 verbis discerni. Do ut des. Do ut facias. Facio ut
 des. Facio ut facias. Ac dicuntur quidem tales
contractus innominati.

Quare innominati?

Sic dicuntur, non quod omnino nullis no-
 minibus notentur, sed quòd illæ ipsæ appellatio-
 nes, quas quidem inter eos habent, tam sunt
 generales, ut vni soli contractui non conue-
 niant.

Exempli gratia dic aliquid?

Vt permutatio est contractus innominatus,
quia eius appellatio, non ad certum commer-
cium, sed generaliter ad omnes contractus, qui
non solo consensu, sed mutata rerum collatione
sunt, trahi potest. Numeratur & transactio
inter cōtractus innominatos, quia nomen eius
generale est, ad omnem litis, inter partes, com-
positionem.

Pos-

ARTIS NOTARIATVS

Possuntne omnes homines promi-
scuè, sineq; discrimine,
contrahere?

N.B. x Sunt quidam, quos iure constat non posse
contractus validos celebrare, Tales habentur
furiosi, mente capti, pupilli, infantes seu infan-
tia proximi.

Quid si furiosus ad sanam men-
tem redierit?

Ferunt eū, qui semel furere cœpisset, per to-
tam prorsus vitam non præsumi ad sanā men-
tem redire, nisi contrarium apertè videatur,
sicut suprà etiam meminimus, citata l. ambi-
guitatem. C. de usufruct.

Suntne & alij his similes?

Idem de ebris esto iudicium, durante ebrie-
tate. Quia furiosis equiparantur.

De Religiosis administrationem non haben-
tibus, sine licentia suorum superiorum, si con-
trahere velint, idem sentiendū est. Nam mun-
do mortui censentur. Et sic de similibus.

Res autem omnes, sine differentia,
in contractum venire
possunt?

Multa

Multæ sunt res, quæ si alienare eas cupias, in contractum venire non possunt, vt sunt res sacræ omnes, diuino cultui dedicatæ. Similiter & res religiosæ, quales sunt, sepulchra, & cœmiteria. Item, Reipublicæ, & vniuersitatis res, cuiusmodi sunt muri ciuitatum, portæ, theatra, & alia loca publica. Talia enim in commercio hominum non sunt, nisi in certis casibus, iure expressis.

Qui ergo contractus sunt liciti?

Omnes, qui de iure non reperiuntur prohibiti.

Qui verò prohibiti sunt?

Prohibentur contractus vsurarij, Symoniaci, & qui contra bonos mores sunt, vt super homicidio, furto, diffidatione, adulterio, lenocinio, raptu virginum, viduarum, vel monialium, aut alio quouis delicto. Similiter & qui contra canonicas & legitimas sanctiones fiunt, vt super Matrimonio mulieris virum habentis, vel econtra. Aut super matrimonio in gradu prohibito, vel affinitate coniunctorum, seu in matrimonio non ritè dissoluendo.

ARTIS NOTARIATVS

B+ Prohibetur etiam omnis contractus, in quo dolus, fraus, metus, minæ coactio, vel pactio illicita intercedit.

B+ Similiter etiam omnis contractus, in quo aliquis machinatur quippiam cōtra honorem, dignitatem, vel maiestatem Regiam, Imperatoriam, aut Papalem. De similibus idem esto iudicium. Caueant ergo Notarij, ne super huiusmodi illicitis, & prohibitis contractibus instrumenta conficiant, pro quocunq; etiam salario, quantumuis magno, sibi promisso, si modo ipsis sua cordi est salus.

B.
Sed quid, si per iuris ignorantiam, fortè Notarius aliquis hīc impingat?

B. Caueat sibi inquam, latet anguis in herba. Si enim accusetur, & conuincatur, quòd in cōtractu, vel actu prohibito, instrumentum, vel instrumenta fecerit, criminaliter puniri potest, nec vlllo pacto eum iuris ignorantia, quæ alioqui nemini patrocinator, nec quenquam excusat, tuebitur.

Fortassè & simulati contractus huc pertinent?

Omni

Omnino. Atque idcirco hoc loco monendi etiam sunt Notarij, ne partibus cōtrahere volentibus, dent consilium, aut fenestram aperiant, materiamq; ministrent, simulata & ficticia instrumenta fabricandi, praesertim in praevudicium tertij. Talia enim facientes, suas onerant conscientias, & praeter infamiam, quam inde reportant, tenentur ad interesse parti lese.

NB

Contractus coram Notario, & testibus celebrati, quando sortiuntur effectum?

Contractus celebrati non sortiuntur effectum, nisi cum in scripturas sunt redacti. Debet autem huiusmodi scriptura, ad mundum, quod aiunt, esse depicta, absoluta, & partibus lecta.

NB

Quare ad mundum dicitis?

Immunda enim scriptura, est vituperosa, & suspecta. Intelligitur autem & scriptura immunda esse, & suspecta, si charta diuersis manibus scripta sit.

NB

Cur absoluta, & partibus lecta?

Quia partes, auditis quae à Notario lectae

C. 2. sunt.

ARTIS NOTARIATVS

B.
B.
sunt, debent suo assensu ea, quæ à Notario præ-
lecta sunt, approbare. Sed hîc obseruandû est,
quòd Notarius nò percurrento, aut verba præ-
cipitando, sicut plerique faciunt, sed distinctè,
& ordine, quæ ab ipso sunt concepta, partibus
prælegere: & si qua inter cætera fortè obscu-
riora se offerant, interpretationem, explica-
tionemq; addere debeat. Quòd si partes dein
approbent lecta, tunc contractus dicitur abso-
lutus & censetur esse perfectus.

Habentne locum in hoc tractatu, de
contractibus, quatuor causæ,
sicut in alijs rebus?

B. +
Causas dicis, Efficientem, materialem, for-
malem, & finalem. Omnino & hæ quatuor
causæ in omni perfecto contractu concurrunt.

Cedo obsecro quo pacto?

B. +
Efficiens causa in contractibus, sunt ipsæ par-
tes contrahentes.

+
Materialis, est res, de qua agitur, seu quæ in
contractum venit.

+
Formalis, est ipsius contractus ordo, forma,
& dispositio.

FINA-

Finalis, est ipsa partium intentio, cōsiliū, meta, & finis, quō tendunt.

Hæc sunt scholastica, & meo quidem arbitrato, non vsque adeò necessaria, quàm docta.

Quid tu mihi gannis? Contraria, mi vir, venior est sententia. Peccatur enim in omni contractu, in quo aliqua dictarum quatuor causarum deficit.

Quare hoc?

Quia partes contrahentes aut sunt tales, quæ contractum istiusmodi, qui intenditur, celebrare, & inire non possunt.

Aut res, de qua contrahitur, in contractum talem cadere non potest.

Aut cōtractus ipse debitam formam, quam natura ipsius requirit, non habet.

Aut finis, & intentio illius contractus partiumq; contrahentium, est illicitus, & à iure reprobatus.

Atque talis contractus, sic peccans, est invalidus. Inde sequitur, quòd Notarius illum recipere, & scribere prohibetur.

C 3

Quid

ARTIS NOTARIATVS

Quid est pactum?

B. Ad cognitionem specierum, debet precedere cognitio generis, iuxta Bart. l. 1. ff. de rebus creditis. Itaq³ priusquam de singulis contractibus, ex quibus oritur obligatio, plura agamus, de pactioibus in genere quedam annotabimus.

B. + Pactum itaque, est duorum, pluriúme, in idem placitum & consensus.

Quare hanc conuentionis appellationem generalem dicis?

Quia ad omnia pertinet, de quibus negotij contrahendi, transigendiq³ causa, cōsentiunt, qui inter se agunt. l. 1. ff. de pactis.

Ex pactis, & contractibus oriuntur obligationes, Quid ergo est obligatio?

B. + Est iuris vinculum, quo quisque, quod debet secundum recepta iura soluere cogitur.

Obligatio quotuplex est?

B. + Obligationum alia naturalis tantum, alia civilis tantum, alia naturalis, & civilis simul.

Naturalis obligatio tantum quæ est?

Est, quæ solo naturalis equitatis vinculo

nos

nos obligat, & ad cuius præstandi necessitatem, ciuili iure non adstringimur, qualis est obligatio remunerationum, qua à vtridopæ vocatur. l. sed & si §. consuluit. ff. de petit. heredi. Item ratio, qua continentur omnes contractus, (videlicet, promissa esse præstanda) est naturalis. Itaque contractus dicuntur esse de iure gentium. l. ex hoc iure. ff. de iusti. & iur. Nam naturaliter omnes homines ita iudicant, quòd promissa sint præstanda. Sunt igitur obligationes contractuum naturales, quatenus naturalis equitatis iudicio probantur, sed ciuiles, quatenus iure positiuo publicè prodite sunt. Hinc Barto. in l. si non sortem. ff. de condictio. indebiti, dicit, obligationem naturalem tantum oriri ex contractu, cui lex nec assistat, nec resistat.

Obligatio tantum ciuilis,
quæ est?

Ciuilis tantum dicitur, ad quam adstringimur, sola autoritate iuris positiuu, in re quam natura permisit esse liberam. Sic cautum est l. in contractibus. C. de non numerat. pecun. Ut si quis alicui dedisset chirographum, de accepta

C 4 pecu-

ARTIS NOTARIATVS

pecunia, cum speraret certo illum daturum, &
postea tamen is non numeravit eam, ne detur ei
exceptio non numerate pecunie, si biennio in
iudicio non questus sit, de non accepta pecunia.
Itaque, qui sic dedit chirographum, tenetur ob-
ligatione civili, ad soluendum hoc, quod chiro-
graphum testatur eum accepisse, quanquam
Naturalis equitas antea noluerit, ut solueret
id, quod non accepit, sed quia infra biennium non
opposuit exceptionem, quod facere licuisset, si
voluisset, vult iam civilis autoritas, & consti-
tutio, ut sibi imputet, quod elapso biennio, plus
chirographo, quam sibi credatur, & ob id nu-
merare cogatur. Nam hoc ea causa sancitum
est, ne infinita fieret occasio negandi improbis,
pecuniam non esse acceptam. Est igitur litera-
rum obligatio, in tali casu civilis tantum, quia
ex civili necessitate tantum ad eam adstringi-
mur.

Naturalis, & civilis obligatio si-
mul quæ est?

Est ubi utraq; obligatio concurrat, scilicet,
persona, quæ de iure contrahere potest, & dis-
positio legis. Nam obligatio, cui lex accedit, ea
cum fuit naturalis, fit civilis, aut naturalis, &
civilis

ciuilis simul, vt, qui biennio, de non numerata pecunia, non exceptit, naturaliter, & ciuilitate, simul tenetur. Atque ideo, vt cuncta breuiter comprehendamus, Naturalis obligatio tantum est, quam sola mens, & ratio, absque legis auctoritate, nobis dicitur, & ea sit primum ex legis dispositione ciuilis, dein ex occasione, data ab homine, quia sic euentu fit, & accidit, scilicet, quod qui potuit excipere, non exceptit, fit naturalis, & ciuilis simul, cum legis publica approbatione.

Hæ obligationes, quæ naturales, & ciuiles simul sunt, quomodo diuiduntur?

Obligationum naturalium, & ciuiliū simul, alia est ex contractu, alia ex quasi contractu, alia ex delicto, alia ex quasi delicto.

Ex contractu quæ est?

Ea scilicet, quæ precio contrahitur, & quæ ex ipso precio, & contractu descendit. Vt emptio, venditio, locatio, conductio, donatio, & similia.

Obligationum ex contractu quot sunt species?

C S Qua

ARTIS NOTARIATVS

Quantuor. Aut enim literis, aut consensu,
aut re, aut verbis contrahuntur.

Quomodo obligatio contrahitur
literis?

B Literis contrahitur obligatio, quando aliquis
misit literas, ex causa recipiendi mutui, quod
tamen non accepit, sed se accepturum sperat, spe
sibi de futura numeratione prolixè facta. Hinc
vigore istiusmodi literarum seu chirographi,
si infra biennium, de non numerata pecunia,
non exceperit, lapso biennio tenetur naturali-
ter, & ciuilitè, vt supra dictum est.

Quo pacto consensu contrahi-
tur obligatio?

B Consensu solo contrahitur obligatio, vt in
nuptijs, societate, mandato, conductione, loca-
tionè, venditione, &c.

Quibus modis re contrahitur
obligatio?

B Quinque. Scilicet, Primò ex mutui datio-
ne, quod consistit in his rebus, quæ pondere, nu-
mero, mensuræ constant.

Secundò, ex indebito, quod est, si quis per er-
rorem soluit.

Tertiò,

Tertio, ex commodato, quod est, si cui res, nulla mercede accepta, vel constituta, utenda datur.

Quarto, ex deposito, quod est, si cui res aliqua custodienda datur.

Quinto, ex pignore, quod est, si creditori à debitore res pignori datur.

Quibus modis contrahitur obligatio verbis?

Interrogatione, & responsione, cum quid dari, fieri ve nobis stipulamur, unde etiam stipulationes dicuntur.

Quot modis hoc fieri solet?

Aliquando contrahitur obligatio purè, aliquando in diem, aliquando sub conditione.

Purè quomodo contrahitur?

Purè contrahitur obligatio, quando ut detur aliquid, promittitur, non appposito certo die, vel conditione. Ut, Promitto tibi decem ex causa mutui. Hic purè contrahitur obligatio, & fit debitum in continenti, quod promissum est. sed tamen ita, ut non prius fiat numeratio, quàm id commodè à me fieri possit.

ARTIS NOTARIATVS

In diem quo pacto contrahitur
obligatio?

Quando in contractu certa dies statuitur,
& nominatur, ad aliquid faciendum. Vt, pro-
mittotibi, me ad pascha decem daturum esse.
Hic facta promissione, in cōtinenti debitor fa-
ctus es, non tamen potest à te quicquam petere
is, cui promisisti, nisi adueniente die statuto,
& nominatim expresso.

Sub conditione, quomodo fit
obligatio?

Cum aliquid hyporheticè promittitur, cer-
ta lege, & conditione, qua pendente, non ori-
tur obligatio, vel actio, secus autem, conditione
subsecuta. Vt, Si nauis ex Portugallia vene-
rit, dabo.

Quomodo obligatio nascitur ex
quasi contractu?

Ex quasi contractu obligatio est, cum quis
gerit alterius negotium, sine ipsius mandato,
vt tutores, curatores, & similes persona faciūt.
Hi enim non contraxerunt cum illis, quorum
negotia gesserunt, vnde non tenentur ex con-
tractu, sed quasi contractu.

Quo-

Quomodo ex delicto oritur obligatio?

Quando quis furto, rapina, adulterio, aut iniuria aliquem afficit, & ledit, tunc ex delicto tenetur.

NB.

Quo pacto ex quasi delicto?

Quando aliquis directè non deliquit, sed quasi, ut quando è domo sua, quam inhabitat, aliquid effusum, vel eiectum est, quod alteri nocuit. de obligat. quæ ex quasi deli. nascun. in princip.

NB.

Suprà dictum est, obligationes, quæ verbis, interrogatione scilicet, & responsione contrahuntur, etiam Stipulationes dici. Quid idcirco est stipulatio?

Est, ut Pomponius definit, verborum conceptio, quibus is, qui interrogatur, daturum, facturumve se, quod interrogatus est, respondet. l. 5. §. stipulatio. ff. de verbo. obligationibus. Vel.

NB.

Stipulatio est contractus verbalis, constans interrogatione, & responsione, ad promissionem aliquam respicientibus.

NB.
Stipulatio

ARTIS NOTARIATVS
Quomodo stipulationes di-
uiduntur?

Alie sunt Categoricalæ, alie Hypotheticæ, vel conditionales, affirmatiuæ, aut negatiuæ, alie vtilis, alie inutiles. Utuntur & alijs Diuisionibus Iureconsulti, ad quas discendas, Notarium ad institutionum Iuris elementa remittimus. Obseruet autem in his omnibus nouellus Notarius vsum & consuetudinem locorum, in quibus agit, & officium suum exercet.

Quid est autem consuetudo?

Consuetudo est vsus rationabilis, competenti tempore prescriptus, vel firmatus, nullo actu contrario interruptus, binario actu, sed contradictorio iudicio, vel quod non extet memoria, inductus, vsuq; communi vtentium comprobatus. Sic Hostiensis consuetudinem definiuit.

Consuetudinis autoritas quæ est?

Tanta quidem publicæ consuetudinis autoritas, & ius est, vt moribus vtentium approbata, deficiente lege, pro lege suscipiatur ac habeatur. l. de quibus. §. inueterata. ff. de legib. & senatusconsult. Et sicut lex manifesto, ita consuetudo tacito consensu populi existit.

Mala

Mala consuetudo, an pro lege
ferenda est?

Considerandum hoc loco, quòd non omnè
id, quod alicui consuetum est, statim pro iure
habendum sit. Nam si qua consuetudo prorsus
repugnet naturæ, & iudicio rationis, ea tan-
quam beluina ferocia, detestanda, & fugien-
da est. l. quod non ratione. ff. de legibus. & sena-
tus consul. & c. veritate. distinet. 8. Qualis con-
suetudo fuit Persarum, in consultandis grauis-
simis rebus, cùm essent temulenti. Item Tau-
roscytharũ, in mactandis peregrinis, quos for-
tè hospitio exceperant.

Vnde oritur consuetudo?

Consuetudo non oritur ex eo, quod casu, aut
temerè fit in aliqua republ. sed quod communi
observatione, in perpetuum vsum suscipitur. c.
consuetudo. dist. 1.

Inducunt ne multa exempla con-
suetudinis, proba-
tionem?

Quamuis ad inducendam consuetudinem
frequens actus requiratur, tamen nõ sufficit ad
eius probationem, adducere multorũ exempla.

Non

ARTIS NOTARIATVS

Non enim exemplis, sed legibus, id est, institu-
tis, communi suffragio populi approbatis, iudi-
candum est. l. nemo. C. de senten. & interlo.
omn. iud. Quare non ex numero exemplorum,
sed ex consensu morum, colligenda est consue-
tudo. Atq; ideo ubi consensus morum est, ibi
sufficit allegare, semel atque iterum, esse ali-
quid factum. Nam in tali casu Doctores con-
tendunt, frequenter factum dici posse, quod vel
bis tantum accidisse deprehenditur, Arg. l. 2. C.
de episco. & cler.

Quid præterea requiritur, vt valida
sit consuetudo?

Requiritur etiam, vt longo tempore, nimi-
rum, decem annis, vt minimum, durarit con-
sensus morum, quem consuetudinis auctoritate
obtinere, & defendere cupimus, & volumus
Nam consuetudinem necesse est, esse præscri-
ptam. c. vltim. extr. de consue. Itaq; neq; locum
habet cōsuetudo nisi in re præscriptibili. c. illud,
distin. 93. Plura vide apud Cy. circa tit. C. de lō.
consu. & Bart. in l. de quibus. ff. de ll. & S. C.

De Beneficijs De Beneficijs, seu defensionibus, per quas iu-
uantur persona, pro quibus introducta sunt, ne
obligationibus contractis teneantur, nisi ijs re-
nun-

nunciauerint, infra ordine dicemus, nunc ad
Testamentorum explanationē properabimus.

DE TESTAMENTIS.

Quid est Testamentum?

Testamentum est voluntatis nostrae iusta *de fin*
sententia, de eo, quod quis post mortem suam
fieri velit. l. 1. ff. de Testamentis.

Quid praecipue obseruandum est
in hac testamenti defi-
nitione?

Praecipue obseruetur clausula, qua dicitur,
Testamentum fieri cum institutione heredis. *NB*
Quia sine heredis institutione, non valet testa-
mentum. Excluduntur hac differentia, omnes
aliae voluntates vltimae, vt sunt codicilli, lega-
tum, fidei commissum, donatio causa mortis
facta, quae itidem, atque testamentum, dici
possunt, iusta voluntatis nostrae sententia, de
eo, quod post mortem nostram fieri volumus,
sed in illis heres institui non potest, iuxta l. non
codicillum. C. de testam. & annotata in gloss.
cir. l. 1. ff. eod.

Potest-

ARTIS NOTARIATVS

Potestne aliquis sibi met, condito te-
stamento, legem ponere, à qua re-
cedere non liceat?

Nemo in
testamento
se sibi
legem ponere potest
Nemo in testamento, quod aliquando con-
didit, legem sibi ita imponere potest, vt ab hoc
ipso testamento recedere nunquam liceat. Am-
bulatoria enim, & mutabilis est voluntas ho-
minis, vsque ad mortem & vitæ exitum.

Testamentum vnde dicitur?

B.
Dicitur quasi mentis testatio, vires recipiens
post testatoris monumentum.

Quot sunt testamentorum
genera?

B.
legne
sanon
m
icillo
Apud veteres varia fuerunt testamentorū
differentia. Verum quia tales in vsu esse desie-
runt, duo nobis reliqua sunt testamentorum
genera, quorum alterum, quod solenniter fit,
omnibus legitimis obseruationibus adhibitis,
vocabulo generis, sed significatione specifica,
dicitur testamentum: Alterum verò, quod mi-
nus solenniter fit, vocatur codicillus.

Testamenti solennis quot
sunt species?

B.
Dua. Aut enim Testamentum in literas mit-
titur,

titur, & scriptum testamentum vocatur. Aut
viua voce testatoris profertur, & testamentum
non scriptum, seu nuncupatiuum, quasi nomi-
natim proditum, & publicatum, dicitur.

Testamentum solenne quod
est?

Solenne vocatur, quod fit cum aliqua so-
lennitate, vel scriptura, vel declarationis co-
ram magistratu.

In testamento solenni scripto, quæ
potissimum requi-
runtur?

In testamento solenni scripto, hæc maximè
requiruntur. Habilitas testatoris. Institutio
certi heredis. Habilitas heredis. Testes regula-
riter septem. Rogatio testium precedens. Iusta
scriptura testamenti. Iustæ subscriptiones. Ob-
signationes. Continuatio actus.

Habilitas testatoris quæ intelli-
genda est?

In Testamentis semper consideranda est per-
sona testatoris. Quia alij sunt testabiles, alij in-
testabiles.

Qui

ARTIS NOTARIATVS

Qui ergo sunt testabiles?

AB * Omnes homines, qui à iure non prohibentur.

Qui autem prohibentur?

De nō testabilibus, aut idoneis ad testandū, aut qui testari in iure prohibentur, extant hi versiculi, adiuuandam memoriam scripti:

non sunt testa * Testari nequeunt Impubes, Relligiosus,
Morti damnatus, & sub patre filius, obses,
Prodigus, & stultus, dubius, seruus, furiosus,
Crimine damnatus, cū muto surdus, & ille,
Qui maiestatem lesit, cecum quoq; iungas.
Adde his bannitos, simul & captos apud ho-
stes.

Sed in his capitibus peculiare concurrunt descriptiones & circumstantiæ, de quibus alibi copiosius scribitur. l. hac consultissima. C. qui testa. face. poss. & ibi dd.

Hæredis institutionem quomodo intelligam?

Hæredis institutio consistit in eo, vt & constituatur aliquis hæres, & nomen eius exprimatur. Atq; vt eiusmodi institutio fiat, vel pure, vel sub conditione possibili.

Hære-

Hæredisabilitas quæ requiritur?

Vt nimirum sit aptus, ad adeundam de iure hereditatem.

Numerus testium regularis, septenario comprehensus, quo pacto accipiendus?

Vt scilicet ad omne minus, septem testes legitime, & regulariter adhibeantur. l. hæredes palam. §. penul. ff. de testam.

Rogatio testium præcedens, quomodo se habet?

In testibus testamentariis omnino requiritur, vt sint rogati à testatore, non transeuntes, vel fortuiti. Alioqui testamentum est nullum. Authent. rogati. & l. hac consultissima. & l. testium. C. de testament. & 3. quæst. 9. c. testes. §. de his. Requiritur item, vt sint masculi, omni exceptione maiores. Eatenus excluduntur, mulier, impubes, furiosus, mutus, surdus, interdictus bonis, damnatus de heresi, damnatus de crimine famoso, manifestus usurarius, infamis, existens in potestate testatoris, vel habens testatorem in potestate, domesticus testatoris,

AB

AB

qui n
pos
et
intes
man

ARTIS NOTARIATVS

toris, heres scriptus, coniunctus heredi scripto,
intestabilis.

Iusta scriptura testamenti quæ
intelligitur?

B. Cum scilicet scriptum est testamentum in
membrana bona, munda, & solida, sine vitijs,
erroribus, maculis, & rasuris, iuxta authenti-
cam formam, & ad exemplum doctorum, djuq;
in hac arte exercitatorum Notariorum, & ta-
bellionum, quos nouelli Notarij sedulo imitari
studebunt. Nec enim melius quicquam hac par-
te præcipi potest. In vsu enim, hæc & similia
omnia, vt plurimum consistunt.

De iusta subscriptione, quæstio-
nem adiunge.

B. Iusta subscriptio in his duobus consistit, vt &
testator, & testes subscribant. Si tamen testa-
tor scribere non potest, licitum est, vt alius no-
mine eius subscribat: ita tamen, vt is sit extra
testes, numero scilicet octauus.

Obsignationes quomodo fieri
debent?

In obsignatione requiritur, vt sit sigillum
verè signatorium, veros characteres continens.

Sed!

Sed alioqui licitum est, alieno sigillo uti, si proprium quis non habeat.

Continuatio actus, quo pacto intelligitur?

Hoc nimirum denotatur, ut supra dicta omnia, de rogatione testium, subscriptione, obligatione, & similia, in presentia Notarij, & testium, vnico contextu, vno eodemq; tempore, antequam ipse testator, vel aliquis ex testibus, inde recedat, in cōtinenti cōficiantur, & fiant. *rogatio testium servari et c. vni contextu*
 Nisi enim hac ita, ut dictum est, facta fuerint, vim solennis testamenti scripti habere non possunt. Ita est textus ad literam in l. hac consuetissima. & l. cum antiquitas. C. de testamen. & quemadmodum testamen. ordinentur, vbi traditur forma conficiendi testamenti in scriptis. Vide Instit. de testam. ordinandis.

In testamento nuncupatiuo quæ requiruntur?

Requiruntur ferè eadem, quæ supra, habitas testatoris, expressa nuncupatio heredis, habitas heredis, testes septem, vt plurimum, habitas testium, rogatio testium præcedens, de quibus iam dictum est. *Testamentum nuncupatiuum*

Ergo,

ARTIS NOTARIATVS

Ergo, quod de septem testibus dicitur,
regulare est in scriptis, & non scri-
tis Testamentis?

Testamentum
vi. 8. *
tes
Testamentum
rustici 5.
tes
Testamentum
militis 2.
tes
Fallit in quibusdam, scilicet in testamento
caci, ubi octo testes requiruntur. l. hac consul-
tissima. C. qui testam. fac. possunt. Fallit item
in testamento rustici, ubi, quando in pagis tot
idonei testes inueniri non possunt, sufficit quin-
que esse adhibitos. l. vltim. C. de testam. Sic in
Testamento militis in bello & exercitu, suffi-
ciunt duo testes. l. milites. C. de testam. militis.

Nunquid Notarius pro teste com-
putari potest?

Notarius
teste com
putari potest
Potest. Sed tamen tutius est, legitimo te-
stium numero uti, Notario non computato.

Quibus de causis, Testamentum fit
inualidum, aut nullum?

B +
Testamentum fit inualidum, & nullum,
quatuor potissimum de causis. Primo, si testa-
tor non fuit habilis ad testandum. Secundo, si
heredem, non capacem, aut omnino nullum
instituit. Tertio, si praterijt iam natum, quem
instituire heredem, vel exheredare debuit.
Quarto, si non sit legitimus numerus testium
legitimorum, & rogatorum.

Testa-

Testamentum quomodo fieri potest,
ita vt nulli tenor eius innote-
scat, testatore vi-
uente?

His modis, & rationibus, quod annotare
opera precium est. Si testator dispositionem
suam velit celari, vsque ad supremum vitæ sue
halitum, consilium est, vt faciat testamentum
in scriptis, iuxta doctrinam supra positam. De-
inde, vt sua manu testamentum scribat, eamq;
scripturam apud eadem aliquam sacram, aut
alium quempiam tutum locum deponat, &
postea Notarius coram testibus scribat, quod
Sempronius fecit Testamentum, & disposuit,
prout continetur in schedula deposita in loco
sacro, aut alibi, & valebit testamentum, quia
quicquid continetur in illa scriptura, ad quam
est facta relatio, in testamento intelligitur
contineri. l. asse toto. ff. de her. inst.

Quid autem post testatoris
mortem?

Oportebit tamen, testatore mortuo, sal-
tem per comparationem literarum, recognosci
scripturam testatoris. Vt per Bart. in l. si ita
scripsero. ff. de con. & demon.

D Regu-

ARTIS NOTARIATVS

Regulariter tamen necesse est, testes recognoscentes scripturam, præsentes fuisse, dum scriberetur, iuxta §. si quis igitur, in Authen. de instr. cautela & fide. Hic nodus quomodo soluitur?

Quamuis hoc, quod dixisti, necesse sit regulariter in aliis: tamen hoc casu id non est necessarium ad comparationem faciendam, videlicet, quod testes recognoscentes schedulam, fuerint præsentes, cum testator scriberet. Quia scriptura, & schedula, per ipsum testatorem approbata est, ut patet ex dictis & allegatis per Alex. cons. 4. Attentis narratis. & cons. 114. Visa scriptura. lib. 7.

Potestne idem & alia ratione fieri?

Potest etiam hoc modo. Scilicet, ut testator sua manu scribat, vel per fidum Notarium, suam voluntatem scribi, & redigi in Protocol-
collum, ac folia testamenti claudi, & signari faciat, atque coram testibus declaret, se testari, prout continetur in scriptura illa protocol-
li clausa. Et de hoc Notarius rogetur, ac fiat publicum.

publicum Instrumentum. Constat enim, ex-
lere voluntatem testatoris implicitam, non
minus quàm explicitam, si voluntas per scri-
pturam aliquam declaretur. d. l. si ita scripse-
ro. cum ibi traditis per Doctores.

Facile in tali Testamento orietur
suspicio de falso?

In tali testamento publico, & clauso, non
 meret suspicio falsitatis committenda, & hæc
 scriptura efficacior erit, quàm ea, qua compa-
 rationis adminiculo indiget, vt per Paul. de
 Cast. in d. l. hac consultissima. §. per nuncupa-
 tionem. Et Soci. consil. 173, Reuerenda. colla. 2.
 & 3.

Quare testamentum nuncupatiuum
 appellatur, non scriptum, cum tamen
 non minus, quàm testamen-
 tum solenne scri-
 batur?

Nuncupatiuum, & sine scriptis appellatur,
eo quod illo testatoris, heredis, & legatario-
rum nomina, & omnia, qua in eo cõtinentur,
coram testib. nuncupantur, id est, manifestan-
tur, & dicitur sine scriptis, hoc est, subscriptio-
ne testium, & aliis solennitatibus, qua requi-

NB

ARTIS NOTARIATVS

runtur in testamento in scriptis facto. Nam etiam si Testamenta nuncupatiua, non minus, quàm solennia, redigantur in scripta, tamen nihil plus operatur hac scriptura, quàm quòd talis vltimæ voluntatis articuli, probatione vltiori opus non habent. Ideo scienda est cautela, vt in Instrumento addatur, quòd testator nuncupatiuum, non scriptum testamentum, condere voluerit. Ita est gloss. in d. l. hac consultissima. §. per nuncupationem. in versic. sine scriptura. Specul. in tit. de instrumento. editione. §. compendiosè transcurrimus. versic. ad huius autem materia.

Codicillus quid est?

Codicillus est Testamentum imperfectum, carens solennitatibus testamentorum, in quo non fit recta institutio heredis, sed tantum fideicommissaria hereditas relinquitur.

Vnde nomen habent Codicilli?

Sic vocantur, quòd olim vt plurimum scribebantur, vel in codicibus acceptorum, & expensarum, vel alioquin in charta aliqua.

Quod sunt codicillorum genera?

Quatuor

Codicillus
est imperfectum
in quo institutio
heredis non fit
recta
sed tantum
fideicommissaria
hereditas
relinquitur

Quatuor, Ante testamentum. Cum testa-
mento. Post testamentum. Et ab intestato.

*genera
illorum*

Codicilli quomodo fiunt?

Aliàs in scriptis, aliàs sine scriptis.

Quid de codicillis, ante testamentum
factis sentiendum est?

In codicillis, ante Testamentum factis, olim
requirebatur, vt in testamento sequente, ex-
pressè confirmarentur. Sed hodie sufficit taci-
tavoluntas. l. conficiuntur. ff. de iure codicillo-
rum.

NB.

Quid de illis, qui ab intestato, & sine
scriptis fiunt?

In codicillis ab intestato, & sine scriptis, sic-
ut & in scriptis, requiritur, vt conuocentur
quinque testes, in quibus etiam foemina, & a-
lij obiter aduenientes, non rogati esse possunt,
vt declaretur eis volūtas, vt instituatur heres,
vt testator sit testabilis, habens testamenti fa-
ctionem actiuam, & heres sit idoneus, habens
testamentifactionem passiuam.

NB

Qui ergo possunt facere co-
dicillos?

D 3.

Nemo.

ARTIS NOTARIATVS

Nemo codicillos facere potest, nisi cui per-
missum est & Testamentum condere. l. diuus.
§. codicillus. ff. de iure codicillor.

Estné autem licitum, plures codillos
instituire?

Ommino licitum est, & omnes equè valent,
quatenus non sunt contrarij.

Quid autem, si sint contrarij?

Si sint contrarij, iam tum statur à postero-
ri Codicillo.

Requiruntúr ne ad constitutionem
Codicillorum & aliæ solennitates,
vtpote obsignationes, aut
subscriptiones te-
stium?

Non requiritur obsignatio, nec subscriptio
testium, nisi fortè codicilli scripto concipian-
tur. Nam in scriptis codicillis, Theodosius exi-
git, vt nomina testium subnotentur. l. vltim. §.
fi. C. de test.

Quare sic approbarunt Codicillos Im-
peratores, vt hac prærogatiua cæ-
teras vltimas voluntates
superarent?

Codi-

Codicilli sunt recepti, ne cuiusq; voluntati
in extremis deesset gratificandi amicis copia,
de bonis, quæ post se relinqueret. Ideo namque
 & Imperatores voluerunt, Codicillorum ius,
 paucioribus solennitatibus impeditum, ne quis
 desiderare, in prodenda vltima sua voluntate,
 facile aliquid posset, vt q; qui testamētum non
 codidisset, Codicillos instruere posset, cū alio-
 qui idem, ex parte testatus, & ex parte inte-
 status, decedere regulariter non possit. §. ne-
 que. Inst. de heredi. instituen.

Tutius ergo est, relinquere aliquid
 per codicillos, quàm per
 Testamentum?

Maximè. Nec enim tam facile reijciuntur
Codicilli, quàm Testamenta. Quare ius codi-
 cillorum, propter facilitatem obseruationis in
 illis condendis in multo, & vario vsu est. l. con-
 ficiuntur. §. si post factum. ff. de iure
 codicill.

ARTIS NOTARIATVS

⊕

Fertur clausula codicillaris, Si non va-
let iure Testamenti, valeat iure codi-
cillorum, aut quocunq; iure melius
valere poterit. Hæc clausula, quid
operatur, aut quam
vim habet?

*Cum superstitiosè ac seuerè exigerentur
solemnitates testamentorū, ne itaq; ob quam-
uis earum negligentiam, facile euerti iudicia
vltimarum voluntatum possent, receptum est,
vt ad cauendum hoc ipsum, testamenta hac
clausula munirentur. l. si miles, qui destinaue-
rat. ff. de testament. milita.*

Cur codicillaris clausula dicitur, cum
ea in codicillis non vtamur?

*Sic dicitur, non quòd eius in codicillis vsus
sit, sed quia metu infirmitatis testamentorum
solemnium, ad iura codicillorum, minus solen-
nitatem requirentia, per eam fit recursus, vt
testamēta eò referantur. Quis autem, & quàm
varius sit huius clausula effectus, explicat Bar.
cir. l. i. ff. de iure codicillorum.*

Quo pacto testamenta infirmantur,
vel confirmantur?

Testa-

Testamenta alia sunt valida, & authentica, alia inualida, & vitiosa.

Valida, siue authentica, quæ dicuntur?

Ea nimirum, in quibus omnia ita sunt obseruata, & constituta, vt abrogari non possint.

Inualida & vitiosa, quomodo accipiuntur?

Inualida vel vitiosa, alia sunt de iure, alia de facto.

Inualida de iure, quæ dicuntur?

Vitiosa seu inualida de iure dicuntur, in quibus non sunt seruata solennitates, aut quæ odiosè, & litis causa, sunt facta.

Inualida de facto, quæ?

Inualida de facto sunt, quæ ratione sequentis actionis abrogantur. Hic obiter notanda sunt Synonima, abrogari, rumpi, infirmari, irritum fieri, quæ omnia idem ferè significant.

Inualida de facto quotuplicia sunt?

D 5

Alia

ARTIS NOTARIATVS

Alia abrogata sunt ab ipso testatore, alia ab herede, alia à iudice.

Ratione testatoris quomodo fit abrogatio?

Abrogatio testamenti, ratione testatoris, tribus ferme fit modis. Vel per posterius testamentum, vel per adoptionem sequentem, vel per capitis diminutionem in testatore, quamdiu durat diminutio.

Ab herede quomodo fit abrogatio?

Ab herede fit, quando vel moritur ante additionem, vel non vult esse heres, vel non implet conditionem.

A Iudice quomodo?

A Iudice fit abrogatio, quando in casu querela, cognita causa, sententiam fert contra testatorem.

Ad testatorem redi, & dic, quomodo per posterius testamentum fit abrogatio prioris?

Sciendum hîc est, Testamenta statim vt condita sunt, non dici esse firma, aut irrevocabilia.

bilia. Nam cuiusque voluntas ad supremum
 vitæ exitū, ambulatoria manet. l. 4. ff. de adi-
men. lega. Itaque donec testator habere potest
 animum mutandi testamenti, pro non confir-
 mato illud habetur. Neque potest quidem ista
libertas, mutandæ ante obitum voluntatis, vl-
lis priuatis pactis alicui eripi. l. pactum quod
dotali, C. de pactis. Nemo enim eam sibi legem
 potest dicere, vt à priore Testamento non li-
ceat recedere. l. si quis. in principio. ff. de legat.

3. Quare testatoris morte Testamenta confir-
 mari rectè dicuntur, quia tum demum facul-
 tas aliud, quàm voluit, constituendi de rebus
 suis, illi negatur. Nam ideò quoque vltimas
 voluntates leges perhibent violari, quia nihil
 tam debeat hominibus, quàm vt firmū ha-
 beat id, cuius mutandi non datur porro ar-
 bitrium. l. 1. C. de sacrosan. eccle.

Itaque reuocare Testamenta in vita,
quoties libet, licet?

Nemini ea libertas eripi potest, sicut supra
meminimus. Nam hoc naturale est, vt iisdem
modis quodque dissoluatur, quibus colligatum
est. l. nihil tam naturale. ff. de regul. iur.

ARTIS NOTARIATVS

Ratione adoptionis sequentis, quomodo fit abrogatio?

Si testator adoptet eum, qui illi successurus ab intestato erat, perinde ac si ex legitimis nuptijs illi natus esset, rumpitur testamentum. Idem obseruatur, si quis arroget extraneum. l. cum adoptionis, C. de adoptionibus.

Per capitis diminutionem quo pacto fit abrogatio?

Minima etiam capitis diminutione rumpuntur testamenta, quanto magis ergo irrita reddi cogitandum est, per maximam, & mediam capitis diminutionem, quibus tota libertas amittitur. Itaq, qui sunt deportati, aut in metallum aut alioqui capitali iudicio damnati, illorum testamenta rumpuntur, quia intestabiles sunt iuxta tit. C. de bon. proscript. seu damna.

Quo pacto Codicilli rumpuntur?

Codicilli iisdem modis infirmantur, quibus testamenta, vt, agnatione sui heredis rumpitur Testamentum, rumpuntur & codicilli, ad illud relati, ff. & C. de codicillis.

Ad

Ad quem deficiente testamento, aut
codicillis, hereditas de-
uoluitur?

*Communis glossa est: & Doctorum, iuxta
l. hereditas. C. de his quib. vt ind. her. auf. hæc
distinctio: quòd si deficiat testamentum, quia
testator non obseruauerit debitas solennitates,
& aliud testamentum ante, vel post illud, non
fecerit, tunc succedant, qui non condito testa-
mento successuri illi fuerant. Si verò aliud con-
diderit testamentum solenne, tum illi gaudeant
successione, qui in eo instituti sunt. l. hac con-
sultissima. §. penult. C. de testa.*

Quando autem fiscus succe-
dit?

*Si solenniter est conditum testamentum,
sed postea testator constanter testatus sit, vnum
vel omnes ex institutis, non mereri volunta-
tem suam, succedit fiscus. l. Hereditas. C. de his,
quib. vt indig. hered. aufert. Hac doctrina uti-
lis est, & non fuit hoc loco prætereunda silen-
tio.*

Hoc testamentum videtur iniu-
stum esse.

D 7

Videtur

ARTIS NOTARIATVS

Videtur quidem iniustum, quia testator excludere eos voluit, quibus hereditas etiam ab intestato debebatur, sed iure sic sancitum est, itaque nobis legum constitutio iniusta videri non debet. Et si enim excludi, seu prateriri in testamento non debeant, quos necesse est instituere, tamen iura puniunt ingratitude- nem, & permittunt, vt a successione hereditatis excludantur ingrati. Et tales multa recensentur in iure causa, ob quas non statim coguntur testatores, quosdam heredes legitimos, aut instituere, aut exheredare: sed absque testamenti vitio fieri potest, vt praterantur, vel eorum mentio in Testamento fiat, scilicet, quod instituti sint indigni hereditate, vt supra positum est. Sic calumniator testamenti, amittit hereditatem. l. Polla. & l. alia causa. C. de his, quib. vt indig. hered. aufert. & Nou. 22. cap. 46. Monendi tamen hic sunt discipuli, quod hereditas non tam facile aufertur, atque cætera in Testamento relicta, seu legata.

Quæ testamenta dicuntur in-
officiosa?

Illam nimirum, quibus ritè conditis, iniquè
ex-

exclusi successione ab intestato videmur. Hinc querela inofficiosi testamēti, subsidiariū quoddam auxilium est, quo preparamus nobis aditum ad petendam hereditatem, de qua exclusi sumus.

Sed de his, & similibus prolixiores hoc loco non erimus, quia Isagogen instituimus. Remittimus ergo exercitiores Notarios ad institutiones Imperatorias, & iusta volumina, ac integras tractationes, seu repetitiones Doctōrum. Omitto quoque hīc consultò multa, de substitutionibus, de fideicommissis, de exheredatione liberorum, & parentum, atque id genus plura, quæ alibi docentur. Nunc pauca de Donationibus annectemus.

DE DONATIONIBVS.

Quid est Donatio?

Donatio est rei licite, nullo iure cogente, mera liberalitate facta collatio, iuxta l. donari. ff. de donationibus. Vel, Est actus liberalitatis, transferens dominium, rei donatæ, in dominum.

Quot

ARTIS NOTARIATVS

Quod sunt donationum genera?

VB.

Duo potissimum. Donatio inter viuos, & donatio causa mortis.

Donatio inter viuos quæ est?

Donatio
inter viuos

Donatio inter viuos est collatio, seu donatio rei alicuius, facta sine conditione mortis, vt in donationibus propter nuptias, & aliis.

Donatio causa mortis quæ est?

Donatio
in causa mor

Est donatio facta in suspitione, aut metu mortis, ea conditione, vt donatore moriente, donatarius accipiat, quod donatum est.

Ad donationem inter viuos, quid requiritur?

Scilicet, vt fiat liberaliter, vt fiat absolutè, & sine conditione, vt q³, si summa excesserit quingentos aureos, apud competentem iudicem fiat insinuatio superflui, & publicetur donatio, adhibitis personis publicis: ita tamen, vt literis donatio illa mandetur. l. in donationibus. C. eod.

Quid

Quid ad donationem causa mortis requiritur?

Hoc videlicet, ut fiat in ea mentio mortis. NB

Est ne locus retractationi, seu pœnitentiæ in Donationibus?

In donatione inter viuos, locus aliquis est reuocationi, retractationi, seu pœnitentiæ. Sed ad eam tamen requiritur casus ingratiitudinis, & cognitio cause. NB

Donatio causa mortis quomodo extinguitur?

Donatio causa mortis extinguitur tribus modis, per restitutionem valetudinis donatoris, per pœnitentiam, vel reuocationem donantis, per mortem donatarij præuenientem. NB

Restat, ut de tertia parte nostri instituti, & suscepti laboris agamus.

DE INSTRUMENTORVM Confectione.

Quid est Instrumentum?

Instrumentum est scriptura solennis, & rite

+ quid est
mem

ARTIS NOTARIATVS

rite ordinata, per Authētica personæ manum,
perennis memoria causa, publicè confecta.

Vnde dicitur?

B. +
Sic appellatur, quasi instruens hominum
mentes, & docens, quæ acta, quæ uel transacta
inter homines sint, elapsis temporibus. c. si. de
dol. & cont. & c. si quis de clericis. 12. q. 2. & c.
si quis presbyterorum. de reb. Eccl. alienan. vel
non. & Auth. si quis in aliquo. C. de edendo.

Species instrumentorum quot
sunt?

B. +
Dua. Aliud publicum & Authenticum, &
aliud priuatum.

Publicum & Authenticum In-
strumentum, quod di-
citur?

B. +
Quod publicam habet auctoritatem. Nam
publicum est, quod per manum publicam No-
tarij est scriptum. Est enim Notarius persona
publica, è scribarum vulgo, in aliquantò di-
gniore, & altiore gradum, publica auto-
ritate summorum Magistratum euectus. l.
Orphanotrophos. Cod. de episc. & cleric. & c.
scripta. c. inter dilectos. de Fid. instrum.

Sunt

Sunt ne plura scripta publica?

Dicuntur & ea scripta publica, que in iudiciis, autoritate iudicis exemplificata, & authenticata, apud acta publica scribuntur. Item scripta, que de Archivio, seu amario publico producta sunt. l. publicati. C. de testam. & l. ultim. C. de re iud. c. ad audientiam. de prescript. & l. census. ff. de probation. & presumpt.

NB

Priuatum Instrumentum quod est?

Instrumentum priuatum, que uis scriptura alia dicitur, non conformis iis, de quibus proxime dictum est.

Quot harum scripturarum sunt species?

Tres. Nam aliquando facis scripturam tibi tantum, aliquando alteri tantum, aliquando tam tibi, quam alteri.

Scriptura quam tibi facis, quid valet?

Scriptura, quam in preiudicium alterius, tibi & pro te ipse fecisti, nulla fides habetur. l. exemplo. & l. non epistolis. C. de probat.

N

NB

Scriptura

ARTIS NOTARIATVS

Scriptura verò, quam contra te
fecisti, quid virium
habet?

U Scriptura autem, quam fecisti alij contra
te, puta creditori tuo, de iis, quæ ab ipso accipi-
sti, creditur contra te. l. Publia Meuia. §. 1. &
2. ff. deposit. & c. omnes fœminæ. 27. q. 1.

Sed quid scriptura, quam tibi &
aliis fecisti?

Tibi, & aliis fecisti scripturam, vt pote, li-
bellum rationum tuarum, illi nonnunquam
creditur. l. si quis ex argentariis. l. quedam. §.
nummularios. ff. de edend. Item chirographo,
in causa depositi, inter depositarium & depo-
nentem statur. Sic & creditur quibusdam li-
teris, eiusdem tenoris, & sententiæ, iisdem ver-
bis dupliciter, in eadem charta scriptis, & per
medium circumflexè incisiss, interuenientibus
aliquot syllabis, in ea ipsa medietatis incise par-
te, quæ colligi dein haudquaquam possunt, nisi
vtraque literarum incisarum pars denuò con-
iungatur, vbi tunc videtur, an incisio, & syllabæ
conueniant, quod moris, & consuetudinis est,
in quibusdam Germaniæ partibus. d. l. Publia.
ff. de-

ff. deposit. & l. si chirographum. ff. de proba. & presump.

Quid regulariter de priuatis scripturis sentiunt Iura?

Regulariter in personalibus, priuata scriptura non credi, iura decernunt, nisi contra eum, qui scripsit, Vel tamen, si omnino aliqua ei fides adhiberi debeat, vt hoc nō fiat, nisi forte sit à testibus, non minus tribus, subscripta. Vide Specul. de instrumen. editio. §. nunc dicendum vers. 5. & l. instrumenta, & l. rationes. C. de prob. & l. scripturas. C. qui potior. in pign. habeant.

Quo pacto autem publico instrumento creditur?

Publico Instrumento absque omni adminiculo creditur, dummodo illud appareat sine cancellatura, rasura, vel innouatione primæ figuræ, seu signi Notariatus, aut quod non sit deletum, aut abolitum quippiam, vel alioqui etiam non subiectum alicui de vitiis, & defectibus, quos ponit Specul. in allegato tit. de instr. editio. quæ omnia & singula possent suspitionem inducere, contra instrumenti fidem. Nou.

73. c. 7.

ARTIS NOTARIATVS

73.c.7. & cap. ex literis, & c. inter dilectos. de
Fid. instrum.

Quot testes oportet in Instrumen-
to producere?

AB. Autoritatem Notarij equipollere duobus
testibus, dixerunt Speculator in praeallegato
tit. Odofredus, & Bern. c. quoniam contra. de
proba. l. in exercendis. C. de fide instrum.

Sed quid hinc considerandum est, ut
omnia, quod ad testes attinet,
sint tuta?

**icibus
donatio
causa mortis** Natura nimirum contractus. Ut si sit Testa-
mentum, in quo requiruntur expresse septem:
si codicillus, aut donatio causa mortis quinque
testes, nec paucioribus utamur, eò quod Nota-
rius duos testes representare potest. Nam hinc
solennitates accuratè obseruande sunt, ut vi-
tetur periculum, & non detur occasio disputa-
tioni, quae praeteriri poterat, quando legitimus
testium numerus haberi potuit, non numera-
to Notario. In aliis, ubi lex vel Canon expresse
non dicit, pluribus testibus in aliqua causa o-
pus esse, regulare est, quod in qualibet causa,
duo testes sufficiant, iuxta verbum Christi, In
ore

ore duorum, aut trium, stat omne verbum.
 Nam pluris locutio, duorum numero contine-
tur. Si tamen tres, aut plures adhibiti fuerint,
prodesse citius, quàm obesse poterit, nec pro-
pterea vitiatu actus. Quia quæ superabun-
 dant, non solent cōtractus vitiare, aut illis no-
 cere. 2. q. 3. c. 1. & c. seq. & 35. quest. 7. c. fin. 4.
 q. 3. c. si quis testes. §. vbi numerus. ff. de testi-
 bus. vbi extr. eodem, c. in omni. c. licet vniuer-
 sis. vide Spec. de numero testium. Inuenias au-
 tem & certos in iure casus, in quib. quinaris,
 aut senarius testium numerus adhiberi solet.
 In quibusdam etiam octo, vndecim, quinde-
 cim, septendecim, & aliquando plures testes
 requiruntur. Sed de his peculiarem tractatum
 hic instituire, non est opus, cum tales casus se-
 rarissimè offerant. Et remittimus lectorem ad
 Doctorem iustos de his rebus tractatus.

Vsitatum nunc est, duos plerunque
 Notarios ad vnum, eundemque con-
 tractum, aut actum adhibere,
 quid hoc placet?

Hic obseruabis, quando ad aliquem cōtra-
ctum, vel actum celebrandū, duo Notarij adhi-
bentur

ARTIS NOTARIATVS

B.

ventur, quòd tunc quatuor testibus ad minus opus sit, scilicet, vt quilibet Notarius habeat duos testes ad minus. Id sic intelligendum est, vt vterque Notarius possit dare Instrumentum in eodem contractu, si opus sit & requiratur. Hoc autem fieri nequiret, si duo tantum testes in tali actu adhibiti fuissent. Hoc non omnes per æquè Notarij aduertunt, seu capiunt.

Testes sæpius repelli à testimonio, & reiici posse audiui. Est ne igitur opus, vt testium delectus aliquis habeatur, vel sufficit omnes promiscuè, sineque discrimine, in testimonium vocari?

Quando pluribus de causis testes à perhibendis testimoniis depelli, reiiciq₃ posse constat, idcirco in primis cautos, circumspectosq₃ esse Notarios conuenit, vt sciant, quos, & quales testes in suis contractibus, & instrumentis admoueant, aut conscribant. Et quia multi laboris, prolixumq₃ foret, hoc loco omnes, & singulas exceptiones commemorare, atque repetere, quæ testibus iure opponi possunt, hoc tantum

tum hinc monere, satis esse puto, ut testes sint NB.
boni, graues, & honesti viri, iuste etatis, non
pueri, non deliri senes, non leues scurrae, syco-
phanta, circulatores, aut infames. Non diffi-
 culter enim leues, & inconstantes homines sub-
 ornari possunt, ut falsum, aut varium testimo-
 nium dicant, contra veritatem celebratorum
 contractuum, quod ubi fieret, tam Notario,
 quam partibus, non parum ludibrii, contem-
 ptus, iactura, & detrimenti afferret.

Est ne licitum, intendere probatio-
 nem contra fidem In-
 strumenti?

Omnino. Nam regulare est, quod contra-
rium eius, quod in Instrumento publico conti-
netur, probari possit per testes. l. cum precibus.
 C. de proba. & l. optimam. §. fin. C. de contrah.
 & committen. stipula.

Quomodo hoc fieri solet?

Per totidem, aut eo amplius testes, quot con-
 tractus requirebat, de quo Instrumentum con-
 fectum est. Hoc tamen in duobus casibus falli.
 l. antiquae. C. ad SC. Velleian. & l. si. C. arbit.
 tutela. & latius per Doctores, in l. generaliter.

E

C. de

ARTIS NOTARIATVS

C. de non numer. pecun.

Nónne quidam Doctores híc con-
trarium tenent?

Quòd viua vox duorum testium, in nullo casu validior sit publico Instrumento, AZo dixit, eò quòd in multis casibus, probatio per scripturam, & non testes, requiritur. Tales casus enumerat Speculat. in tit. de instrument. editio. in §. restat videre. in vers. quid si tantum vnus ex testibus. Et in quib. contractibus scriptura sit de substantia. Vide l. contractus. C. de fid. instrum. l. census. ff. de probat. & magistralem gl. c. 1. de censi. lib. 6.

Publicum instrumentum quid in se
continere debet?

Publicum instrumentum continere debet Instrumentum publicum debet in se continere narrationem, & extensionem, publicationemq; contractus, seu actus, coràm se celebrati, cum suis circumstantiis, & inductionib.

Super quibus autem contractibus
Notarij conficere debent
Instrumenta?

B. Notarius super quocunq; negotio, & cōtra-
ctibus

Et, à iure, vel ab homine non prohibito, debite requisitus, poterit Instrumentum facere, sed ita, ut sua salutis, & honoris non sit immemor.

Quid autem si perperam agat
Notarius?

Notarius si ignarus iuris, & sua salutis atque honoris non satis memor extiterit, & de contractibus prohibitis instrumenta conficere, seu illis interesse, ausu temerario attentauerit, poenas legales incurret, & anima detrimentum non leue patietur.

Bona verba quaeso.

Bona verba ais? Non bona sunt verba, quae Hostiensis refert, dicens, Quod Notarij, qui super usuris, & contractibus usurariis, seu quouis modo, in fraudem, & dolum alicuius initis, & à iure prohibitis, instrumenta conficiunt, per iurij nota incurrant, eò quod iurarunt, cum crearentur, se id nunquam commissuros esse. Per iurij autem poena est, ut infamis efficiatur is, qui per iurium commisit. Ideoq; testificari aut testamenta conficere non potest. c. licet ex quadam. de testib. Et omnis infamis propelli debet à quacumq; promotione, siue ea dignitas sit, siue ordo.

*Nota
super
contractibus
instituta
fuerunt*

ARTIS NOTARIATVS

Nam infamibus portæ dignitatum patere non debent. c. pen. de reg. iur. in 6.

In quibus autem consistit publicatio instrumentorum?

*leg gsisfit
ca tio in
mento*

Potissimum in his. Annis Domini, Indictione, die, mense, loco, contractu, Testibus, & nomine tabellionis. Additur & nomen Papa, vel Imperatoris pro tempore regnantis.

Quo pacto ordimur Instrumenta?

B. Exordia plerumque ab inuocatione nominis diuini sumi consueuerunt. Ut: In nomine Domini amen: aut simili modo.

Quid de anno Domini doces?

Deinde sequitur annus Domini, in hunc aut similem modum.

Anno Domini, aut, ab incarnatione Domini, & saluatoris nostri Iesu Christi, & c.

Indictionibus quomodo utimur?

De his supra dictum esse, meminisse oportet, ad quæ te remittimus.

De Die, & Mense, quid mones?

Vt

Vt nominetur post indictionem, dies, mensis, in quo contractus, vel actus aliquis celebratus est. Hoc variè fit, iuxta terrarum consuetudinem. Germani vt plurimum ponunt, primo, secundo, tertio, aut quarto, & sic porro, die mensis Maij, vel aliorum mensium. Hic opera precium est scire, quot quilibet mensis dies, quot Calendas, quot Nonas, quot Idus habeat, quod vsitata Diaria, seu Calendaria docent, & nemini ignotum esse conuenit.

Dic etiam de loco.

Consequens est, vt etiam locus in Instrumento specificè ponatur, denotando, vbi actus, vel contractus celebratus sit. Videlicet, Actum in veteri Musarum colonia Erphordia, in Curia, quæ ad viridem angulum nuncupatur, in hypocausto, seu stuba maiore, &c.

Subiunge doctrinam de testibus.

Specificato loco, ponuntur & testes, aliquando per ablatiuum, Vt presentibus ibidem A. & B. testibus, ad hoc specialiter vocatis atque rogatis, vel requisitis. Aut ponitur per genitiuum, Vt, Acta fuere hæc in presentia C. &

E 3 D. te-

ARTIS NOTARIATVS

D. testium, ad hoc vocatorum & rogatorum.
De similibus idem esto iudicium, quæ vsus do-
cebit.

Est né absolutè necessarium in omni
contractu, actu, seu instrumento, vt
apponat Notarius hæc verba,
testes vocatos, & roga-
tos esse?

B
In omni contractu hoc de iure ita strictè
non est necessarium, etiamsi in instrumentis
scribatur, presentibus testibus ad præmissa vo-
catis specialiter atque rogatis. Hoc enim non
præiudicat instrumento seu charta. Superflua
B.
enim regulariter non nocent. At in testamen-
tis, diuortis, & confessione creditoris, affir-
mantis creditum sibi solutum esse, & in aliis
contractibus, vbi ad probandum forte procedi
debet, exiguntur testes vocati & rogati. Nec
obest, propter maiorem cautelam, in omni a-
ctu testes vocatos & rogatos esse. Vide Specu-
latorem, patrem praxeos, & alios Doctores.

Quomodo autem intelligitur illud
verbum, quòd testes debeant
esse togati?

Intellige,

Intellige, Rogati, id est, certiorati, seu edo-
cti, ad quid, & quare adhibeantur. Nec enim
debet illos testes aduocare, qui fortuiti sunt,
hoc est, qui fortè transeunt, & non audiuerunt,
vel sciunt, quid inter partes actum sit, aut
quid agatur.

De numero testium fortasse nihil
est quod præter ea, quæ suprâ
dicta sunt, moneas?

Suprà docuimus, ubi certus numerus testiū,
de iure, vel consuetudine, non est definitus, suf-
ficiunt duo testes regulariter, postquam plu-
ralis locutio duorum numero continetur. Ideo
te ad superius dicta remitto.

Nomen, & cognomen Notarij, quo-
modo ponendum?

Post testes proximè sequitur Notarij no-
men, & cognomen, cum ipsius signo, & auto-
ritate Papali, vel Imperiali, qua est Notarius,
& quod rogatus ea scripserit, In hunc aut
similè modum: Et ego Titius Petrutius, Mogun-
tensis Diœcesis clericus, vel laicus, Sacra Apo-
stolica, vel Imperiali autoritate Notarius, qui
præmissis omnibus, & singulis præsens rogatus
inter-

ARTIS NOTARIATVS

interfui, hoc instrumentum exinde confeci,
scripsi, subscripsi, & publicavi, &c.

Oportet ne semper Notarium
rogatum esse?

Hoc notandum est, quod tabellio in subscri-
ptione sua debet dicere, se rogatum fuisse, vt in-
strumentum faceret. Si enim non rogatus scri-
beret, suspectum se faceret. l. quæ omnia. ff. de
procurato. Nou. 44. c. 1. in princ. Quanquam
in dubio semper præsumitur, quod Notarius sit
rogatus. Si autem id quispiam neget, tenetur
ad probationem negatiua. l. si. 5. sin autem du-
buis. C. de iur. deliber.

De nomine Papæ, aut Imperatoris,
suprà etiam mentionem
fecisti.

Nomen quoque Papæ, vel Imperatoris, cu-
ius autoritate quis Notarius creatus est, poni
solet post indictionem, & diem mensis, vnà
cum annotatione anni Pontificatus, vel Impe-
rii sui. Probatur in Nou. 47. Vt nomen Impe-
ratoris præponatur documētis. Et in his omni-
bus nouellus Notarius obseruet stylum anti-
quorum & exercitatorum Notariorum, seu
Tabellio-

Tabellionum, quorum vestigiis incedere oportet, donec usu confirmati, ipsi per nosmet rectè omnia agere didicerimus. Ideoq; in tanta varietate integra instrumentorum exempla non subscribam, sed remittam novitios, & huius Artis Neoptolemos, seu Tyrones, ad viva exempla doctorum, & multo usu approbatorum, & receptorum Protonotariorum, ubi hæc omnia meliùs, quàm ex nostro præscripto, discent. Quomodo enim, in tanta varietate negotiorum, ex vno, aut altero aliquo exemplo, omnium instrumentorum formæ disci possent? Et sciunt homines docti, ubi artis præcepta mediocriter perceperis, reliqua omnia in usu ut plurimum consistere. Quare vobis hortator sum, novelli Notarij, siue per me siue per alios viros clarissimos, Comites Palatinos, creati sitis, ut usum præceptis diligenter applicetis, & peritiores in hac arte ad amissim imitemini. Possumus enim vos in ordinem Authenticorum Notariorum euehere, & dignitatem publici officij, pro nostra autoritate & priuilegio, vobis tribuere, Artem verò & usum dare non possumus. Hæc nanque vestro Marte, & industria ipsi comparabit is.

ARTIS NOTARIATVS

At signi quoque facta est mentio,
quomodo id ac-
cipiam?

Usitatum est, ut quisque Notarius peculiari signo sui Notariatus utatur. Id aut ipsi sibi deligunt, aut datur à creatore. Adiungunt etiam plerunque aliquam sententiam, vel pœniam, loco Symboli, quod aiunt. Hoc ipsum Notariatus signum ita è multis iudicio deligi oportet, ut perpetuò maneat, ac retineatur; & ne fortè post pœnitentia illius, aliud eligat Notarius, quo utatur. Eo ipso enim facile accideret, ut non tantum leuitatis, sed etiam de falso argueretur. Nec mihi sanè quorundam consuetudo placet, qui signis utuntur typo impressis. Melius est, signis manu ductis uti. Nam propterea vocantur signa manualia, Handt-zeichen / die auß freyer Handt gezogen / vnd gemacht seyn sollen.

Monuisti, ut Notarius iã recens à foliis. in forum productus, imitetur exercitatos, & veteres Tabelliones, quo artis formalia rectè discat, quod non, nisi assiduo & industrio usu, fieri potest.

test. Sed incultior, durior, & aridior
 plerunq; veterum stylus est, vt cre-
 diam, quòd laudabile & vtile sit futu-
 rum, si Notarius in Instrumentorum
 suorum extensionibus det operam, &
 quantum possit, annitatur, vt
 copiosus & disertus vi-
 deatur.

*Pessima quorundam nostri temporis No-
 tario- rum consuetudo est, qui dum copiosi &
 eloquentes haberi cupiunt, superflua & inu-
 tili verborum congerie instrumenta sua pas-
 sim farciunt, & distendunt, ita, vt & nauseam
 doctis lectoribus, vel auditoribus moueant. At-
 que non raro hac ratione committitur, vt, sic-
 ut dicitur, in multiloquio raro peccatum de-
 esse, ita per hanc garrulitatem, verbositatem
 & vaniloquentiam, partes, de quarum corio lu-
 ditur, miris tricis & litibus parum cauti in-
 uoluantur. Facilis enim lapsus est, si in proluxa
 oratione verbis, sine iudicio & discrimine, vt
 quod, in buccam venerit, positus, promiscue vt a-
 ris. Hinc leges monent, concinna breuitate v-
 tedum esse, quonia prolixitas nimia, inquit lex,*

ARTIS NOTARIATVS

confundit ingenium hominis fragile. l. amplio-
rem. §. in refutatoriis. Cod. de appellation. &
consultat. Iustinianus: In refutatoriis aute-
libellis, qui solent maximè in sacro auditorio
prudentissimorum procerum nostrorum reci-
tari, caueant tam litigatores, quàm libellorum
dictatores, verbosis vti adsertionibus, & ea, quæ
iam perorata sunt, resuscitare. Et idem. l. si. C.
de donation. Verba superflua, quæ in Donatio-
nibus poni solebant, penitus esse reiicienda cen-
semus. Quid enim verbis opus est, quæ rerum
effectus nullus sequitur?

Laudas ergo breuitatem in Instru-
mentis?

Laudo, at ita, vt ne, quod aiunt, præter ca-
sam, & dum prolixitatem vitare studet Nota-
rius, vitia in contraria currat, sicut Horatius
dixit, *Breuis esse laboro, obscurus fio.* Medio tu-
tissimus ibis, ait ille. Abstineant ergo Notarij à
verborum strepitu, & superflua profusione, ac
inutili prolixitate, cogitentq; illud, quod vul-
go tritum est: *Gaudet breuitate moderni.*
Docta & commoda breuitas semper fuit acce-
pta & grata prudentibus. In hoc attendendus,
& imi-

*& imitandus est mos & stylus veterum, qui
breuibus & succinctis, at selectis, adq; rem tan-
tum facientibus verbis utebantur, & res ar-
duas hoc pacto dilucidè, cautè & prudenter ex-
plicabant.*

*Sed cum hæc tempora longè sint alia,
quàm maiorum nostrorum, & malitia
hominum eousq; excreuerit, vt maio-
re nunc, quàm vnquam antea, opus sit
subtilitate, arte & eloquentia, omninò
conuenire videtur, vt huius temporis
Instrumenta, nouis & arte excogita-
tis clausulis fulciantur munianturque,
qua malitiæ hominum tantò
melius obuiari, eaque re-
tundi pos-
sint.*

*Rectè dicis, fateor, opus esse, hoc potissimum
tempore nasuto & malitioso, vt arte & solici-
ta cura, in consficiendis instrumentis, quantum
potes, vt aris, ne contrahentes damno inde assi-
ciantur, aut litibus fortè deinceps inuoluan-
tur. Alius alia ratione in scribendis Instrumen-
tis ducitur. Plerisque proluxa garrulitas, ma-*

ARTIS NOTARIATVS

ioris salarij est aucupium. Sed valeant illi. Tu
me, rectis, veri & boni, rationibus motus, se-
quere.

Perge ergo de aliis dicere, & quod su-
prà de rasuris breuius dixisti,
repete quæso, & dic
clarius.

Repetam ergo, hoc loco, quando ita libet, &
nunc penè in fine suscepti laboris sumus, ne &
hac parte quicquam negligatur. Nam fateri
necesse est, quòd inertes & pigri Notarij, hìc
non rarò peccent, & rasuras admittant, to-
tumq; actum sæpius hoc pacto vitient. Caueāt
ergo summo studio Tabelliones, ne vllas rasu-
rasq; in publicis Instrumētis seu chartis faciāt.
Hac nanque ratione instrumentum de falso
facile suspectum redditur.

Vix fieri posse credo, quin aliquando
impingat Notarius, & in aliqua vocu-
la erret scribendo, nunquid ob
id tota charta reiicienda
erit?

Facile error committitur, fateor, nec opus
est,

est, ob leue erratum, totam chartam abijcere. Rasura enim non admodum nocet, nisi sit notabilis, & loco suspecto. Quare hoc tantum precipue obseruet Notarius, ne in substantialibus, vbi facile suspitione incurritur, labatur, aut rasuras faciat.

Quæ nominas substantialia?

Substantialia voco, Annum, diem, nomen Papa, vel Imperatoris. Nomina item partium contrahentium, & designationes rerum, super quibus contrahitur. Item, si sit contractus Emptionis & Venditionis, precium, Si sit contractus obligationis, summa siue quantitas in obligatione deducta & posita. Et si partes se obligent alicui Curia, specialiter sit nomen illius Curia expressum. Sic & nomina testium, & nomen ipsius Notarij, & locus, vbi contractus celebratus fuit, & his similia.

Quid si multas rasuras committat, & quasdam etiam voculas omit-
tat Notarius?

Et si rasurarum admissarum Notarius in fine Instrumenti mentione facere, & ibidem dictiones omissas ponere posset, tamen longè honestius

ARTIS NOTARIATVS

honestius & tutius est, totum Instrumentum de nouo reficere, & purius scribere, ne vlla macula deprehendi, aut calumniae locus esse possit. Extra omnem enim dubij aleam positum est, quod conspurcata rasuris, aut marginalibus intertextis futuris, charta vituperosa sit, & legentium obtutus offendat. Adde quod & Notarium inertem, oscitantemq; & ignauum, suaeq; artis parum peritum arguat, & fidem instrumento debitam subtrahat. Nec sufficit, quod quidam faciunt, vt prima chartae linea, super omnia sit munda, sed requiritur, & ad Notarij officium pertinet, vt totus contextus instrumenti elegantibus literis quam diligentissime sit depictus, & in publicam formam redactus, ita obuiam eat lectori scriptura, vt absque omni difficultate titubationeq; legi possit. Nec enim probo simiarum quarundam affectam negligentiam in pingendo, qua magnos plerosque viros, qui male pingunt, imitari volunt, quasi verò hoc laudi sit, & omnes doctos male pingere oporteat, cum ego multos excellenter doctos nouerim, qui sepiusculè deplorabant, se melius pingere in iuuentute non didicisse, & sibi ipsi vitio vertebant, quod ineptis-

aptissimi homines laudi ducunt. Sed saniores, hac iudiciorum depravatione, & fantastica imaginatione non capientur, & quod veteres fecerunt, ut quàm optimè elegantissimeq; pingant, sedulo operam dabunt. Hoc nanque eruditioni nihil derogat, & multis ad ampliores conditiones ac pinguiorem fortunam, maioresq; proventus annuos consequendos, ansa & occasio fuit.

Debétne quæuis temerè in scripturis suis, pro sua persona, quod ad contractus attinet, asserere
Notarius?

Hoc quoque admoneri operæ precium est, ut in scripturis publicis, seu instrumentis, Notarij ea tantum affirmant, vel asserant, de quibus certò, legitimeq; illis constat. Nihil enim quicquam pro sua, quod aiunt, persona, simpliciter, & stultè affirmare debent, sed adicere semper hæc, aut similia verba, ut dixit, uti asseruit &c.

Confessiones autem partium securè potest apponere, eo modo, quo confitentur. Verbi gratia: Titius coram me Petrutio Notario publico,
confessus

ARTIS NOTARIATVS

*confessus fuit, se à Sempronio, ex hac aut illa
causa, recepisse centum, &c.*

*Quid si Notarius pecuniam vidif-
set, expedirétne hoc
addi?*

*Caueat ne apponat hac aut similia verba
(realiter numerādo, in presentia mei Notarij,
& testium infra scriptorum) nisi pecunia fue-
rit in presentia sua, & testium, re ipsa verè
numerata, & tradita. Fit nanque non raro,
vt pecunia in sacculo, vel cumulo tradatur, &
non numeretur, quando partes asserunt, tan-
tum pecunie tradi. In hoc casu multi Notarij
errant, & possent ob hoc de falso argui, si fortè
de numeratione pecunie inter partes questio
oriretur, & exceptio non numerata pecunie
opponeretur.*

*Habeo gratiam, quòd ista mones, quia
digna asterisco est cautela. Vt autem
melius intelligam, oro vt de causis
mutui aliquantò fusius dicas,
& materiam hanc
explices.*

Ea quæ dicta sunt, vt plurimum in contra-
Etu

tui, maximè quando usura interuenit,
 accidunt. Nam tunc mutuans interdum reti-
 net lucrum, seu interesse primi anni, aut plus
 eo, atque recipiens mutuum, quia valdè indi-
 gus fortassè est, & pauper, non contradicit, sed
 annuit, & consentit, propter affectionè, quam
 habet ad mutuum recipiendum. Item, si pars
 pecuniæ confessatæ, in præsentia Notarij re ipsa
 numeretur, & de alia parte, quæ non nume-
 ratur, confessio fiat, quòd eam debitor iam ac-
 ceperit, Notarius de utroque menciónem faciat
 in instrumento. In hoc enim magnum verti-
 tur periculum. Et notandum est, si pecunia non
 interuenerit, aut non sit numerata, quòd tunc
 Notarius sit periurus, & puniri ob id debeat.

Quid autem, si de partium con-
 sensu ea fiant?

Notarius de partium voluntate non debet
 scribere numerationem falsam, vel nume-
 rum falsum. Nam aliud est exhibitio, seu nu-
 meratio, aliud, sic esse dici. Quia Notarius tan-
 tum de eo scribere debet, quod vidit. Quomodo
 autem scribere potest, se numerari vidisse pecu-
 niam,

ARTIS NOTARIATVS

niam, quæ fuit in sacculo, seu marsupio non visa.

Multi amphibologiis ludunt, nunquid & hoc Notario licitum est?

Caueant Amphibologias in suis Instrumentis Notarij. Id est, ne dubias sententias quæ duplicem sensum vel intellectum recipere, diuersamve interpretationem admittere possint, quando structuræ vitio, quò verbum sit referendum, dubitatur, quemadmodum Pyrrho Oraculum respondit:

Aio te Aeacida Romanos vincere posse.

Hic vtrivictoria promittatur, incertum est. In his & similibus facile impingitur ab illis, qui recens è scholis ad Notariatus officium proruperunt, & se stellas cœli digito tangere posse putant, qui nondum se applicuerunt ad ea, ex quibus fluunt lac, & mel.

Quid de æquiuocantibus iudicas?

Eadem hac ratione, qua Amphibologia, prohibentur etiam æquiuationes, quia & ex his redditur

redditur sententia dubia, nisi eis adiungantur alia dictiones, eas determinantes, & restringentes. Nam equiuocationes tolluntur per adiuncta. Atq; vt semel omnia dicamus, hoc operam dare Notarij, quantum omnino possunt, debent: vt omnes suas scripturas publicas, ordine, breuiter & dilucidè, sine longis ambagibus conficiant, ac figuras, obscuritates, inuolucra & verborum anfractus vitent, ita vt contractuum veritas euidenter & clarè omnibus patefcat & appareat.

Vt eò breuior sit Notarius in suis instrumentis, sæpius quod puto, vti potest voculis, (& cætera) quod multos facere passim videmus.

Nunquid?

Haudquaquam. Caueant enim omnes Notarij, ne his voculis, breuib; quidem, at magni ponderis & præiudicij, temerè vtantur. Sed omnes potius contractuum clausulas continentes omnia pacta, acta, transacta, facta, dispositiones & conuentiones, ad longum, si opus sit, & res exigat, vt partes conuenerunt, aut testator disposuit, absq; & c. conscribant: & tantummodò

ARTIS NOTARIATVS

tummodò in clausulis generalibus, quæ iuxta
stylum cuiuslibet Notarij, absque vlla dubita-
tione & obscuritate intelligi, & extendi pos-
sint, prædictis voculis vtantur. Comprehendi-
tur enim sub illis hoc, quod deficit, secundum
consuetudinem, & modum loquendi in illo
sermone, & materia, quæ tractatur. In publi-
cis verò chartis, vel instrumentis, nullo modo
hisce dictionibus vtantur, nisi fortè in eis alia
quedam scriptura insereretur, quæ sæpius iam
dictum & c. contineret.

Cùm sciam hunc laborem tuum, non
alio consilio susceptum esse, quàm vt
sit breuis institutio Tyronum, & no-
uitiorum in hac arte Notariatus, dic-
quæso, quid sit falsum, cuius
iam toties mentio
facta est.

*Falsum, seu falsitas, est immutatio verita-
tis, cùm hoc pro vero intimatur, quod à veri-
tate alienū est. Nou. 73. in prin. & c. in quan-
dam. §. cæterum. ex. de celeb. mis.*

Quot modis falsum committitur?

Tribus modis. Dicto, facto, & vsu. Hæc ta-
men.

menita intelligenda sunt, quòd habeant locū,
interueniente dolo, & non aliter.

Quibus artibus hoc falsi crimen,
quàm cautissimè fugi &
vitari potest?

Notum est, & iam suprà dictum, quòd No-
tarij precipuè, & super omnia, cauere debeāt,
ne vlllo pacto falsum committant. Quare & o-
pus est occasiones vitare, per quas fenestra ape-
riri, aut locus falsitati facile dari possit. Inter
has sunt numeri, quos sic scribimus. 1. 2. 3. 4. 5.
6. aut i. ij. iij. v. vj. & c. In his facile falsitas
exerceri potest, radendo, addendo, vel mutan-
do, quod non fieret, si dictio, qua numeris ex-
primitur, suis literis tota scriberetur. Vt, Titius
quinque aut viginti aureos Seio numerauit. Si
s. sic scribas, facile ex quinque, si contrahas in-
feriorem numeri partem, 6. fient. Sic ex 20.
absque vlla notabili difficultate conficientur,
29. Tutius ergo est, tam Notario, quàm parti-
bus, vt vocula numerorum suis elementis in-
tegrè pingantur, propter vitandam suspicio-
nem falsitatis, maximè in scripturis, & in-
strumentis publicis, notisq; originalibus, et si
nihilominus tamen scripta probent.

Hoc

dictio
mensura
proximitate
suis literis
tota scribi
607

ARTIS NOTARIATVS

Hoc quoque nunc mihi in mentem venit, vt quæram, Si Notarius alicui sit domesticus, familiaris, aut sanguine iunctus, nunquid eidem, siue Dominus aut herus is sit, siue propinquus, Instrumentum conficere potest?

Quid ni hoc liceat, si vtrinque partes in Notarium illum consenserint. Sed si actus sit talis, qui vnâ tantum partem spectet, vt si quis protestetur, & id coram familiari, seu domestico, aut propinquo suo faciat, res suspitione non carebit, aut saltem plena ei fides non adhibebitur. Potest & sic responderi, quod valeat Instrumentum, ab eiusmodi Notario confectum, dummodo non sit talis, cui seruiliter imperari possit. Vnde Nobiles, Barones, & alij Magnates, qui domi plerumque Notarios alunt fouentq;, rogare eos ad conficienda Instrumenta, testamenta, & alia, liberè possunt, nec obest, quod sint domestici & familiares. Ad hæc rectius intelligenda, vide Specula. in tit. de instrumentorum editione. §. Instrumenta publica qualiter impugnentur, & sup. de test.

§. 1. ver.

S. i. ver. item excipitur quòd est domesticus, vbi dicit, quis propriè domesticus dicatur.

Quid de pluralitate instrumentorum, ex vnico contractu extrahendorum, sentis?

In contractibus vltimarum voluntatum, emptionis, donationis, Emphiteosis, quitationis, procurationis, emancipationis, tutela, cura, & aliarum similium rerum, nõ refert plurima instrumenta extrahi, & extracta inueniri, cum id absq; præiudicio & periculo partium fieri queat. In alijs autem non item. Nam in contractu mutui, vnico tantum instrumento creditor contentus esse debet, nec potest quidem, etiam in casu, quo primum obligationis instrumentum sine fraude amisisset, absq; superioris autoritate, & parte non vocata, aliud sibi à Notario confici. Hac nanque res, grauis esset præiudicij, si creditor duo, vel plura obligationis vnus Instrumenta haberet. Quid hinc creditore beatius, infelicius autem debitore, qui ad singula Instrumenta soluere cogeretur?

F

DE

ARTIS NOTARIATVS
DE RENVNCIATIONIBVS
Beneficiorum in publicis
Instrumentis.

Beneficium iuris quid est?

Beneficium iuris dicitur, speciale & singu-
lare quoddam ius, à iure communi recedens,
singulari quodam favore & clementia à pijs
& beneficis Imperatoribus, vel personis, vel re-
bus, contra ius commune concessum & indul-
tum, vt eo, tanquam defensione & prerogati-
ua utamur. Vel, Est specialis quædam indul-
gentia iuris, aliquid agendi, cõtrà quàm id re-
gulariter alioqui iure cõmuni permissum est.
Huiusmodi Beneficia iuris, nunc priuilegia vo-
cantur, ac si dicas, Priuatas leges.

Beneficiorum, seu priuilegiorum
differentiæ quæ sunt?

Priuilegiorum, seu Beneficiorum aliud est
Personale, aliud Corporale, aliud Reale.

Personale Beneficium seu Priuile-
gium, quod est?

Personale est, quod principaliter persona-
rum gratia conceditur.

Corr

Corporale quod est?

Corporale Priuilegiū appellatur, quod ali-
cui collegio concessum est. Ut sunt Priuilegia
Vniuersitatum, Monasteriorum, ciuita-
tum, &c.

Reale quod dicitur?

Reale dicitur, quod principaliter rerū con-
seruandarum gratia datum est. Ut est Priui-
legium rerum Ecclesiasticarum. Nou. 7. per tot.

Suntne plures differentiæ?

Sunt: Sed eas, breuitatis gratia, consultò
prætereo. Hoc tantum addam, quod utile est,
& plurimum refert, hoc loco considerare, an
Beneficia sint odiosa, vel fauorabilia. Nam
odiosa sunt restringenda, ea verò, quæ mero fa-
uore sunt introducta & data, extēdenda. Iuxt.
c. odia. de regul. iur. in 6. Ideoque sciendum est,
quòd beneficiorum seu defensionum iuris que-
dam in fauorem, quedam in odium introdu-
ctæ sunt. Hinc est, quod personæ, pro quibus hæ
defensiones inuenta sunt, per eas iuuantur, ne
teneantur de obligationibus, quibus alioqui ob-
noxij essent.

F 2 Licet-

ARTIS NOTARIATVS

Licetne his omnibus pariter
renunciare?

Etiam si regulare sit, quod liceat beneficio,
pro se introducto renunciare, & renunciatio sic
facta, viribus subsistat & valeat. l. si quis in scri-
bendo, C. de pact. Sunt tamen e contra quedam
beneficia, quibus renunciari non potest: aut po-
sito casu, quod renunciatio sit facta, non impe-
dit tamen, quò minus huiusmodi defensiones
& beneficia opponi queant. At de singulis bre-
uiter videamus.

DE EPISTOLA DIVI ADRIANI.

I. Epistola Diui Adriani, quæ
dicitur?

Epistola Diui Adriani ipsa, etiam si per se
amplius hodie non extat, nihilominus tamen
tenor eius in iure superest, & refertur in l. fin.
C. de constit. pecun. & l. Si dubitet. §. Ita de-
mum. l. Si plures. §. Præterea. ff. de fideiuss. Et
est talis: Quando plures in eodem instrumen-
to in solidum sunt obligati, & vnus ex eis in so-
lidum de tota summa, à creditore, tanquam fi-
deius-

deiuſſor conuenitur, tunc is, contra quem actio instituta eſt, ſi omnes confideiuſſores ſui, tempore litis conteſtata, ſint ſoluendo, petere poteſt, vt actio inter eos diuidatur, & quilibet pro ſua quota & virili portione conueniatur. Et hoc fieri poteſt, quando huic Beneficio non eſt renunciatum. Vbi autem renunciatio facta eſt, locum non habet hac deſenſio. Huic beneficio renunciari poteſt.

2. Beneficium nouæ conſtitutionis de fideiuſſoribus, quod eſt?

Eſt, quod datur fideiuſſoribus, quo petere poſſunt, fideiuſſionis nomine conueni, vt principalis debitor prius conueniatur & diſcuriatur, antequam ad fideiuſſorem veniatur. Nou. 4. c. 1. in prin. & Authent. preſente tamen vtroque. C. de fideiuſſo. & mandator. Huic beneficio ſi renunciatum fuerit, creditor fideiuſſorem prius conuenire poterit, huius nouæ conſtitutionis beneficio. d. Authent. Preſente. l. Sancimus. c. de fideiuſſor. & mandator. Et ſciendum, quòd huic quoque beneficio renunciari poſſit.

F 3

3. No-

ARTIS NOTARIATVS

3. Noua constitutio de duobus reis stipulandi & promittendi, quæ est?

Beneficium nouæ constitutionis, de duobus reis stipulandi & promittendi est tale, per quod succurritur duobus reis vel debitoribus ita: vt possint petere, ne seorsim alter eorum in solidum, sed coniunctim vterque conueniatur. Quod si facta sit renunciatio, quilibet eorum in solidum tenetur. l. 1. C. de duob. reis stipulan. & promitt. Verum huic etiam beneficio renunciari potest.

4. Cedendarum actionum Beneficium quod est?

Constitutio Cedendarum actionum est, qua subuenitur fideiussori conuento, ita, vt liceat illi postulare à creditore, vt sibi cedat actionem in principalem debitorem, & suos confideiussores. Quod si recuset, & nolit facere creditor, iam hic quoque fideiussor recusare solutionem potest, nisi huic beneficio renunciatum ab ipso fuerit. Debet enim creditor cæterorum nomina fideiussori vendere, qui in solidum soluere paratus est. l. fideiussoribus. ff. de fideiuss. & manda-

mandator. Et hinc renūciatio locum habet. Hæc quatuor Beneficiorum genera, iuxta doctrinā Speculatoris, sunt, quibus ut plurimum in contractuum Instrumentis renunciamus.

5. Cessionis bonorum beneficium quod dicitur?

Est remedium, quo subuenitur illis, qui ere alieno grauari, nō sunt soluendo. Et dicitur beneficium, seu remedium miserabile, quo is, qui omnibus suis bonis iā exurus est, & cessit, tantum in id liberatur, ne in carceres detrudatur, aut creditoribus suis lacerandus propinetur, ut sic dicam. Instituitur autem bonorum cessio hoc pacto, ut debitor conuocatis omnibus & singulis creditoribus suis significet, se oberatū, soluendo esse non posse, nisi creditores sibi inducias quinquennales gratiosè concedant, quas petat. Hic maior creditorum pars si assenserit, nō attenditur, quid minoris partis vota, & sententiæ inferant. Si verò has quinquennij inducias impetrare à creditoribus non possit, postquam agnouit debita, cedat bonis. Effectus autem huius bonorum cessionis est, quòd dem amplius, ultra quàm possit, non conueniatur debitor, etiamsi postea ad pinguiorem fortunam deuenit.

ARTIS NOTARIATVS

nerit l. qui bonis. & l. si debitoris. ff. de cess. bonor. & c. si res 14. questione 6. An verò huic beneficio renunciari possit, nec ne, disceptatur. Sed communis Doctorum sententia & opinio fert, quòd renunciari huic beneficio non possit. Vide Bartol. in l. alia causa. ff. solut. matrim. Idem tenet Bald. Instit. de Actio. in fin. & ibidem Iaso remiss.

6. Capituli Odoardus, De Solutionibus, Beneficium, quod est?

Beneficium Capituli Odoardus, in gratiam ordinis clericalis introductum est, quanquam & eo laici interdum uti possunt. Eius tenor, & effectus est talis. Si clericus aliquis casu ita ad paupertatem redactus, & are alieno obrutus sit, ut maximè velit, soluendo esse non possit, quòd tunc excommunicari, aut alijs ecclesiasticis censuris molestari, aut vexari nò debeat, sed quòd idoneam modò cautionem iuratoriã prestare teneatur, se creditoribus suis sedulo satisfacturum, & debita soluturum esse, ubi pinguior sibi fortuna obuenerit. c. Odoardus de solution. Inanis enim est actio, quam excludit inopia rei, l. nam is. ff. de dol. mal. & l. Paulus. ff. que

qua senten. sine appell. rescind. & c. olim. 16. de
 restit. spolia. & c. Daibertum. 1. q. 7. Quia impos-
 sibilium nulla obligatio est. Et qui nihil habet,
 nihil potest dare. Vide Panormitanum, & alios
 D.D. ibidem ad longum.

7. Beneficium, ne quis ita præstare
 cogatur, vt egeat, quid ad
 rem facit?

Beneficio ne quis condemnetur, nisi in
 quantum facere potest, id est, habit ratione,
 ne egeat, iuuantur, releuanturq; peculiare
 quædam persone, nimirum Pater, Mater, Ma-
 ritus, Socer, Patronus, & donator, quando pro
 dote, aut donatione conueniuntur. Hi & simi-
 les in iure prolixè expressi, hoc priuilegio gau-
 dent, quod semper ratio habenda sit, vt sic ab
 eis exigatur, ne egeant. l. Patronus. ff. de re iu-
 di. & l. ex diuerso in princ. ff. solu. matri. & l.
 vnic. §. cum autem. C. de rei vxor. actione &
 l. Nefennius. in fin. & l. inter eos. §. fin. ff. de re
 iudi. & in multis alijs legibus. Nec huic renun-
 tiatur.

8. Beneficium, ne liber homo ob æs
 alienum obligetur, seu in seruitutem
 redigatur, quomodo habet?

F 5 In fa.

ARTIS NOTARIATVS

In fauorem libertatis hoc beneficium intro-
ductum est, ne quis è libero seruus fieri cogat-
tur, ob contractum æs alienum. l. ob æs alienum.
C. de oblig. & action. & c. Lator. ext. de pigno-
rib. cum suis concordan. Et hinc notandum, quod
libri studiosorum, sine quibus studia frigent, non
obligentur ob æs alienum. l. 1. C. de patrib. qui
filios suos distraxer. Sic nec salaria seu stipen-
dia aduocatorum & militum, à publico ipsis
debita, obligantur. l. ne quis ex corpore. C. de
aduocat. diuers. iudicior. Salicetus & alij Do-
ctores. Huic non renunciatur.

9. Restitutionis Beneficium, quale iudicatur?

In integrum restitutionis Priuilegium com-
petit minoribus viginti quinque annis, toto tem-
pore minorennitatis, ac eo finito, infra quadri-
ennium continuum, quo petere restitutionem
possunt, si probent se sua facilitate, & aduer-
sarij calliditate laesos esse. l. minor autem. 18. §.
Sin aut. ff. de mino. 25. annis. & c. irreligiosum.
distinct. 87. & l. 2. C. de his qui veni. et a. impetr.
& l. Sacramenta puberum. C. si aduersus ven-
dition. Huic simpliciter non renunciatur.

10. Ma-

10. Macedoniani Senatusconsulti
Beneficium quale?

Hoc Beneficium competit filiofamiliâs, & præcipuè patri, quando filius pecuniam mutuò accepit, sine patris expressa, aut tacita voluntate. Hoc beneficium uti possunt, tam heredes filij, aut fideiussores, & pater ipsius, quàm ipse filius, ne quicquam solvere cogantur creditori. Et introductum est in odium fœneratorum, à Macedone quodam sic dictum, qui suo quodam peculiari fœnore, tanquam pestis publica, & corruptela iuuentutis, sumptus suppeditabat ad luxuriam, & alias illicitas voluptates, contra voluntatem bonorum parentum. Et notandum hîc est, quòd hoc beneficium filiofamiliâs & fideiussori competit, non modò dum est in potestate patris, verùm etiam postquam factus est sui iuris, quando etiam heredi suo prodest. l. sed si paterfam. §. non solum. ff. de senatusconsult. Macedonian. Huic non renunciat.

11. Senatusconsulti Velleiani beneficium expone.

Hoc Senatusconsultum in fauorè mulierum,

ARTIS NOTARIATVS

propter sexus fragilitatem, introductum est, ut cum mulieres pro aliquo intercedunt, vel si obligant, fideiubendo, mandando, constituendo, vel promittendo, non teneantur tot. tit. ff. & C. ad SC. Velleian. Cessat autem hoc beneficium, cum mulier renunciauit. Authent. Matri. C. Quand. mulier tutel. offic. fung. pot. l. fin. §. Si mulier. ff. Ad SC. Velleian. Renunciari enim huic beneficio potest.

12. Priuilegium fori, quod appellatur?

Beneficium, seu priuilegium fori competit cuique, ut sub iudice suo, & foro competenti conueniatur. Actor namq; tenetur sequi forum rei, & si clericus. & c. cum sit generale. de foro competē. & l. 2. C. de iuris. omn. iud. & l. 1. ff. de alienat. iudic. mutand. causa facta. Huic beneficio Clericus renunciare non potest, quia in fauorem ordinis, iure Canonico, introductum est. Laicus potest.

13. Feriarum Beneficium quale est?

In ferijs messium & vindemiarum, alijsq; ab Ecclesia indictis, & vbiq; gentium in Christiano

stiano orbe vsitatis, quando horrida praconis
vox in Iudicijs silet, nemo in ius vocatur, nisi fe-
rijs renunciatum sit à partibus, quod saepe fieri
solet, & de iure licitum est.

14. Quadrimestre Beneficium, quo-
modo interpretaberis?

Et si is, qui damnatus est ad satisfaciendum
auctori, appellatione non interposita, tenetur
iam re & iure ipso, iudicatum soluere, tamen
potest, si vult, quadrimestri hoc beneficio uti,
vt habeat spacium quatuor mensium, intra
quod se ad solutionem parare, eamq; prestare
poterit. l. 4. §. si quis condemnatus. ff. de re iud.
Est renunciabile.

15. Prouocationis, seu appellationis
beneficium, in quo con-
sistit?

Hoc Beneficium Prouocationis, seu Appella-
tionis valde antiquum est, & generi humano
in primis necessarium, & utile, Vlpiano teste.
Appellationis enim remedio, condemnationis
extinguitur pronuntiatio. l. 1. in fin. ff. ad SC.
Turpi. Et licet tanta sit sanctitatis hoc Appel-
lationis venerandum Priuilegium, vt ne Sta-
tuto

ARTIS NOTARIATVS

tuto quidem vlllo tolli possit, tamen si partes ve-
lint iuri, pro se introducto, renunciare, licet id
quidem, & prodest, ne lites protelentur. l. fin.
C. de temp. & reparat. appellat. seu consultat,
l. 1. §. Si quis. 3. ff. A Quib. appell. non lic.

16. Iuris Hypothecarum Beneficium, quid iuris habet?

Hoc Priuilegium vxori competit in bonis
mariti. Nam omnia bona mariti, tacite sunt
obligata, & hypothecata vxori, pro dote. Hinc
est, quod si maritus forte bona sua vendere ve-
lit, emptores dant operam, vt vxor iuri hypo-
thecarum renunciaret, quod facere potest, ita ta-
men, vt sufficienter admoneatur de hoc iure
suo. Nam licitum est mulieribus ignorare iura.
Vide l. cum tibi pro dote. C. qui potior. in pi-
gnor. habeant.

Idem Beneficium competit etiam credito-
ri, si bona debitoris sint ei tacite vel expresse
hypothecata. l. 2. C. qui potior. in pig. hab.

17. 18. Beneficia quanto minoris, & redhibitorium, quomodo in- telliguntur?

Competunt emptoribus, contra venditores,
ad re-

ad rescindendos contractus, & restitutionem
 precij, propter res vitiosas venditas. Redhibere
 enim est facere, ut rursus habeat venditor, quod
 habuerat. Et quia reddendo id fiebat, idcirco
 redhibitio est appellata, quasi redditio. l. redhi-
 bere. in princ. & l. sciendum, in fin. cum l. seq.
 ff. de adilitio edicto. Renunciatio in his locum
 habet.

19. Exceptio non numeratæ pecu-
 niæ, quomodo acci-
 pienda?

Sæpe cõtingit, cautiones scriptas exponi cre-
 ditoribus spe futura numerationis, quæ tamen
 non sequitur. Ne igitur debitor innocens læda-
 tur, introductum est in omnem euentum, hoc
 remedium non numeratæ pecuniæ, seu rei non
 traditæ vel receptæ. Competit igitur hoc bene-
 ficium exceptionis ei, qui spe futura numera-
 tionis, se frustra obligauit. l. in contractib. C. de
 non numer. pecun. Huic etiam beneficio nõ re-
 nunciatur.

Summatim & alia Priuilegia
 perstringe.

Sunt similia multa beneficia, quæ longum
 foret singula ad vnguẽ excutere. Isagogen pro
 inci-

ARTIS NOTARIATVS

incipientibus, & nouellis Notarijs, huius artis tyronibus instituimus. Reliqua ex Institutionū Iustiniani Imperatoris iusta tractatione, & alijs legum, ac Iurisperitorum libris, disci volumus. Sunt autem & alia similia beneficia, quæ, vt summa tantū iam rerum fastigia sequamur, & attingamus, percurremus obiter.

20. Exceptio non soluta pecunia, quando creditor suo debitori dedit Quitantiam, sicut appellant, spe futura solutionis, quæ certò erat promissa, sed non est subsecuta. d. l. in contractibus. C. de non numer. pecu. Non renunciatur.

21. Item, Exceptio non numerata dotis. Eandem habet rationem, cum reliquis exceptionibus, proximè positis: nec huic renunciatur.

22. Exceptio doli mali & fraudis. Fraus enim & dolus nemini debent patrocinari. l. i. in prin. ff. de dol. mal. Vide l. contractus. ff. de reg. Iur. Nec huic renunciatur.

23. Exceptio, Quod vi, metusue causa factum est. Hac sub exceptione doli mali comprehenditur. Hinc prætor dixit, Quod vi metusue causa factum est, ratum non habeo. Hac exceptio metus causa in rem scripta est, vt non inspiciamus, an is, qui agit, metus causa fecerit aliquid,
sed

sed an omnino metus causa factum sit in hac re à quocunque, nō tantum ab eo, qui agit. l. apud Celsum. §. Metus causa exceptionem. ff. de dol. mal. & metus exception. & l. Metum. 9. §. Cū autē. fin. ff. quod met. caus. De vi intēta, Imperatores pronunciant. l. 1. C. Vnde vi. & l. vt vim. ff. de iust. & iure. & l. scientiā. §. qui cum. ff. ad l. Aquil. & l. 1. §. 1. & §. vim vi repellere. ff. de vi & vi armat. l. 3. §. eum igitur. ff. eod. tit.

24. Exceptio, Non sic celebrati cōtractus. Rei non sic gesta. Aliter fuisse dictum, quàm scriptum, vel renunciatū, & ecōtrā. Renunciatur.

25. Beneficium condictionis indebiti, locum habet, quando aliquis soluit, quod soluere non tenebatur, C. ff. de condict. indebit. per totum. Renunciatur.

26. Beneficium condictionis sine causa, vel ex iniusta causa, vel ob turpem causam, inducit, quod is, qui sic obligatus est, nō teneatur soluere, vt ff. & C. de condict. sine caus. per totum.

27. Beneficium condictionis incerti, habet locum, quando aliquis, heredi instituto, substitutus est, in eum euentum, si institutus absq, liberis decederet. In hoc casu incertitudo est, vnde incerti condictio dicitur.

28. Ex-

ARTIS NOTARIATVS

28. Exceptio, vltra dimidium iusti precij. Hoc beneficio adiuuantur decepti vltra dimidium iusti precij. Nam iura permittunt, contrahentes se inuicem decipere in precio rerum, vsque ad dimidium iusti precij. Si autem vltra dimidium iusti precij deceptio facta sit, datur hoc beneficium, tam emptori, quam venditori. Vide notata in c. cum causa. de emptio. & vendi. Renunciatur.

29. Beneficia Statutorum, Ordinationum, Constitutionum, &c. In genere fit renunciatio, in hanc, aut similem formam. Renunciavit Titius, per me Notarium publicum infra scriptum certioratus, Beneficio epistole diui Adriani, nouae constitutioni, & quibuscunque alijs beneficijs, Statutis, Constitutionibus, Ordinationibus, Papalibus, Imperialibus, Regijs, localibus aut temporalibus, a iure vel homine editis vel edendis, in genere vel specie concessis vel concedendis, &c.

Hæc ferè principaliora sunt Beneficia, quorum frequentior vsus est in contractibus. Beneficium Inuentarij, & alia plura à legibus salubriter introducta, ad contractus nō pertinent, & alio loco traduntur. Hæc Tyronibus huius
pracla-

praecleara, & necessaria Artis sufficient. Quod
 superest, ex Speculatoris, & aliorum iustis
 voluminibus, discatur, Nos Isagogen institui-
 mus, quam hoc pacto, Laus Deo, absoluimus,
 & stetisse nos promissis, ijsq; satis fecisse eo ipso
 putamus. Atque ideo bonum & candidum
 lectorem oramus, ut operam nostram
 & fidem in docendo boni
 consulat.

DEO GLORIA.

Indictio, siue annus incipit indictionis
 computari, 7. cal. Octobris **APPEN-**
 unde versus:

Dum redit October, indictio fit nova semper
 Quatuor atq; tribus illi praecelata diebus.

DE NOTARIORVM
APPENDIX
DE NOTA-
RIORVM EXCESSI-
BVS, ERRORIBVS ATQVE
PECCATIS, BREVITER ET SUM-
mariè, in vsum Tabellionum collecta, per
Henricum Cnaustinum, V. I. Doctorem, Sa-
cri Palatij, aulæque Lateranensis Cos-
mitem, & Poëtam Cæsareum,

I.

Priuilegium Notariatus.

Tabellionatus Priuilegium est generale,
quia eorum instrumenta fidem faciunt
generalem, per totum orbem. Et per Tabellia-
nè alteri acquiritur. l. nō aliter. ff. de adoption.
l. Impuberem. 2. C. eod. §. Cum autem. 3. Inst.
eod.

II.

Officium Tabellionatus, extra iu-
dicium.

Officium eorum est publicum & commu-
ne, &

ne, & ideò creditur scriptura Notarij per totum Imperium, tanquam publica, sine aliquo adminiculo, dummodò in Instrumento confecto extra iudicium, sit descriptus numerus testium debitus. in c. cum Ioannes. de fid. instrument.

III.

Scriptura Notarij in Iudicio.

In illis verò, quæ fiunt in iudicio soli scripturae creditur Tabellionis deputati ad scribendum, etiam sine testibus. c. quoniam contra. de probationib.

IIII.

Quatuor requisita in Notario.

Quatuor requiruntur Regulariter vt Notarius Instrumentum conficere possit. 1. Facti commissio, id est, vt sit rogatus. 2. Rei cognitio, id est, quòd quantitatem apprehendat per sensus corporis. 3. Iuris permissio, id est, vt instrumentum conficiat de permisis, non de illicitis, prohibitis & interdictis. 4. Nomina & rogatio testium, in quorum presentia sit instrumentum. Bald.

V.

DE NOTARIORVM

V.

Tria in Notarij creatione conside-
randa.

Tria potissimum in Notarij creatione con-
sideranda sunt. Aetatis maturitas, morum
grauitas, & literarum scientia. c. cum in cun-
ctis. ext. de election. Et ideò, cum Notariorum
vsus frequens, vtilis & quotidianus, munusque
eorum publicum sit, & persona Notarij publi-
ca nuncupetur, magnoperè, sollicitaq; cura cõ-
siderandum est, quis in Notarium creandus ve-
niat. iuxta text. in l. 1. ff. de diuers. & tempo-
ral. prescript. l. legau. ff. de liberat. legat. l. 1. S.
dixerit aliquis. ff. de publican. & vectigal. &
commis. l. iusto. in princ. ff. de vsucapion. &
vsurpat. c. 1. de in integrum restitut. in 6.

VI.

Maturitas ætatis.

Maturitas itaq; ætatis prima est inspicien-
da. Ad publicum enim officium, qui in matura
ætate constitutus non est, elegi constituiq; non
potest. l. ad rempub. ff. de muner. & honor. Et
suadetur ex eo, cum officium Notariatus re-
pertum

pertum sit, in publicam hominum utilitatem
& fauorem, ne ante maiorem etatem creentur
Notarij, vt non fauor in odium vertatur.
Nam ante maturam etatem, infirma esse ho-
minum iudicia non immeritò feruntur. l. 1. in
princ. ff. de minor. l. quod fauore. C. de legib. c.
odia. de regul. iur. lib. 6. l. cum quidam. ff. de lib.
& posth. Bart.

VII.

Legales sint Notarij.

Atq; ideo legales persone, ad Notariatus of-
ficiu[m] constituuntur, iuxta ea, que habentur.
c. quoniam contra falsam. de proba. l. si à bona
fidei. ff. de rei vendi. Aliàs facilimè poterunt
eos partes suspectos allegare. secundum gloss.
singularem, in Nou. 18. c. 7.

VIII.

Notarius duos repræsentat.

Et hoc eò magis considerandum est, cum
Notarius duorum factò equipolleat, attestante
Baldo, in Authen. Sed cum testator. C. ad l. Fal-
ci. l. milites. C. de testa. mili. Est etiam notab.
text. in d. c. quoniam contra, & c. cum esses.
extr. de testa. in c. cum parati. de appell.

IX.

DE NOTARIORVM

IX.

Gravitas morum in Notario.

Habeatur etiam ratio gravitatis morum, in futuro Notario. Nam deformitas morum, inequalitatem indicat mentis. c. fin. 41. dist. l. bis, qui. 12. §. diuus. 2. ff. de tuto. & cura. dat. Et ideo morum gravitas hominem ipsam commendat. c. licet. 8. q. 1. l. vnic. C. de emendation. propinquor.

X.

Doctrina & scientia.

Ante omnia autem doctrina & scientia est inspicienda. Quia is, penes quem nulla nec doctrina nec prudentia est, opprimit multos. Proverb. 28. Et imprimis necessaria est doctrina & scientia, prudentiaque, Notario seu Tabellioni, maxime, ut falsitatis poenam evitare possit iuxta notata in l. generali. C. de tabul. lib. 10. & Nou. 80. c. 8.

XI.

Literalis scientiae tres gradus.

Literalis scientiae tres gradus sunt. Quaedam eminens, quaedam mediocris, quaedam sufficiens.
Emi-

Eminens scientia. Eminentem scientiam ille habere dicitur, qui sine reuolutione chartarum, nouit consulere. Mediocris. Scientia mediocris est illa, per quam difficiles quaestiones, cum reuolutione librorum, deciduntur. Sufficiens. Doctrina autem sufficiens est, quando talis est homo, qualem officij sui qualitas requirit, quam ignorare, aut ei non posse respondere, turpissimum est. l. 2. §. Seruius cum 43. ff. de origi. iuris. Quare tales qui suo officio, quod susceperunt, non satisfaciunt, non homines, sed hominum imagines appellari merentur. secundum Abbatem in c. prudentiam. extr: de officio delega. Conuenit autem, vt Tabelliones saltem in sufficienti scientia & doctrina sint constituti. Nam excellens, aut mediocris scientia iuris, ab alijs requiritur.

XII.

Ignorantia Notarij.

Notarius ignorantiam pretendere non potest. Barto. in l. diuus Claudius. in princ. ff. ad leg. Cornel. ff. de fal.

XIII.

Solennitates omissæ.

G

PENAS

DE NOTARIORVM

Pœnas falsi Notarius euitare non potest, ratione omissarum solennitatũ, ex presumptione iuris, & de iure. l. generali. C. de tabul. lib. 10. & l. 1. C. de fid. instr.

XIIII.

Codicillaris Clausula.

Clausulam Codicillarem, ex solo Notariorum stylo, in instrumentis appositã, nil operari, certi iuris est. Textus ad literam in l. fin. §. Illud quoque. 1. C. de Codicill.

XV.

Contrahentium verba.

Propria verba contrahentium debet Notarius in Instrumento apponere. Innocen. in c. fraternitatis. ext. de hæretic.

XVI.

Natura dictionis, ET CÆTERA.

De natura dictionis ET CÆTERA est, vñ illud, cui talis dictio applicatur, intellegatur secundum cõsuetudinem aliorum instrumentorum, ab ipso Notario in tali materia confectorum.

XVII.

XVII.

Notarius sit rogatus.

Tabellio, nisi fuerit rogatus à partibus, instrumenta conficere non potest. Nou. 44. c. 1. in princ.

XVIII.

Lites & expensæ cauendæ.

Vexari litibus & expensis grauisimum reputatur. l. sed si quis ex signatoribus. ff. quem admo. testam. aperi. l. properandum. in princ. C. de iud. Ideò tabelliones sint cauti, ne hinc impingant.

XIX.

Simulata quæ.

Simulata ea dicuntur, quæ non sunt reuera celebrata. l. item prator. in princ. ff. de suis, & legit. l. si non verum. C. de dona. inter vir. & vxor.

XX.

Triplici modo falsi crimen incurritur.

Tabelliones falsi crimen tripliciter committere possunt. Primò, re, & nomine, & hoc conuertitur in nullū. l. Paulus. 221. ff. de verb. signi. l. licet. C. de procura. Secundò, si actum cele-

DE NOTARIORVM

brent, expresse veltacire à lege reprobatum. l. cum quis. 38. in princ. ff. de solu. l. eius qui ff. si cert. petat. Tertio, si debitas solennitates omit- tant. l. post legatum. s. in princ. ff. de his que vt indign. aufer.

XXI.

Per alium facere.

Regulare est, Quod quis per se potest, hoc ipsum & per alium facere potest. Saly. in l. non ideo minus. C. de accusa. & in script.

XXII.

Impedimenta in subscriptione alleganda.

Si itaque Notarij forte aliquo impedimento prepediti, per alios instrumenta applicent & exhibeant, specificam & expressam mentionem facere debent impedimenti. in subscriptione. Bartol. in l. diuus, 15. s. idem. in filium. s. ff. ad leg. Cornel. de fal.

XXIII.

Fides & legalitas Notarij.

Notarius ante omnia operam det, ne fides, & legalitas sua in dubium vocetur. Nam facta fide de fidelitate & legalitate, facile omnis sinistra suspicio cessabit. Bartol. in l. non solum.

39. S.

39. §. qui alieno. 1. ff. de procu. l. transigere. C. de tran.

XXIII.

Cura bonæ famæ & nominis.

Notarius, qui honorem suum negligit, crudelis est. c. Si quis. 2. de purgatio. cano. Hinc sapienter magnanimus dixit Apostolus: Expedit mihi mori potius, quàm vt quis gloriam meam euacuet. Melius enim est, omnia bona perdere, quàm famam. 6. q. 1. c. ex merito. Et magnus dixit Ecclesiast. Maior est amissio famæ, quàm oculorum. c. nolo. 12. q. 1. l. infamia. C. de decuri. lib. 10. Et Bald. in princ. vers. si quis hominem. Tit. de pa. ten. & eius violator. in v. si. feud. non est veritus dicere, Quòd pro honore conseruando licitum est introire duellum. Et idem Bald. in c. veniens 10. de testi. dicit, quòd sicut facit corpus umbram illustratam à Sole, ita fama à se, bonorum operum umbrã. Et verè beatus est, qui possidet bonam famam. Et, Cicerone teste, accendimur studio laudis. Sed hoc notandũ est hoc loco, cautius procedendum esse, quando de honore alicuius agitur. c. vbi periculum. de election. lib. 6. Hæc prolixius, pro Notarijs, vt sibi fidẽ comparent, & de bona fama sint solliciti.

G. 3

XXV.

um. l.
ff. si
omit-

quæ vt

hoc

l. non

alle-

imen-

ent &

ntionẽ

tione.

ff. ad

fides,

m fa-

omnis

solum.

39. §.

DE NOTARIORVM

XXV.

Rasura in instrumento.

Rasura in instrumento reperta, inducit presumptionem falsitatis, nisi eius facta sit mentio. l. Titio. 36. in princ. ff. ad municipal. l. si. C. de edi. diui. Adri. tollen.

XXVI.

Veritatis occultatio.

Veritatis occultatio, falsitatis species est. l. Presbyteri. C. de episcop. & cleri. Clement. sepe. de verbo. signifi. Bald. in l. falsus. C. de furtis. l. prescriptione. C. si contra ius, vel utili. publ. Veritas enim amica legi est. Bald. in l. iusticia. ff. de iusti. & iur.

XXVII.

Hosti debetur fides regulariter.

Fides etiam hosti seruanda est. c. noli existimare. 23. q. 1. Quia nihil est, quod magis fulgeat in homine, quàm recta fides. l. inter claras. C. de Summa Trinit. & fid. Cathol. Vbi enim non est fides, ibi iustitia esse non potest. c. vbi sana. 24. q. 1. Et fides ipsa à diuina prouenit clementia.

XXVIII.

XXVIII.

Contractus vsurarius.

Perceptio fructuum, si legitimum modum
excedat, procul dubio contractus vsurarius iu-
dicabitur, cuius praesumptionem inducit. l. ro-
gasti. §. si tibi. i. ff. si. cert. pet. a. l. si tibi decem. 17.
in pr. ff. de pact. l. cum ultra. C. de non num. pec.

XXIX.

Insolitus contractus.

Si non sit solitus contractus, potest vsurarius
presumi, & hic facilis est praesumptio, quando
contrahens solitus est dare vsuras. c. iuuenis. de
spon. c. illa vos. de pign. l. Vel vniuersorum. 12.
ff. de pigno. actio.

XXX.

Dictio PRÆSERTIM.

Dictio PRÆSERTIM, est implicatiua.
l. illud. 32. in fin. princ. ff. ad l. Aquil. l. 1. C. in
quib. caus. in integ. restit. c. per tuas. 32. §. Nos
verò. de simo. c. 1. de except.

XXXI.

Vilitas precij.

Paruitas precij, fraudis praesumptionem in-
ducit, textus est c. 1. in verbo, Quis enim dubi-
tat. in tit. quali olim feud. pot. alie.

G 4

XXXII.

DE NOTARIORVM

XXXII.

Notarij negligentia.

Negligentia Notariorum lata culpa equi-
paratur. Negligentes autem illi dicuntur, qui
quod ad eos spectat, facere spernunt, vnde do-
lus presumptus oritur. l. mancipia. C. de ser. fug.
not. in l. 2. ff. quod quisq; iur. l. iudices. C. de iud.
Ange. in l. in insulam. 124. ff. de verb. oblig. Bald.
in l. quamuis. 32. ff. de cond. & demon.

XXXIII.

Infames.

Infames, Tabellionatus officio potiri nõ pos-
sunt. l. si aliquid. iuncta gloss. C. de suscept. præ-
posit. & arcar. lib. 10.

XXXIII.

Nihil addendum, nihil demendum.

Notarius. si aliquid addat, vel demat, du-
plici pœna puniendus est. Textus est in l. excel-
lencia. C. de erogat. mil. anno. lib. 12. quem pro
singulari introducit Roman.

XXXV.

Omittens aliquid Notarius.

Siverò aliquid omiserint Tabelliones, am-
putatione manus punientur, & consequenter,

not

non amplius poterunt eo officio fungi, seu quo-
uis modo potiri, quia infames fient. Nou. 17. c. 8.
 quem textum reputauit singularem Bald. in l.
 vbi exigitur. ff. de eden. in princ.

XXXVI.

Probatio contra Notarium.

Si Notarius negat, se aliquod instrumen-
 tum, tanquam Notarium conscripsisse, proba-
 tio incumbit affirmantibus, cōtra quos est præ-
 sumptio, ea ratione, quia in dubijs potius præ-
 sumitur id, quod fieri consuetum est. Bald. in
 Rubr. C. de fide instru. l. fin. C. de fideiusso. l. qui
 semisses. 13. ff. de vsur. & fruct.

XXXVII.

Qualitas personæ.

Verba prolata ad personam intelliguntur
secundum qualitatem personæ. l. plenum. 12. §.
 equitij. 4. ff. de vsu. & habit. l. ex militari. 11.
 in princ. ff. de mili. testa.

XXXVIII.

Legitimationo Spuriij qualis esse de-
 beat.

Si in legitimatione facta à Comite Palati-
 no, Spurietatis mentio non fuerit interposita,
 tunc talis legitimitio nihil operatur. Ita con-

Gi S

suluic

DE NOTARIORVM

fuluit D. Benedictus de Plom. in cōsil. incipiente, pro declaratione prædictorum; quod adducit Bar. in consil. 9. quartivoluminis. Quia non habendo spurietatis mentionem, censetur legitimatio subreptitia, quo casu non debet valere. l. 1. ff. de nat. rest. iuncto c. dicat aliquis. 32. q. 4. Nam difficilius dispensatur cum incestuoso, quam cum eo, qui sola naturalitatis macula est affectus. Et ideo in talibus nil taceri debet. l. Quoties. l. vniuersa. Cod. de precib. Imp. offer. l. præscriptione. l. & si legibus. C. si contrarius, & c. super literis. c. cum dilecta. de rescript.

XXXIX.

Qui non possunt legitimari.

Comes Palatinus non potest legitimare filios, ex personis natos, inter quas matrimoniū esse non potest. Angel. & Bald. in Authen. præterea. C. de nat. lib.

XL.

Plenitudo potestatis in principe.

Princeps habens potestatis plenitudinem in filiorum legitimationibus, eam non transferre potest, nisi specialibus verbis. faciunt notata in l. 1. ff. de tuto. & cur. dat. l. 2. ff. de nat. rest.

rest. in l. ex facto. ff. de vulg. & pup. l. gallus. ff. de lib. & posth.

XLI.

Testamentum illius, qui laborat peste.

Notarius lacerans testamentum eius, qui morbo pestifero laborat, eò quòd non interuenierint omnes solennitates aliàs requisitæ, incidit in Scyllã, cupiens vitare Charybdin. Quia ratione morbi, receditur à Regulis, & dispositione iuris communis. Nam legi necessitas non subiacet. Atq; ideo nihilominus, ratione morbi testamentum valet. not. Bal. in l. fi. C. de testa. Bart. in l. 1. ff. de bono. poss. ex testa. mili. & c. Quod pro necessitate. 1. q. 1. Clement. 1. de hom. l. 2. ad l. Rhod. de iactu. Quocirca sint cauti Notarij, in custodiendis huiusmodi testamentis, ne de falso, vel saltem ad interesse teneantur.

Loquens in aurem alicuius clam.

Notarius, in aliqua caussa scribens partibus, si vni ex his, ad eius aurem susurret, seu ei clam loquatur, legitima caussa erit suspicionis, ob quam suspectus allegari possit, nisi hoc, quod occultè dixit, in lucẽ emiseric. Iuxta gloss. sing.

G 6 in Nou.

DE NOTARIORVM

In Nou. 18. c. 7. Proditor enim censetur ille, qui non liberè loquitur. Et conuenticula, fraudis suspicionem inducunt. c. cum ex iniuncto. de her. & c.

Iudex suspectus.

Sic & Iudex suspectus allegari potest, si cum parte susurraverit, illiq; in aurè locutus fuerit, nisi audita in lucem emiseric. Quia quæ occultè fiunt, sunt inductiua fraudis, vt voluit Bald. in l. sicut. 8. §. super vacuum. ff. quibus mod. pig. gloss. in l. cum & iudices. §. Quod obseruari. C. de Iureiur. propter calumn. dand. Specul. in tit. de positio. §. septimo.

XLIII.

Causa suspicionis.

Sciat Notarius, si suspectus allegetur à partibus, quòd partes non teneantur ei exprimere causam suspicionis. l. apertissimi iuris. C. de iud.

XLIIII.

Ad egregias personas mittitur Notarius.

Tabellionem ad egregias domos & personas mitti oportet. Et in his non contemnantur nobiles pauperiores, tex. in l. ad personas egregias.

gras. 15. ff. de iureiur. & gloss. in c. si qui testiū.
de testi. Nam licet iste sit nobilis, non diues, ni-
hilominus radijs paternis coruscat. Et pluri-
mum deferendum est, ratione paternæ nobili-
tatis, cum nobilitas honoranda sit. vt est nota-
bilis glos. in c. vbiunque. de pœn. lib. 6. & c. si
postquam. §. fin. de elect. eod. lib. & l. Doctitij.
C. de decur. lib. 10. l. honore. 5. ff. eod. & c. fun-
damenta. in verb. princeps. de elect. lib. 6. c. de
multa. de præben. Nou. 15. cap. 1. l. nobiliores. C.
de Commerc. & mercat.

XLV.

Doctores ex plebeis parentibus nati.

Notarij quoq; tenentur ire ad Doctores, vt
præstent iuramentum, licet ex plebeis nati sint
parentibus. Scientia enim nobilitat. l. prou-
dendum. C. de postul. vbi dicitur, quod Doctor
valens & plebeius, præfertur nobili minus va-
lenti. Et doctor Prophetæ dicitur, & pariter in-
dignitate est constitutus. l. fin. C. de iud. Abbas
in c. proposuisti. de prob.

XLVI.

Tabellio in vno nummo falsus.

G

7

Tabel-

DE NOTARIORVM

Tabellio si in vno nummo falsitatem plu-
ries commiserit, poenam meretur, & punien-
du venit, de iusticia rigore. l. quid ergo. 13. §.
poena grauior. penult. ff. de his qui not. infam.
Quia ex paruo etiam defectu, quis incidit in
poenam. l. heredes. 25. §. idem iuris. 13. ff. fami.
her. Quare modica etiam curanda sunt. Iacob.
de Butr. in l. in rebus. 18. §. possunt. 2. ff. como.
Bart. in l. si proprietarius. 22. ff. de dam. infe.

XLVII.

Iuxta conscientiam scribere, hoc
est, aliquid conficere, pro suo sensu,
extra mentem partium, vel superioris
committentis.

Notarius non potest aliquid propria con-
scientia facere, si hoc sibi à superiore, seu par-
tibus, commissum non sit. Nam vnusquisque
actus veritatis fundamentum habere debet. l.
nemo. C. de senat. c. 1. de consti. Sed speciale est
in principe, quod illi suo sensu abundare, & pro
voto facere licet. Cyn. in l. 1. C. de his que des.
aduo. Alij autem debent facere acta, secundum
regulam artis sue. Bald. in l. hac lege. C. de
sent. ex per.

XLVIII.

XLVIII.

Clementior lege.

Notarius etiam in scribendo, clementior lege non debet esse, ne legi iniuriam faciat. Nou. 82. c. 10. l. Perspiciendum. 16. in princ. ff. de poen. l. Padius. 4. §. Diuus Antoninus. 1. ff. de incend. ruin. naufrag.

XLIX.

Addere vel demere.

Caueat Tabellio, ne addendo, vel minuendo ex conscientia, de falso accusetur, & puniatur, cum infringat veritatem. c. & si Christus. de iur. iur. c. nemo. 11. q. 3. Nam qui veritatem frangit, Christum negat, qui dixit, ego sum via & veritas. c. nihil. de prescript. c. qui scandalizauerit, de reg. iur. c. 1. & c. consuetudo. 8. dist.

L.

Notarius nō agat cōtra conscientia.

Si quis tamen velit quippiā Notario faciendū inungere, quod sit cōtra conscientia ipsius, hoc non faciat. Nulla enim obedientia necessitatem imponit, aut cogit, vt quis agat contra conscientiam. c. ad aures, de temp. ord. c. literas. §. Horum autem. de rest. spo. not. in c. inquisitioni. de sent. excom. c. per tuas. 35. ext. de simo. c. cum

DE NOTARIORVM

c. cum minister 23. q. 5. c. quid culpatur. 23. q. 1.
c. pastoralis. de offi. dele.

LI.

Vitium instrumenti est obscuritas,
& imperfecta oratio.

Obscuritas & omisio verbi principalis, vi-
tiare instrumentum potest. vt not. DD. in l. 1.
de her. instit. Bart. in l. quicquid astringende.
99. ff. de verb. oblig. Nam quilibet actus debet
fieri verbis aptis, & habilibus. vt est sing. l. 1. C.
de senten. & interlo. omni. iud. & glos. nota. in
§. In hac re. 1. vers. sed hac solennia. Instit. de
verb. oblig. per l. penul. §. Et neminem. & §. fin.
& l. seq. ff. de consti. pecu. l. vt gradatim. 11. §. &
li. 1. ff. de mu. & hono.

LII.

Dubium duplex.

Dubium fit dupliciter. Primò, quo ad lite-
ram, & appellatur obscuritas. Secundo, quo ad
intellectum, & est ambiguitas. c. 1. de postu.
prela. lib. 6. Ioan. And. ibidem.

LIII.

Dicta testium in examine.

Nota-

Notarius, in Examine testium, non debet habere relationem dicti vnius ad alterius, aut notare, testis dixit per omnia, vt prior testis. vt tradit Ant. in c. nihil. de verb. signi. Quia praesumptio est, quod sermonem praemediati sint, & consultò dicant falsum. Specu. in tit. de test. §. nunc tractandum.

LI III.

Communis loquendi vsus.

Verba interpretationem recipiunt, ex communi loquendi vsu. Nam quando lex concurrat, cum communi loquendi vsu, ipse vsus attenditur. l. librorum. 52. §. quod tamen Cassius. 4. ff. de leg. 3. c. ex literis. 7. de sponsal.

LV.

Mos & ordo antiquus est seruandus.

Tabelliones debent morem & ordinem antiquum seruare, in electionibus, & alijs actibus. Nam Electio facta, antiquo ordine non seruato, irrita est. Et quicquid hoc pacto fit, antiquitatis ordine postposito, tanquam illegitimum reuocari potest. Nam consuetudinis magna est autoritas. Habet enim vim iustitiae, inquit Bald. in c. 1. qui feud. de poss. Quare:

omnis

DE NOTARIORVM

omnis novitas, quæ præsumitur mala, fugienda est. l. actuarios. C. de numerar. act. & chartul. lib. 12. quem textum allegat. Bartolus, Bald. in tit. de pa. Const. & l. 1. C. quæ sit lon. consue. c. 1. ver. consueuistis. vt lit. pend. c. ad audientiam. ver. cõsueuit. de præscript. c. dilectus. de offi. ord. c. cum consuetudinis. de cõsu. & c. quis nesciat. 11. dist. c. hæc autem. 30. distinct. l. in rebus. 2. ff. de const. princ.

LVI.

Notarius nihil adscribat sibi.

Notarius sibi, vel suis, in Testamento alicuius, nihil adscribat. l. diuus Claudius. 15. in princ. ff. ad leg. Cornel. de fal. Nec audiatur, etiam si ignorantiam prætendat. Nam vbi de dolo agitur, ignorantia non parcitur. Nec in factum proprium ignorantia cadere potest. Dyn. in c. ignorantia, de reg. iur. lib. 6. l. 2. §. Seruius cum in causis. 43. ff. de orig. iur.

LVII.

In tormentorum confessione, non habet locum VOX SPONTE.

Notarius, vt vitet falsum, non ponat aliquem in tormentis sponte confessum fuisse delictum.

lictum. Baldus in princ. §. iniuria. de pace te-
 nen. inter subdit. & iuram. firm. Quia impossi-
 bile est, vt quis spontè confessus sit, p̄bato me-
 tu, & tortura. Bald. in l. si quis in hoc genus. C.
 de episco. & cleri. & l. si quis. ff. de incend. rui.
 & nauis. l. 3. §. qui armati. 5. ff. de vi & vi ar-
 mat. facit etiam pro hoc naturalis ratio. Quia
 naturale est, vt omnes cupiant vitam suam
 tueri. l. 1. C. ad leg. Cornel. de fals. l. 1. ff. de bon.
 eorum qui ante sentent. vel mort. l. fin. ff. de
 prauaricat. Et nemo presumitur propriam vi-
 tam odio habere. l. 1. §. diuus. ff. de quest. Ergo,
 quia non est verisimile, quòd spontè, videtur
 quedam falsitatis imago esse, si Tabellio scri-
 bat spontè. l. milites. §. oportet. C. de quest. &
 l. si ita quis. 31. ff. de euct. Ludo. Roma. in
 l. qui in aliena. 6. §. Celsus. fin. ff. de acqui. vel
 omittend. hered.

LVIII.

Confessio in tormentis.

Confessio in tormentis, non est valida, sine
alijs adminiculis. l. sciant cuncti. fin. C. de pro-
batio. l. qui sententiam. C. de pœnis. c. fin. de cõ-
fess. c. nos in quenquam. 2. q. 1.

LIX.

DE NOTARIORVM

LIX.

Confessio illius, qui ductus est ad tormenta.

Paria sunt, aliquem in tormentis confiteri, vel quando fuit ductus ad tormēta. Casus sing. in l. nouissimē. 7. §. Nō semper. 1. & seqq. ff. quod fal. tut. Et hoc est notabile, cū aliās voluntas, etiam coacta voluntas dicatur. l. si mulier. 21. §. fin. ff. quod met. caus.

LX.

Verba Notarij, quomodo intelligenda.

Verba Notarij naturaliter interpretanda sunt, non materialiter. Roma. in d. l. qui in aliena. §. Celsus. de acqui. here. Bald. in l. fin. C. sine censu. vel reliquis fun.

LXI.

Signa Notarius, sub poena falsi, non mutet.

Notarij, qui propria Notariatus sui signa, quæ de substantia instrumentorum sunt, mutant, de falso puniri possunt, secundum Bald. in l. 1. C. de nouo Cod. l. stigmata. C. de fabri. lib. 11.

EXII.

LXII.

Inter errorem, & malitiam præsumptio.

Regulariter potius error, quàm malitia præsumitur. glos. notabilis in c. super literis. de re-script.

LXIII.

Nemo malus præsumitur.

Nemo præsumitur malus, immemoræ salutis eternæ. l. merito. 52. in princ. ff. pro soci. c. estote misericordes. de reg. iur. l. cum pater. 77. S. rogo. 25. ff. de leg. 2. c. vnic. de scrutinio.

LXIII.

Pauperes non soluunt Notarios.

Tabellio non debet pecunias accipere de aliquo actu, vel contractu pauperis. vt not. tradit Roma. in l. si verò. S. de viro. penult. in fall. propter paupertatem. ff. solu. matri. Hoc etiam locum habet in aduocatis & iudicibus. Bald. in l. si furiosi. C. de nupt. l. generaliter. C. de Episc. & cler.

LXV.

Tabellionatus officium à Deo.

Tabel-

DE NOTARIORVM

68
Tabellio sit misericors in pauperes. Quia Tabellionatus officium principaliter à Deo prouenit, à quo omnia descendunt. c. gratia, 1. q. 1. Nou. 6. in princ.

LXVI.

Nemo proprijs stipendijs militat.

Exceptis pauperibus, Notarius non cogitur, sicut & nemo alijs, proprijs stipendijs militare. c. cum ex officij. de præsc. l. sed si quis ex signatoribus. 7. ff. quemadmod. testa. aper. l. si seruus. 61. §. quod verò. 5. ff. de fur. l. 2. §. queritur. 3. ff. de cura. bon. dand. Nam aridū & rigorosum nimis esset, si quis cogeret ut de suo beneficium facere. argu. c. charitatem. 12. q. 2.

LXVII.

Nemo gratis publicè ministrat.

Notarius, & nemo alius, cogitur officium suum in publicis negotijs & actionibus, gratis exhibere. Sed fauore paupertatis, res secus habet, cum ea in qualibet dispositione generali, censeatur excepta. Quia semper paupertas excusat. l. nam is. ff. de dolo. l. forma. 4. §. quamquam. ff. de censibus.

LXVIII.

LXVIII.

Protestatio facta aduerso iudice.

Si qua protestatio coram iudice facta est, quam Iudex oderit, Notarius eam scribere tenetur, iudice etiam inuito. Bald. in rubr. C. de fide instr. & facit. l. duorum. 49. ff. de operis libert.

LXIX.

Quid protestatio operetur.

Quando aliquis actus potest parti praeiudicare, tunc potest protestatio interponi, ut ius suum protestanti conseruetur, & maneat incolume ac saluum. Et Notarius protestationem excipit, atq; instrumentum ex ea conficit parti protestanti, quod ratione officij sui facere tenetur. glos. in c. plerumque. de rescript.

LXX.

Negans Instrumentum.

Notarius negans confectionem instrumenti, efficitur periurus, & periurij nomine puni- tur. Bald. in l. prouidendum. C. de postul.

LXXI.

Quomodo iuretur.

Quando

DE NOTARIORVM

Quando coram Notario iuratur, debet iuramentum interponi, ita, vt sacra Euangelia, digitis appositis, tangantur, quo aliquid operetur. Lanfr. in c. quoniam contra. in ver. testiū depositiones, de proba.

LXXII.

Dictio, HÆC, demonstratiua est.

Quando aliquis iurat, per hæc sacrosancta Dei Euangelia, dictio, HÆC, est demonstratiua, si subiecta scriptura, contineat sacra Euangelia. Alioqui oratio redderetur falsa. l. fin. C. quod cum eo. Bald. in l. 2. C. de consti. pecu. & fin. C. vbi de ratio. agi oporteat. Saly. in l. fin. C. ad SC. Mace. facit Authen. generaliter. C. de epis. & cleri.

LXXIII.

Tres comites iuramenti.

Notarius sit cautus in iuramentorum delatione, & sciat, quod iuramentum habeat tres Comites, scilicet, Iudicium, Iustitiam, & Veritatem. Auth. Quod eis. C. de nupt. c. & si Christus. de iureiuran. in princ. 22. q. 1.

LXXIII.

Iuramenti quatuor condiciones.

IURA-

Iuramentum insuper in se continet quatuor conditiones.

Prima conditio est, Si Deo placuerit. c. beatus. 22. q. 2. quia per diuinam dispositionem omnia humana vincula franguntur. c. dua. 19. q. 2. c. dixit. 14. q. 5.

Secunda conditio est, Si papa, seu superiori Magistratui placuerit. c. veniens. de iureiuran. c. constitutus. de rescript. l. imperatores. fin. in prin. ff. ad municipal.

Tertia conditio est, Si res in eodem statu permanserint. c. ne quis. 22. q. 2. l. cum quis. 38. in princ. ff. de solutio. & c. quemadmodum. in gloss. magist. de iureiuran. Quia quae de nouo emergunt [Emergentia] nouo indigent auxilio l. cum de nouo. C. de legib. l. de etate. ii. ff. de interrog. in iur. faciend. & interrog. actio. c. insinuante. de offici. delega. Et in isto casu, si quid de nouo superuenerit, potest iurans a iuramento recedere. Quia in generali, dispositio generalis, ad incognita non trahitur. c. antecessor. 11. q. 3. l. cum Aquilian. 4. ff. de transact. l. tres fratres. 35. l. emptor. 47. §. Lucius. ff. de pact. l. in lege. 77. ff. de contrahen. empt. cap. ex multiplici. ext. de decimis.

H

Quarta

DE NOTARIORUM

Quarta conditio est, si deponenti fuerit ser-
uata fides. c. pervenit. 3. de iureiuran. l. quaro.
54. §. inter locatorem. ff. locati.

In promissoriis, non assertoriis.

Sciunt Notarii, istas conditiones locum ha-
bere in iuramentis promissoriis, non autem in
assertoriis. ut habetur l. si mulier dotem à viro.
C. de iure dot. in c. si. 32. q. vltima.

LXXV.

Differentia inter Iuramentum, de
veritate dicenda, & ad interrogata re-
spondendi.

Non exigua est differentia inter iuramen-
tum, de veritate dicendi, & iuramentum, ad
interrogata respondendi. Nam primo casu,
quando iurat aliquis, se plenam, & meram ve-
ritatem dicere velle, hoc est, omne id deponere,
quod verum sit, falsum autem prætermittere.
c. hortamur. c. pura. 3. q. 9. Si quid hoc casu con-
ticuerit, non erit excusandus.

Quando autem iurat, se ad interrogata
responsurum, poterit excusari. c.

cum dilecti. de
accus.

Oportet

LXXVI.

Oportet videre Testatorem, & au-
dire eius vocem.

Notarius, qui Testamentarium actum ce-
lebrat, in quo testes non viderunt, nec audiue-
runt Testatorem, actum nullum cōficit. Nam
hoc pacto Testamentum ipsum nullum effici-
tur. l. si vnus. C. de testam. Et hoc fit gratia eui-
tandæ fraudis, quæ in testamētis facile com-
mitti posset. arg. l. fin. C. de fidei. l. satis aperte.
C. Ad leg. Cor. de fals. Caueāt itaq; sibi Tabel-
liones, & sint cauti, faxintq; vt testes videant
Testatorem, eiusq; vocem audiant. Nam vox
hominis, est expressio earum, que in animo
sunt, passionum. l. Labeo. 7. §. Seruius. 1. vers. Id
Tuber. ff. de supell. leg.

LXXVII.

Qualitas requisita, omissa in actu,
vitiat ipsum actum.

Notet hic Notarius, quando actus requirit
aliquam qualitatem, si de illa qualitate requi-
sita in actu, non constat, actus ipse vitietur. l.
2. ff. qui satisdare cogun. & ibi Bar. l. 1. §. item
illud. 24. ff. de S C. Silan. & Claud.

DE NOTARIORVM

LXXVIII.

Fraudem licet repellere fraude.

Regulariter fraudi fraude resisti potest, nisi in falsi crimen incurratur. gloss. sing. in c. cupientes. in ver. malignantium. de elect. libr. 6. & in c. Dominus noster. 23. q. 2. l. cum pater. ff. de leg. 2.

LXXIX.

Tempore pestis testamenta qualiacunque valent.

*Tempore pestis à regulis iuris communis receditur in Testamenti conditione seu factio-
ne. Nam tali tempore, Testamenta suis viri-
bus constant & subsistunt, etiamsi solennita-
tes non habeant. Hinc & Notarius excusabi-
tur, pœnisq; non subiacebit, vt tradit Ioann.
Crot. in tractatu de test. in versi. prima sit
conclusio.*

LXXX.

In codicillis alia est ratio.

*In codicillis non procedit, quod dictum est
suprà, in quibus tanta solennitas non requiri-
tur, quanta in testamentis. l. fi. C. de fideicom.
& l. fi. C. de codicill.*

Quid

LXXI.

Quid operetur clausula codicillaris.

Regula, quæ dicit, quòd qui non potest testari, non potest codicillari, de qua in l. 2. ff. de leg. 1. procedit, respectu personæ, non autem solennitatum, ut inquit Matesilla. in sing. suo. Et clausula codicillaris, quod ad hoc multum operabitur.

LXXII.

Fauor animæ.

Fauor animæ, seu anima ipsa, cunctis rebus est preferenda, in testamentis, codicillis, & aliis quibuscunque actibus, ut rectè in omnibus à Notario agatur. l. sancimus. C. de episcop. & cler.

LXXIII.

Consuetudo legibus cōtraria, non valet nec prætenditur.

Notarius non credat, se in præiudicialibus excusari posse, si consuetudinem prætendat, quando ea legibus & iuri repugnat, ut est notab. dictum Hostiens. in c. quanto. de his quæ fiunt à prela. si. consen. cap. quem tex. Bal. refert in c. de feud. cog. in vsib. feud.

H 3

Dicta

DE NOTARIORVM
LXXIII.

Dicta testium diminutiue scribere.

Tabellio, si dicta testium diminutiue conscripserit, & aliquod verbum effectuale, in scribendo conticuerit, & de eo conuictus fuerit, poenam falsi evitare non poterit. l. 1. ff. ad leg. Cornel. de falsis. l. presbyteri. C. de episc. & cler.

LXXV.

Quot modis falsum committitur.

Quatuor modis falsum committitur.

- 1. Primò, quando timore potestatis alicuius, veritatem scribere pertimescunt Notarij.*
- 2. Secundo, quando pramij desiderio & auiditate hoc faciunt.*
- 3. Tertio, quando eò dementia & malitia delabuntur odio alicuius, cui aduersantur.*
- 4. Quarto, & vltimò quando amico fortè obsequium prestare, & auxilium ferre cupiunt & intendunt. c. quatuor. ii. q. 3.*

Notarij falsi, peruertunt iudicium Christi.

Caveant Notarij, ne quid tale committant. Nam dum talia designant, iudicium Christi peruer-

peruertunt, qui est veritas & vita, & fructus illius vertunt in damnationis amaritudinem. c. quicumque. 11. q. 3. Nec considerent, aut attendant vnquam, potentium fauorem, odium, amicitiam, munera, vel pecuniam, etiam si pecunia dicatur, tanquam vita expetenda. gloss. in l. aduocatos. C. de aduoca. diuer. iud. Bald. in c. cum causa. de sentent. & re iudi. & l. propter litem. ff. de excusa. tuto. in c. Abbas. de his qua vi metusve. caus. vnde dicitur, quod ita interest Reip. subditos habere locupletes, sicut partus cōseruari. l. 1. ff. de vët. in spi. gl. in l. nobiliores. in ver. patrimonio. C. de commer. & merc.

LXXVI.

Notarius officio priuatus, ob falsi crimen.

Notarius, si semel ex falsi crimine Tabellionatus officio priuatus fuerit, non poterit amplius ad hoc ipsum adspirare. Bal. in l. nihil. per illum tex. C. de vin. libert. & apud concil. manū. & casus in Nou. 85. c. si. l. iudices. C. de dig. lib. 12. l. si aliquid. C. de suscept. preposit. & arcar. libro decimo. Quia sententia priuatiua legis, non debet esse ludibria. l. cum non solum. §. perultimo. Cod. de bonis qua liber. c.

DE NOTARIORVM

clerici. c. latores. de cle. excom. Baldus in l. seruis. l. si operis. C. de pœn.

LXXXVII.

Futura præsumuntur ex præteritis.

Si Notarius falsum commisit, de præteritis ad futura argumentum sumitur. Nam præsumitur, eum & in futurum hoc ipsum esse commissurum. Bart. in l. Celsus. 27. ff. de usurpat. & vsucap. c. semel. 8. de reg. iur. in 6. c. si forte. de elect. eod. lib. l. si cui. 7. §. idem. 4. ff. de accus. c. olim. de resti. spol.

LXXXVIII.

Restitutus famæ à Principe.

Semel ex graui crimine, officio priuatus, etiamsi pristina famæ à Principe fuerit restitutus, non tamen poterit iterum creari, vt officio, quo functus est, denuò præficiatur. Bald. cap. 1. de postula. præ l. 2. C. de liber. & eorum lib.

LXXXIX.

Restitutus quo ad pœnam.

Princeps, quando aliquem restituit, restitutus, per omnia pristinum gradum consequitur,

tur; quantum ad poenam. Secus autem in iis,
 quibus infertur praedictum tertio. l. genera-
 lis. l. cum indulgentia. C. de sent. passis. l. fin. C.
 de generali abol. iuncta l. 1. §. merito. 10. §. si qd
 à principe. 16. ff. ne quid in loco publi. Et quia
 hoc casu nostro, de publica utilitate tractatur,
 ergo fame restitutio debet intelligi excepta
 esse. l. si quis in graui. 3. §. hi quoq. 15. ff. ad SC.
 Silan. & Claudian.

X C.

Renunciatio specifica.

Vbi de essentia alicuius contractus requiri-
 tur aliqua renunciatio, illa debet apponi, non
 in genere, sed per clausulas specificas, & ex-
 pressas, in hoc, vt aliquid operetur. Generalis
 enim renunciatio parum operatur, & vide-
 tur in consultè facta. Et in materia restringi-
 bili, clausula generalis, tantum ad communia
 trahitur. l. diuortium. 2. ff. de diuort. & repud.
 l. famosi. 7. ff. ad leg. Iul. maie. glos. singul. in l.
 decurionibus. C. de silen. lib. 12. De hac gloss. fa-
 cit festum Bal. in c. 1. §. sancimus. tit. quo temp.
 mil. inuest. in vsibus feud. l. non plures C. de sa-
 crosan. Eccle. in Authen. habita. C. ne fil. pro-
 pat.

H 5

Tabel-

DE NOTARIORVM

XCI.

Tabellio, si iratus consciderit instrumentum producendum.

Tabellio si ira concitus, & affectibus motus, laceret, seu conscindat acta, vel instrumenta producenda, poena extraordinaria plectendus venit. Poena autem extraordinaria, legis Aquiliae poena intelligitur. Quia cessante remedio ordinario, ad extraordinarium recurritur. Ioan. And. in c. accepimus. de fide instrum. quam doctrinam alibi allegat Bald. in l. 1. C. eod. & l. in lege. 40. ff. ad l. Aquil. l. qui tabularum. 32. ff. de furtis. & l. in caussa. 13. ff. de min. l. 1. §. q. in rationibus. 4. ff. ad leg. Cor. de fals. l. si de possessione. C. de prob. l. qui accusare. C. de eden.

XCII.

De fideiussoribus accipiendis.

Notarius, si accepto mandato, vt fideiussores in aliqua caussa recipiat, & ipse minus idoneos receperit, tenebitur, & obligatus erit parti ad interesse. l. quoties. 6. ff. qui satisda. cog. l. Iulianus. ff. de actio. empti. Nam recipiendo tales, approbasse eos videtur. l. qui satisdare. 3. ff. de fideiuss. & mandat. Si autem pars praesens fuerit, hoc casu parti imputabitur. l. si ab arbitro.

arbitro. ff. qui satisd. cog. Item, si iudex appro-
bauerit vel alij fideiussorem expresse laudave-
rint, & idoneum esse dixerint, excusari potest
Notarius.

XCIII.

Quando quis obligetur pro fide-
iussore dato.

Notandum tamen hic est, quod alioqui ne-
mo, pro aliquo fideiussore dato, teneatur, nisi
expresse dixerit, eum esse idoneum. l. 3. ff. man.
l. & eleganter. 7. 5. penul. ff. de dolo mal.

XCIII.

Notarij ad interesse tenentur.

Sint ergo cauti Tabelliones. Nam semper
indistincte loquendo, quancumque non fa-
ciunt ea, que sui sunt officij, tenentur parti le-
se ad interesse. l. qui numerarij. 2. C. de numer.
act. & chartul. lib. 12. l. 2. ff. de term. moto. l. 2.
ff. quod quis. in.

XCV.

Secreta reuelans.

Notarius, qui secreta, vel sententiam iudi-
cis, ante publicationem, parti pandit, cum ea
in re iudici iniuriam faciat, falsi pœnam

DE NOTARIORVM

non euitabit. Et si id propter pecuniam faciat,
in quadruplum tenetur, quæ damnatio etiam
ad heredes transit. l. 1. §. sed & si quis. 2. & l. si
quis obrepserit. 29. ff. ad leg. Corn. de fal. Bar.
in l. 1. ff. de prauar. gl. in l. senatus. 14. ff. de ac-
cusa. l. 1. ff. de pœn. l. 1. & 2. ff. ad leg. Iul. repe-
tund. Et illicò erunt Tabellionatus officio pri-
uandi. l. iudices. C. de digni. lib. 10. l. si. C. de su-
scip. præpos. & arcar.

XCVI.

Iuramentum, & Clausula Codicil-
laris.

B.
Iuramentum habet vim clausule Codicil-
laris, is actus valeat, quocunque iure, & omni
modo meliore, quo valere potest, vt est textus:
reputatus sing. in l. cum pater. 77. §. filius ma-
trem. 23. ff. de leg. 2. per quem textum dicit
Bartol. in l. si quis maior. C. de transact. Quòd
transactio, iuramento firmata, si non valet in
vim transactionis, valet in vim pacti. Et hoc
est notabile, pro declaratione l. si causa cogni-
ta. C. eod. Et dicit idem Bartol. in l. si quis pro
eo. 16. ff. de fideiuss. Quòd fideiussor iurans, te-
netur in durio rem caussam, quàm teneatur
reus, quod mirabile est, pro declaratione l. græ-
cè.

cè. 8. ff. eod. Et hoc videtur affirmasse Baldus in
l. si prædium. Cod. de iure dotium. & in l. eam
quam. C. de fideicom.

XCVII.

Infirmus excusatur.

Speciale est in infirmo, vt excusetur ab i-
gnorantia supina, hoc est, ab eo, quod facile
potuisset scire. c. Apostolica. de cler. excomun. c.
proposuisti. 82. distin. Bar. in l. is potest. ff. de ac-
quirend. hered.

XCVIII.

Non inducitur disputatio.

Vbi constat de voluntate contrahentium,
non est introducenda aliqua questio, seu dispu-
tatio. l. non aliter. 69. in prin. l. ille, aut ille. 25.
S. cum in verbis. 1. ff. de leg. 3. l. 1. §. si conuenit.
6. ff. de positi. l. contractus. C. de fide instrum. l.
quoniam indignum. C. de testam. l. non omnis.
19. ff. de reb. cred. si cer. petat.

XCIX.

Probatio contra Instrumentum.

Contra Instrumentum probatio admitti-
tur per aliud instrumentum, si instrumentum,
quod impugnatur, contineat pacta insolita,

DE NOTARIORVM

quo casu praesumitur fraudulenta, licet alio-
qui contra instrumentum non cadat probatio.
l. generaliter. C. de non nume. pecu. & glos. in
l. 3. C. de cond. inser. Sed contra hanc praesum-
ptionem fraudis, datur probatio, cum praesum-
ptio ipsa liquida dicatur probatio. glos. in l. si
tutor. C. de peric. tuto. l. 1. C. de mili. test.

C.

Testamentum, sine septem testi-
bus.

Notarius, sine septem testibus, regulariter
loquendo, Testamentum conficere non potest,
nisi in casibus priuilegiatis, & statutorum, vbi
quandoque quis paucioribus adhibitis testibus
testari potest, maxime si in extremis constitu-
tus fuerit. l. si pater. 47. §. quedam. 4. ver. si. in
extrema esset valetudine. & ver. deberi ea, quae
in extremis dixisset. ff. de fideicom. lib. c. Rai-
nutius. ver. in extremis positus. de testa. c. nos
quidem. ver. de hac luce migrante. eod. tit. c. si.
ver. agens in extremis. de success. ab intesta. l.
Seia. 42. §. cum pater. 1. ver. in extremis vita
constitutus. ff. de mort. causa dona. Bal.
in l. 1. C. de sacrosanct.

Eccles.

In

C I.

In extremis, testatur quis per quinque testes.

In extremis constitutus, testari potest, quinque testibus duntaxat adhibitis. Quia equitas in hoc casu, consideranda est, que aliquo temporis curriculo non mutatur. Atque ideo sint cauti Tabelliones, ne sequendo nimiam asperitatem Iuris ciuilibis, vt Iureconsulti verbis vtar, debitas poenas subeant, cum ipsi sint in culpa. Nam euoluendo libros, procul dubio scire ista potuissent. Ang. in l. penul. ff. ad exhib. Bal. in l. si defunctus. C. de suis & legit. c. si. de transacti.

C II.

Pacti vigore factum.

Quod vigore pacti fit, ex ipso pacto dicitur procedere. arg. l. vnum ex familia. 67. §. si Falcidia. 1. ff. de leg. 2. l. item eorum. 3. §. si decuriones. 1. ff. quod cuiusque vni. nom.

C III.

Dies à media nocte incipit.

Tam de iure, quàm de consuetudine, dies à media nocte incipit. c. consuluit. de offi. deleg.

l. more

DE NOTARIORVM

l. more Romano. 8. ff. de feriis. Et propriè dies naturalis dicitur, qui comprehendit tenebras & lucem, iuxta illud Genes. 1. Factum est ex vespere & mane, dies vnus.

CIII.

- Hora in instrumento apponitur.

- Utile est, ad euitanda multa, quæ obijci possent, in instrumentis, etiam horam apponere. Bald. in l. non minorem. Cod. de transact. gloss. singul. in l. ex pluribus. 89. §. si. ff. de solut.

CV.

Tria luminaria accenduntur noctu, in contractibus.

Quando Notarij de nocto contractus celebrant, tunc debent accendi tria luminaria, ne se aliqua persona facile possit subducere. iuxta l. 1. ff. de vent. in spi. Alias de falso punientur. l. iubemus. C. de testa.

CVI.

Valdè studiosus.

Afidius, & sollicitus in studio, multa scire presumitur. c. sollicitè. de restitut. spolia. c. 1. de homicid. lib. 6. glossa in c. ex literis. de integ. restitutio. cap. vigilantibus. de prescriptio.

Bald.

Bald. in l. 1. ff. de orig. iur.

CVIII.

Non exercēs Notariatus officium.

Notarius officium Notariatus non exer-
cens, ipso priuari officio potest, etiamsi in Ta-
bellionum matricula inueniatur descriptus. l.
vnic. C. de colleg. lib. 11. l. semper. 5. §. negociato-
res. 3. ff. de iure immu. l. ne quidam. C. de testa.
milit. l. qui sub pretextu. Cod. de sacrosanct.
Eccles.

CIX.

Per alium seruire potest Notarius.

Speciale est, vt Notarius possit seruire, &
officium suum explicare, per alium, eiusdem
peritiæ. Bartol. in l. 1. C. de præpo. agen. in reb.
lib. 12. facit. l. fideicommissa. 11. §. si. ff. de leg. 3.

CX.

Illustres idem possunt.

Sic & speciale est in illustribus personis, vt
possint per substitutum seruire. l. quisquis. C. de
Episcop. & cleric. l. nullus. C. de decurionibus.
libro 10.

Subiacent tamen legi.

Et si autem illis, per alios seruire, & officium
suum

DE NOTARIORVM

suum exercere, concessum sit, & permittatur, ipsi tamen legi subiacebunt. Id enim substitutus facere non posset, quod Notarius ipse non fecisset. Nou. 44. c. 1. §. si. l. neminem. C. de decur.

CXI.

Pecunia numerata.

Si Notarius in Instrumento posuerit pecuniam numeratam, quam ipse tamen numerari non viderit, falsi poena tenetur. glos. in l. si ex cautione. C. de non nume. pecu.

CXII.

Pecunia in sacculo.

Etsi pecunia in sacculo tradita, numerata dicatur, melius tamen est, & cautius, vt ipse Notarius pecuniam numerari videat. Bart. in consi. 213. tertij voluminis.

CXIII.

Testes non iurati.

Notarius exanimans testes non iuratos, poenam falsi incidere potest. Bar. in tractatu, de testib. ver. presbyteri. col. 3. l. iubemus. C. de testa.

CXIII.

Clausula, non vi, nec metu.

Notarius

Notarius non debet ignorare vim clausule, non vi, nec metu. Bart. post gloss. in l. extat. ff. quod metus causa.

CXV.

Quinque genera violentiarum.

Quinque sunt genera violentiarum.

1. Quaedam enim est violentia expulsiua, quæ non habet expulsi consensum. de qua per totum titulum. ff. de vi, & vi armata.
2. Quaedam est violentia, quæ habet locum tam in re mobili, quàm immobili, toto titulo. uti possidetis.
3. Quaedam est violentia, quæ vocatur inquietatiua, ut quando adificas, aut aliud quiddam facis, in quo molestas, seu inquietas. de quo in l. metum. §. 2. ff. quod metus causa.
4. Alia est, quæ vocatur ablatiua, & locum habet in reb. mobilibus, de qua in tit. de vi bono. raptorum. & ad l. Iuliam, de vi.
5. Alia est, quæ vocatur compulsiva, quando aliquis cogitur consentire, de qua in tit. quod metus causa.

CXVI.

Metus quid.

Metus est instantis, vel futuri periculi causa.

DE NOTARIORVM

*causa, mentis trepidatio. leg. 1. ff. quod metus
causa.*

CXVI.

Metus duæ sunt species.

*Metus duæ sunt species. Quidam est probabi-
lis, quidam improbabilis.*

Probabilis metus.

*Probabilis metus est, carceris, & metus
mortis, cruciatus corporis, stupri, seruitutis, &
similium. Talis enim metus cadere potest et-
iam in virum constantem. l. isti quidem. 8. ff.
quod metus causa. l. interpositas. C. de transa.
l. penul. & l. fin. C. quot met. cau. l. nec timo-
rem. 7. ff. eod.*

Improbabilis.

*Improbabilis metus est, qui non cadit, nisi
in hominem pusillanimum, & formidulosum.
Et hic non excusat. vt in c. cum dilectus. de his
quæ vi metusve causa.*

CXVII.

Exceptio contra vim, vel metum.

*Ea quæ fiunt vi, vel metu, per exceptionem
regulariter irritantur. c. Abb. de his quæ vi me-
tusve causa. l. metū. 9. §. sed quod prat. 3. ff. eo.*

Indu-

CXVIII.

Inductus ad malè agendum.

Dicta Regula procedit, vbi quis inducitur dolo, vi, aut metu, ad malè agendum. c. penult. de his quæ vi metusve caus. Host. in titul. de conuersione coniugatorum. §. & vtrum.

CXIX.

Actus ad bonum tendens.

Actus autem dolo, vi, vel metu, ad bonum tendens, factus, non rescinditur. d. c. penult. de his quæ vi metusve. cau. c. disciplina. 45. dist.

CXX.

Contractus die Dominico, & in Ecclesia celebratus.

Sicut contractus, die Dominico celebratus, licet contrahentes eo die, peccent, valet, ita & contractus, in Ecclesia celebratus, valet, et si pariter contrahentes peccent. Textus est notabilis, in l. fin. C. de feriis. quem ad hoc ponderat Bald. in c. 1. de treu. & pa. gloss. ordina. & sing. in c. decet. super ver. processus. de immu. Eccles.

lib. 6.

Ignor-

DE NOTARIO RVM

CXXI.

Ignorantia, in testamentorum fa-
ctione, nō excusat mulieres & rusticos.

*Muliere, vel Rustico testante, non adhibitis
solemnitatibus à iure requisitis, & quæ inductæ
sunt, pro forma testamentorum propter erro-
rem vel ignorantiam, excusari non possunt. l.
ambiguitates. C. de testa.*

CXXIII.

Aduocati consulendi sunt.

*Sicut mulieres & rustici, ad Ciuitatē pro
festiuitatibus, & ad syluam pro lignis se conse-
runt, ita etiam pro consiliis, Aduocatos acce-
dere, eosq; consalere debent. Bal. in l. cunctos
populos. 1. C. de summa trin. & fide Cathol. &
l. 3. C. de iu. delib.*

CXXIII.

Forma non seruata, actus corrui.

*Forma est substantia & essentia actus, vn-
de ea nō seruata, actus corrui. textus est not.
in c. cum dilecta. de rescript. in c. pisanis. de re-
stit. spolia. c. sine exceptione. 12. q. 2.*

CXXV.

Defectus in forma.

Vbi defectus est in forma, si actus non valet,

ut agitur, nec valet eo meliori modo, quo potest valere. *tex. no. in c. vnic. de post. prael. lib. 6. Bar. & Ioan. de Imo. in l. 1. §. si qui ita. ff. de verb. oblig.*

CXXVI.

ET copula, quid operetur.

Copula ET, coniungit principale cum accessorio. *l. Titia textores. 36. §. nihil. 2. ff. de leg. 1. l. si cui. 5. ff. de fun. instr. & ibi Bar.*

CXXVII.

Principali sublato quid fiat.

Sublato principali, tollitur accessorium. *l. r. & 2. ff. de pecul. legat. l. nihil dolo. 129. §. Cum principalis. l. cum principalis. 178. ff. de reg. iur.*

CXXVIII.

Deceptio multiplex est.

Summa diligentia obseruent Notarij, ne per fallaciam alicuius ex contrahentibus decipiatur. Multis enim modis homines decipi possunt, siue id fiat per fallaciam equiuoca. siue amphibologia, accidētis, consequentis, compositionis, seu diuisionis, aut figura dictionis. De his latè per Ioan. And. in reg. sine culpa. 11. col. de reg. iur. in 6. in Mer. Sint ergo cauti, ne ignominiosum illis sit, artifices in sua arte, in qua versan-

DE NOTAR. EXCESS.

versantur, & quam exercent, per ignorantiam decipi. l. 2. §. cum Ser. ver. turpe est enim. ff. de ori. iu.

CXXIX.

Notarius sine pecunia non tene-
tur instrumentum dare.

*Notarius non tenetur dare instrumentum
partibus, sine pecunia. Gl. in ver. argentarius.
in princ. in ver. assimiles. ff. de eden. dicit, quod
non. In contrarium facit l. 1. §. ludi quoque. 6.
ff. de extr. cog. Et Guil. in d. l. Argentarius. di-
cit, quod Notarius possit capere duplicem mer-
cedem, pro instrumentis confectis. Vnam, pro
imbreviatura, Aliam, pro extensione.*

facit l. in sacris. in fine. C. de

prox. sacro.

sacri.

Finis appendicis.

AD

97
AD CLARISSIMUM

ACORNATISSIMUM

virum, pietate, doctrina, prudentia, vitæq;
integritate, & humanitate conspicuum D. Jo-
annem Cnipium, Andronicum secundum,
Artium liberalium, & Philosophiæ Docto-
rem, Dominum & amicum, fratris loco, ha-
rissimū suum DE OFFICIO BONI TA-
BELLIONIS, Notarij seu Scribæ, nec non
Secretarij, aut Cancellarij Officio, Henrici
Cnaustini, V. I. Doctoris, COMITIS Sa-
cri Palatij, aulæq; Lateranensis, & Poë-
tæ coronati Cæsarei

Carmen.

Multa tulit doctus, fecitq; Tabellio mul-
ta,

Sudavit, sæuum pertulit atq; gelu.

Abstulit Venere, & Baccho, vagosq; refugit

Discursus, precium temporis ipse sciens.

Ad nostras nam lata quidem via non datur
artes,

Formatur multo docta labore manus.

Ne persuade tibi, munus si fortè petisti

Scribæ, te molem non subiisse grauem.

Aut si fortè petis, tabulas tibi publica credat

Actio, non magnum te petiisse decus.

I

EST

Est magnum, mihi crede, decus, concinna do-
cere,
Non est apta minus scribere posse decus.
Hinc est, quod vulgus Scribarum nomina
nullo
Intellecta modo, turpis, inersq; refert.
Si queras, quid Scriba? suum quod munus? &
artis
Quod sit opus? nescit perditus iste loqui.
Si queras contra, quid vana Superbia? Thraso?
Quid Bacchus, Veneris quam sacra bellus
amet?
Virgine cum ludus quid? respondebit ad vnguē,
Ingenij doctus pro leuitate sui.
Sed tu turpe putes, artem, quam profitearis,
Ignorare, tibi sit pudor esse rudem.
Disce quod officium, que sit prouincia Scribae,
Munere quid tanto docta Minerua velit.
Non pudor est nescire, pudor nil discere velle,
Hoc infame caue nomen, amica cohors.
Dici igitur quicumque cupit Scriba optimus,
inter
Præclaros, palmam quiq; referre cupit.
Monstrari digito, cunctisq; placere, & honore
1. Affici, is vt prudens, non sit oportet iners.
Sic

2. Sit doctus, bonus, & facilis, simul atq; fidelis,
Arcanum sancto pectore condat opus.
3. Credita non vlli pandat secreta clientum
Garrulus, at taciti laude decorus eat.
4. Sit vigil, & multo non somno deditus vn-
quam,
Nanque facit segnes lurida pluma viros.
5. Est Aurora sacris, mihi crede, aptissima Musis
Omnibus, & studiis semper amica bonis.
Si quicquam cupias facili prestare Minerua,
Fac aurora tibi nunciet alma diem.
6. Porro difficilem haud vllum putet esse laborē
Scriba sibi, poterit vincere cuncta labor.
7. Principis ipse frequens sit cultor, amansq;
Palatij,
Sedulus officio, vt iussa capeffat, eat.
8. Primus & accedat Domini sacra atria spōtē,
Ast abitum sumat posteriore loco.
9. Res veteres, simul atq; nouas, studiosa re-
condat
Cura viri, ne quod cistula perdat opus.
10. Thesauros veluti, seruet chartasq; scedasq;
Et minimas notulas cura solennis amet.
11. Nec tātūm literas norit citō pingere Scriba,
At sciat & versus pangere docta manus.

12. Arguat hunc carmen, bene scripta q₃ epi-
stola doctum

Nitida, quæ brevis est, ast, & aperta satis.

13. Floribus & crebra scateat dictisq₃ sonoris,
Quæ oderit & peius barbara verba caue.

14. Quæ facunda satis videatur, non quasi in-
stultave, lectori quæ sit amœna suo. (epta,

15. Ipsa manus scriba velox, & arte regatur,
Non sit tarda nimis, precipitata nimis.

16. Nam bene pingendo, sic vt acriter, & citò
Scriba,

Contrà non citò, quo quis bene pingat, erit.

17. Non quoque sit balbus, seu infans, Scriba
probatas,

Eloquio at clarus, suavis, & apta sonans.

18. Lingua suum faciat munus bene docta, di-
serta,

Comis, & urbano tincta lepore fluat.

19. Sitq₃ grauis sermo, constans, prudensq₃
brevisq₃,

Verbosi fugias, Scriba perite notam.

20. Paucis expedias verax, tibi si quid agendū,
Falsidico nugax ore loquere nihil.

21. Polypus esse caue, foedusve rapaxve Celeno,
Nec cupidus lucri turpis, auarus, inops.

22. Con-

22. Conscribas precio tolerabili & ipse libellos,
 Contentus modico, non sine laude, lucro.

23. Artibus his etenim maiorum gratia, amorq;
 Conciliatur, erit gradus & inde minor.

Extendetq;, tuas magno cum nomine laudes,
 Teq; celebrabit pauper vbiq; loci.

Talem si dederint nobis hæc tempora Scribam,
 Cancellatorem, quiq; tacenda sciat.

Gratus erit populo, venturaq;, secla probabunt,
 A Rege ornatum, principibusq;, viris.

Magnus eris, si talis eris, cultissimè Scriba,
 Huc laudem atque decus, nitere, quisquis
 amas.

Et si quid monitus, doctrina hinc fortè reportas,
 Acceptum Cnipio, candida turba, feres.

Huius ego volui te quòd me a musa moneret
 Nomine, præclarum quod breue carmen
 habet.

Hic mihi cum fratris vice sit dilectus amicus,
 Ludit amica suis Musa sonora modis.

Nam veneror, vereq;, virum colo, amoq;, diserta
 Artis Apollineæ quòd lauat ora sacris.

Atque modis, quibus ipse potest, studia incluta,
& artes

Ornat, Egenolphi per bona fata gener.

Per bona fata gener tuus, ô Margrita, relicta

Coniunx Christiani, lecta, pudica, pia.

Matronam te fata colunt, venerantur, a-
mantq̃,

Olim quòd speculum tu pietatis eras.

Hinc generos, gravitate pares, pietate secundos

Nulli, praeclaros, lumina magna, viros.

Fata dedere tibi Lonicerũ, hic Doctor Adamus

Dicitur: & medica magnus in arte viget.

Est alter Cnapius, magno ille Melanthonè do-
ctus,

Cui vita charus, verè & amatus erat.

Quanta sit in linguis huius doctrina, disertus

Quàm sit, quid valeat cognitione, rogas?

Ne quæras, per se loquitur res ipsa docetq̃,

Quàm Cnapius sermo purus ab ore fluat.

Sive loqui Graio cupias, Latine sonare

Eloquio, cum istoc experiare licet.

Sive pias fors Nympharũ spaciabere ad vndas,

Alcioniq̃ hortos, plectra sonora dabit.

Quicquid Aristoteles, Plato, Socratesve reliquit,

Novit, & hæc crebrò lingua diserta docet.

Quid

Quid referam, quàm sit prudens, humana be-
nigna

Natura, & patiens, quàm moderata, viri:

Quamq̄, cibo exiguo, & potu sibi temperet,
atque

Quàm sit frugalis sobria mensa suis.

Ocia quàm fugiat, labor improbus omnia vin-
cat,

Quàm sit sollicitæ maxima cura domus.

Omnia nota magis, multis quàm præco loqua-
tur,

Omnia dic vna voce, pius, bonus est.

Hunc ergo, lector, habe per carmina cha-
rum,

Quem tibi commendat nostra Thalia vi-
rum.

Henricius propria Cnaustinus nomine, Doctor,
Atque Comes, dedit hæc scripta, Poëta,
manu.

ADMONITIO, QVASDAM
peculiares Regulas, quasi notas con-
tinens, nouellis Notariis
scripta.

HÆC quoque Scriba caue dira mala no-
mina culpa,

Ne fama noceant officiantq³, tuae.

Nanq³ notam infamen facile est incurrere
cauto

Quippe parum, hanc fugias, ô bone Scriba,
notam.

1. Idcirco imprimis, Breuiarius antè paratus

Sit tibi quàm quicquã cœptet in arte labor.

Non vllum celebretur opus, sed nec transactio
fiat

Vlla, nec ad minimum progrediaris onus.

Imbreaturæ ni protinus acta, per acta,

Mudentur, tuto sic potes esse loco.

2. Nil tentes sine teste, nihil facias temerè
vnquam,

Nec pigeat testes fortè rogare tuos.

3. Gloria apud te non vlli sit tanta magistro,

Vt quicquam fingas, vera loquare, nota.

4. Attentè partes audi, bene discute quid sit,

Quidúe velint. Error iure nocere solet.

5. Atq³.

5. Atq, accuratè scribas audita, clienti
Fidus, sed docta sollicitaq, manu.
6. Quæ non lecta prius tibi sunt studiosè, & ad
vnguem,
Auscultata caue scripseris esse tibi.
7. In fine haud vario, sed constans vtere si-
gno
Conueniente tibi, pingat id apta manus.
8. Iniustam si quando vides causam esse, fo-
uere
Desine, inest causis gloria nulla malis.
9. Sis grauis in verbis, factis, & moribus idem,
Nec leuitate notam concipe, amato bonos.
10. Suspectusq, caue fias, quantum potes,
arte
Vitanda & cause suspicionis erunt.
11. Caesaris haud fingas nomen, si Papa crea-
tor,
Non pudeat Domini nomina ferre tui.
12. Infamis fies, aliter si feceris ipse,
Nam tibi quod placuit, displicuisse nequit.
13. Infamis falsum si commisisse probaris,
Claro non vnquam munere dignus eris.
Nec poteris munus porro exercere Notarij,
Omnibus abiectus, nomine vilis homo.

Hæc dicti caueant omnes, & quisquis honesti
Tramite præclarus nomina digna gerit.
Ista legenda tuo dedimus sub nomine Scribis,
Scribarum exemplar, Scriba Hubenere
leo.
Forsan erunt, quibus hæc profint præcepta,
leoni
Atque accepta ferant, Sic Hubenere Vale.

Don

Von der Waal vnd Krönung

Ludolphi

Deß andern iezo Römischen
Kaysers / zu Ungarischen /
Böhemischen vnd Römischen
König / auch Successorn,
&c. alles seiner Ordnung
nach.

Sampt dero Mayest. alten
Herkommen / auch andern mehr
lustigen Gedächtnissen / Insonder-
heit eine Tabel / welche
den

Key. Offen Notarien

Zu den Instrumenten nothwendig
vnd nützlich / aller erstmals
in Truck außgangen.

D. O. M.

DN. RVDOLPH. II:
ELECTO ROMANORVM
IMPERATORI, AC S. ROM. IM-
perij Augusto, in Germania, Item Vn-
gariæ, Bohemiæ, Dalmatiæ, Croatiæ,
& Slauoniæ, &c. Regi. Archiduci Au-
striæ, Duci Burgundiæ, Stiria, Carin-
thiæ, VVirtenbergæ, &c. Marchioni
vtriusque Silesiæ & Lufatiæ, Mora-
uiæ, &c. Comiti Habspurgi,
Flandriæ, Tyrolis,
&c.

Filio Maximiliani. 11. Nepoti Ferdinan. I.
Imp. Pronep. Phil. I. Regis Hispan. Abnepo.
Maxim. I. Atnepoti Frid. 3. Imp. Trinep. Ernesti
Ferrei. Soboli Leopoldi 4. Militiæ decus dicti.
Propagini Alberti. 2. Sapientis seu Claudii, Ger-
mini atque initio Archiducatus. Alberti I. o-
mnium Archiducum Austria, nec non Flori,
Rudolphi Comitis Habspurg, Romano. Reg. Ra-
dicis, qui vixit anno Sal. M. CC. LXXIII.
& sic elapsi CCCIII. & sunt generatio-
nes X.

Nato

Nato Vienna Iulij. 10. Anno. M. D. LII. hora
7. minuto, 30.

Electo in Regem:

VNGARIAE, & Coronato Posonij Die
Iouis XXV. Septemb. Anno. M. D. LXXII.

BOHEMIAE, & eius nominis quoque se-
cundo. Ordine verò XXI. Praga XVIII. Se-
ptembr. Anno. M. D. LXXV. & ob id Archi-
pincerna. S. Rom. Imp. & P. R. Elect.

ROMANORVM, tandem Ratisbona
XXVII. Octob. & Coronato. i. Nouemb. An-
no. M. D. LXXV. Vnde Rex & Caesar Roma-
norum, eius nominis Secundus dictus.

Tum superstibus. Patre Maxim. II. Imp.
& Augusto in Germania.

Item Daniele Moguntino per Germaniam.
Iacob Treuerense, per Galliam & Arela-
tum.

Salentino, Coloniense, per Italiam, tribus
Archi Cancellariis & Archi Episcopis.

Nec non Friderico III. Com. Pal. Rhen.
Duce Bauaria, Archidapi. & Mundi Globifero.
Suo autem primogenito Fil. LVDOVICO
suffecto.

Augusto

Augusto Duce Saxonie, Lantgrauio, Tu-
ringia, March. Misnia, ArchiMarescalco & En-
sifero.

Ioanne Georgio Marchione Brandenbur-
gio, Archi Camerario atque Sceptringero, Duce
Stetino & Pomeræ.

Omnibus Sexumviris PR. Electo. digniss. ac
Sacri Romani Imp. Columnis summis.

Obijt verò postmodum Pater Maximilia-
nus II. Imper. XII. Octob. Ann. M. D. LXXVI.
Ratisbonæ.

Mox post recessum Constitutionum Impe-
rij publicatum, & sic eadem die, morte sua re-
signauit. Aetat. XLVIII. Climacter:

Natus enim Viennæ Ann. M. D. XXVII.
August. 1. circiter hor. 11. ante mer. & sic Im-
perij Romæ. XII. Vngar. XIII. & Bohem.
XXIX. Anno: Cui F. Rudolphus II. Rom. Vng.
& Boh. Rex, ex anteriori consensu PR. Ele-
ctorum, mox in Imperio successit, & se Impe-
ratorem scripsit.

Quamuis autem antea Rudolphus, verius
Com. Reinfeld. Anno. MLXXVII. contra
Henricum III. Seniore, in Regem Romano.
quoque electus fuerat, & nomen Primi assum-
serat,

ferat, & maximè quòd ipsi Gregor. VII. Coronam miserat, cui hæc verba insculpta fuerant:

PETRA DEDIT PETRO, PETRVS DIADEMA RVDOLPHO: tamen cùm ipse Henrico IIII. adhuc superstite, tam electus sit, quàm etiam obierit, loco primi à plerisque non habetur, nec inter alios legitimos connumerari solet.

RVDOLPHVS igitur Habspurgius in Rom. Regem Anno. M. CC. LXXIII. electus. Primus dicitur, is obiit in Germersheim, sed eius monumentum, sicuti & Filij Alberti primi, Archidu. Austr. & Rom. Reg. Spira extant, hisce verbis:

RVDOLPHVS DE HABISVURG.
ROMAN. REX. ANNO REGNI SVI
XVIII. OBIIT. ANNO DOMINI M.
CC. XCI. IN DIE DIVISIONIS
APOSTOLI.

ANNO DOMINI M. CCC. VIII.
KL. MAII. ROM. REX. QND. RVD.
ROM. REGIS FILIVS ALBERT. OC-
CISVS. ANNO SEQ. IIII. KL. SE-
PTEMB. HIC EST SEPVLTVS.

Huic

Huic autem nostro Rudolpho II. Rom. Im-
per. & Casari, à Deo Omnip. & Max. Patre
per Fil. Iesum Christum cum SS. Sinceram
Fidem, Religionem, Pietatem, Salutem, Feli-
citatem, Iustitiam, Pacem, Victoriã atque
Incolunitatem cum ceteris, exorat atq; pre-
catur, & præsertim de prospero successu
in Ro. Imperio, quàm humilimè
congratulatur. S. M.

PH. I. C.

Die

Die Key. Offen Notarij seyn
 schuldig in iren Offen Instru-
 menten / zu der selben Wesen
 vñ Zierlichkeit / neben andern /
 zuhalten / vnd einzuwerleiben /
 Nämlich die Inuocation Gottes / die Jahre-
 zal / seithero der Menschwerdung Jesu Chri-
 sti / vnsers einigen Seligmachers / Indiction.
 Item des Röm. Key. oder Königs Name /
 Anzahl der Järlichen Regierung / so zu der
 selben zeit / Röm. Keyf. oder König ist. Item
 Monat / Tag / Stundt / Statt / Malstatt /
 Gemach / vnd anderst mehr / 2c. vnd in keinen
 wege vnderlassen sollen / In massen solches
 neben den gemeinen R. Rechten / in Nouella
 47. Vt præponatur nomen Imperatoris, &c.
 Inen in der Ordnung von den Notarien An.
 2512. zu Cöln. auffgericht / im 8. vnd 9. Item
 94. vñ 95. versic. gebotten vnd geordnet wor-
 den ist / alles bey irem gethonen Ende / auch
 ferner vngnad / straffen / auch im fall irer ent-
 setzung oder nichtigkeit derselben Instrumen-
 ten. Item erstattung des Kosten vnd Schas-
 ten / auch Interesse / so den Partheyen daher
 entstanden were / 2c.

*Sciendum autem numeros singulos à 1. ad
 15. Indictionum quolibet anno in terris Imperij
 ab octauo Cal. Octob. seu XXII. Septemb. apud
 Pontificios verò à XXV. Decemb. incipere. de
 quibus*

quibus Speculato. Bedam, Garceum, Mercatorem & alios consulito, sed consuetudinem Germanorum receptam, desuetis omisis, obseruato.

Damit aber die Römische Keyser. iurirte Notarij desto weniger irren/vnd also sich einhelliglich / in dem vorhalt en/vnd ohne das / zu desto mehrer lobwürdiger Gedächtnuß ich Regierender Römisch. Keyser. Maiest. ist diese nachfolgende Tabul/der jederzeit erfüllten oder laufender Jahren / auch änderungen / also zuvericht guter Meinung / verfasset worden. □

Sonsten ist gleichfalls den Key. Notarij in durch die Key. Maiest. in dero offen Edict. anno 48. constituir, vnd den Notarien bey vngnad vñ straff 4. marc lötigs Goltz verbotten/das sie in Sachen / darzu sie als Notarij gebraucht/sich alles procurirens/sollicitierns / Benstands / Rathens vnd dergleichen / gänzlich vnd allerdingz entschlagen/vnd also sich ganz Unpartheisch halten/vnd allen Argwohn verhüten sollen. Bevorab da zwischen etlichen Personen ein offen Instrument daherz auffgericht werden solte/damit man nicht dafür halt/das er /
der

Anno Salut.	[ ]	D. D.			Indict. Rom
I. C.	RVDOL. II. ELECT. IN REG.				
	Ro. 27. Octob. An. 75.	Vngar. 25. Sep. An. 72.	Bohe. 18. Sep. An. 75.	Imperat. Romanorum. Anno 76.	
90.	Et sic nunc à 27. Octo. 16.	Igitur. à 25. Sept. 19.	Igitur. hodie à 18. Sep. 16.	Succell. patri tanq̄ Imp. 12. Oct. an. 76. Et sic à 12. Oct. 15.	III.
91.	16. vsq; ad 27. oct. post 17.	19. vsq; ad 25. Sep. post 20.	16. vsq; ad 18. Sep. post 17.	15. vsque ad 12. Octob. post 16.	IIII.
92.	17. vsq; ad 27. oct. post 18.	20. vsq; ad 25. Sep. post 21.	17. vsq; ad 18. Sep. post 18.	16. vsque ad 12. Octobr. post 17.	V.
93.	18. 19.	21. 22.	18. 19.	17. 18.	VI.
94.	19. 20.	22. 23.	19. 20.	18. 19.	VII.
95.	20. 21.	23. 24.	20. 21.	19. 20.	VIII.
96.	21. 22.	24. 25.	21. 22.	20. 21.	IX.
97.	22. 23.	25. 26.	22. 23.	21. 22.	X.
98.	23. 24.	26. 27.	23. 24.	22. 23.	XI.
99.	24. 25.	27. 28.	24. 25.	23. 24.	XII.
1600.	25. 26.	28. 29.	25. 26.	24. 25.	XIII.
1601.	26. 27.	29. 30.	26. 27.	25. 26.	XIII.
1602.	27. 28.	30. 31.	27. 28.	26. 27.	XV.

Der einen mehr günstig/ weder der ander sey/
vnd die wort zu der einen zuvor/ vnd der and
ern zu Nachtheit scherpffen oder miltern
möchte/ &c.

Demnach diß 1590. Jahrs ist Indictio 3.
Item der jezigen Röm. Kays. Maiest. Die
gierung vnd Jarzal des Römischen Reichs
zur Königlichen Waal/ im 15. Jahr. biß den
27. Octob. oder Kays. Erklärung im 14. biß
den 12. Octob. Item der Vngerischen im 18.
Jare/ biß den 25. Septembr. Item der Böhes
mischen im 15. Jare/ biß den 18. Septemb. als
les diß 90. Jars. Hernacher aber des Römis
schen im 16. Vngarischen im 19. vnd Böhes
mischen in 16. Jaren/ &c. vnd also fürbas.

*Cautè igitur obseruent Notarij, ne vti a-
lius quidam impingant, qui etiam adhuc su-
perstite Max. II. Imp. nempe anni LXXVI.
præteriti, scripsit. Regnante Rudolph. II. Rom.
Imper. regni sui Roma. I. Hung. V. & Bohem.
II. annorum. &c. de Dato scilicet 10. Septemb.
Inspiciendi autem Annuatim Mensis & dies,
cuiuslibet Gubernationis, & ita variandi vel
mutandi numeri eiusdem, vt in
Tabella videre
licet.*

REGV.

REGVLAE ALI-
 QVOT COMMVNES, SIVE
 OBSERVATIONES PROCV-
 ratorum aut Postulatorum, in Iudiciis
 & Actionibus forensibus; velut limi-
 tes custodiendæ; singulari studio
 recens elucubratae, &
 collectæ.

Discrimen inter Procuratorem,
 Postulatorem, & Aduocatum.

PROCVRATOR dicitur
 is, qui in iudicio, negocia do-
 mini sui, speciali mandato
 administrat, agendo vel de-
 fendendo. leg. 1. ff. de procu-
 rat. & defensor. & leg. ait prætor. 3. ff. de neg.
 gest.

Aduocatus est Iurisperitus, vir graui auto-
 ritate, & magna existimatione præditus, qui
 propter excellentem doctrinam & Iuris cogni-
 tionem, nec non eloquentiam rerumq; multũ
 vsum, & natiuam prudentiam, ad causas fo-
 renses agendas vel defendendas, quasi patro-
 nus

ENCHIRIDION

mus aut legatus vocatur, vt in negociis graui-
bus & arduis suum patrociniū litigantibus
præbeat. Vel:

Aduocatus est, quicumque litigantibus in
iudicio patrociniū suū impertit, siue viua
voce postulando, siue scriptis pugnando & cō-
sulendo.

Inter Procuratorem & Aduocatum, hæc
est differentia. Procurator causam absentis
tractat: Aduocatus verò presentis. vterque ta-
men postulare dicitur.

Aduocatorum officium dignitas est, hi enim
ambigua facta causarum dirimunt, suæq; de-
fensionis viribus, sæpe publicis in rebus ac
priuatis, lapsa erigunt, fatigata reparant, &
non minus prouident humano generi, quàm si
preliis atque vulneribus patriam parentesq;
saluarent. Nec enim solos nostro imperio mi-
litare credimus illos, qui gladiis, clypeis, & to-
racibus nituntur, sed etiam Aduocatos. Mili-
tant nanque patroni causarum, qui gloriose
vocis confisi munimine, laborantium spem, vi-
tam & posteros defendunt. l. Aduocati. C. de
Aduoc. diuersor. iudic. Vide Specul. de Aduo.

Sed nos hac nostra Isagoge non Aduocatos,
viroq;

viros clarissimos doctissimosque, sed Tyrones practica forensis, quos vulgo Procuratores dici solitum est, non tam docere, quam de rebus quibusdam precipue in praxi forensium causarum necessariis, monere breuibus quasi punctis instituimus.

Prima Regula, siue Observatio Procuratorum, aut Postulatorum.

Procurator vel Postulator ante omnia diligenter inquireat & exploret apud futurum clientulum suum, per omnes circumstantias, qualis sit causa quam habet, & quam defendi cupit, vt si mala aut desperata esse deprehendatur, non ei patrocinetur, nec temerario ausu eam allegationibus suis colorare vel fuce obducere conetur. l. rem non nouam. §. patroni. C. de iudiciis.

Procuratoris enim onus nemo suscipere cogitur inuitus. l. filiusfamilias. 8. §. Inuitus. i. ff. de procurat.

Porro, cum Iurisconsultus, sicut & orator, debeat esse vir bonus, dicendi peritus, non oportet Postulatorem vel Procuratorem
contra

E N C H I R I D I O N

contra conscientiam malas causas defendendas suscipere, & eas detortis allegationib. pingere siue ornare. Ad namq. fame ut plurimum obest, & maximè tyronibus in Iuris exercitio vehementer nocet, si initio praxis sue, malis causis se onerent, & deinde stent in iudicio cum pudore corā omnibus. Facit enim vulgus coniecturam de progressu ex initio. Hinc sequitur contēptus, qui deinde vix vnquam, semel indutus, exuitur. Quare optimum est, bonas causas fouere, & in iis diligentē esse, ne quid oscitantia aut nimia securitate negligatur, dum aduersæ partis procurator prudens est & cautus. Si autem desperatam esse causam deprehenderit, deserat eam quā primū, quod olim iurare tenebantur postulatores, sed hoc in consuetudine amplius non habetur. d. l. rem non nouam. §. patroni. C. de iudiis.

II. Regula siue Obseruatio.

Rebus iam hinc inde exploratis, si causa non iniusta seu mala esse videatur, antequam tamen patrocinium parti promittat, exempla instrumentorum aut quarumcunq. aliarum literarum, si præstō sint, vel etiam causam ipsam in scriptis sibi porrigi dariq. postulet, utē
plen

plenè deliberare, & deinde conueniens respon-
sum clientulo dare possit, ne si fortè postea non
satis instructus, vel in factò vel in iure erraret,
alijs se ridendi ansam & materiem dedisse vi-
deretur. l. vt responsum. C. de transaction. & l.
minus instructus. C. de acquirenda & retinen-
da possessione. ext. de sponsal. & matrim. c. de
muliere. Satius enim & melius est tacere,
quàm cum pudore loqui.

III. Regula, siue Obseruatio.

Inquirat insuper diligenter, num clientu-
lus ea quæ intendit dicit que probare possit, siue
per instrumenta, & similia, siue per testes. Nā
nisi probationibus benè sit instructus & arma-
tus, etiam si iustissimam causam habuerit, suc-
cumbet, nihilq; ei ad victoriā ea ipsa proderit.
Et talibus dici solet: Non deficit ius tibi, sed pro-
batio. l. duo sunt Titij. 30. ff. de testament. tutel.
Veritas enim in foro iudiciali non prodest, nisi
probetur, aut aduersa pars eam confessa fuerit.
Et tales inanibus sumptibus vexant. Ideoq; ma-
le faciunt Procuratores, si in talibus casibus
patrocinaturos se polliceantur. l. sciendum est.
i. ff. de inoffic. testam.

K

IIII. Re-

III. Regula, siue Observatio.

Sit cautus, ne causa victoriam clientulo promittat. Hoc enim temerarium & leue habetur. Nam turpe est viro patricio & nobili, non prestare quod promittit. Et meminerit semper, dubium esse litis euentum. Nunquam ergo bene sonat hoc verbum (Promitto tibi causa victoriam) in ore prudentis Procuratoris vel Postulatoris.

V. Regula, siue Observatio.

Si grauis sit causa & difficilis casus, in quo patrocinium expetitur, consultus fuerit, vt Aduocatum quendam sibi adiungat, ne quid temerè aut imprudenter solus consuluisse vel fecisse dicatur: plus enim vident oculi quam oculus. Et in ore duorum vel trium stat omne verbum. ext. de testib. & attestat. c. in omni negotio. & c. licet vniuersis. Et va homini soli, quia cum ceciderit, non est qui subleuet eum. Ext. de statu Monach. & Canonic. Regular. c. Monachi nō precio recipiantur. Facilius namq; inuenitur, quod à pluribus queritur. 20. dist. c. de quibus causis.

VI. Regula, siue Observatio.

Stare debet & non sedere Procurator seu Postulator.

Postulator. Nec putet honori suo aliquid esse detractum per hoc, cum ipse sibi necessitatem elegerit standi, & contempserit ius sedendi. l. quisquis. §. fina. C. de postulando.

Stet autem cum grauitate debita, non arroganter, vt bene fundatam peritiam habere videatur. l. diui fratres. 17. in princ. ff. de Iure patron. Quia res informata caret Priuilegio. l. quidquid. 27. in princ. ff. de acquir. rerū domin.

VII. Regula, siue Observatio.

Procurator discretum & modestum, praesertim circa tria, se exhibeat, videlicet, in voce, vultu & gestu. Primò quidem, ne altiùs vocem extollat, vel plus iusto deprimat, sed vt mediū inter vtrunq, seruet. Deinde, vt vultū sic effingat, moderetur & adtēperet, ne praefracti, arrogantis, aut leuis ingenij appareat. l. 1. C. de offic. ciuil. iudic. Nam grauitatem & mentis maturitatem in omnibus praeseferre cōuenit. Idcirco & vestes habeat honestas & decentes, nimia breuitate vel longitudine non notandas. Nec accedat ad Iudicis conspectum, nisi in habitu ornato. 23. distinct. cap. penultimo. in fin. & 21. quæst. 4. c. sine ornatu. Vt non solum ratio tuenda dignitatis, sed & decoris

K. 2. habea-

ENCHIRIDION

habeatur. l. 1. ff. de postul. Affectata enim in vestibus sordes, laudem non pariunt. ext. de custod. Eucharist. c. 2. in fine. Et notus est versiculus vulgatus:

Hunc homines decorant, quem vestimenta
decorant,

In viliveste nemo tractatur honestè.

Extant in hunc modum, & alij versus, quos
adscribam.

Vir bene vestitus, pro vestibus esse peritus,

Creditur à mille, quamvis idiota sit ille.

Si careat veste, nec sit vestitus honestè,

Nullius est laudis, quamvis sciat omne quod
audis.

Nam talis prima facie præsumitur quis esse, qualem vestes eum indicant. l. item apud. 15. §. si quis virgines. ff. de iniur. & famos. libell. Vnde Seneca ad uxorem Neronis: Induete delicatè, non propter te, sed propter honorem Imperij. Speculatorem vide.

VIII. Regula, siue Observatio.

Iudici in omnibus honorem habeat, parcat illi & ignoscat, detq; operam, quantum omnino salvo iure clientuli sui fieri potest, ne eum
contra

contra se prouocet. Idcirco humili oratione, absque supercilio aut stomacho, Iudicem alloquatur, & petat, vt benignè patienterq; se audiat, sicut lex docet. l. proximè. ff. de his quæ in testam. delent. induc. & inscrib. Hoc nanq; pacto beneuolentiam sibi apud Iudicem conciliabit, & efficiet vt is tanto sit equior causa sua. Nemo enim inuito auditori libenter refert. 6. q. r. c. ex merito. Hoc quoq; caueat, ne si fortè Iudicem commotum seu iratum animaduertit, vehementius ei respondeat, sed illud potius poëta prudenter obseruet:

Cùm furor in cursu est, cresceti cede furorè

Nam facilè iniuria fit, tam verbo quàm factò. l. lex Cornelia. ff. de iniur. Et res periculosa est, sub Iudice offenso litigare. l. non distingue- mus. 32. §. cùm quidam. 14. ff. de recept. arbit. Et vulgo tritum est, Plus valet fauor in Iudice, quàm lex in Codice. Ac reuera multum est, sic- ut dici solet, habere Iudicem fauorabilè. Quem vt habeant postulatores, vt plurimum anniti & studere debent.

IX. Regula, siue Obseruatio.

Initio protestetur, si quid lapsu linguae, er-

K 3. rore:

ENCHIRIDION

rore vel ignorantia loquatur, quòd per hoc non velit suo clientulo præiudicare.

X. Regula, siue Observatio.

Deinde quoq³ caueat, ne commotus fortè, proferat, vel incautus effundat aliquid, (dùm lingua mentem præcurrit) quod in contumeliam Procuratoris, contra quem patrocinatur, dictum, tam Iudicem quàm patronū aduersæ partis offendere & exasperare possit. Quia non probris, sed rationibus certandum est. l. quisquis. C. de postul. Si autem fortè verbis provocatus fuerit, ne studeat mox se vlcisci, vt indoctiores Advocati, sed expectato cōgruo loco & rēpore, rationis clypeo se defendat & tueatur, sicut quidam sapiens dixisse fertur, cum multa sibi obijcerentur probra, Peto tempus ad deliberandum. Vel si omnino iniuriosa verba inferantur, ad animū ea in Iudicio vocet, atq³ protestetur sicut moris & iuris est. Idcirco namq³ iudiciorum vigor, iurisq³ publici tutela, videtur in medio constituta, ne quisquam sibi ipsi permittere valeat ultionem. l. nullus. C. de Iudæ. & cœlic. Interdum quoq³ non audiat, si leuia sunt quæ obijciuntur. Non enim sapiens est, qui relatis omnibus aures præbet.

XI. Re-

XI. Regula, siue Obseruatio.

Diligenter verba ponderet, & obseruet, vt proprijs, non ambiguis vocibus vtatur, sed dilucide, sine obscuritate, aut equiuocatione vlla, quod sentit exprimat. Nec omnino laudet vel commendet allegationes patroni ex aduerso disputantis, vt possit eum deinceps reprehendere, cum opus fuerit. Alioqui in eo ipso sibi contrarius esse videri posset, & sic non audiendus. Ext. de appellat. & c. c. sollicitudinem. in fin. & l. si procuratorio nomine. 2. ff. Quando appelland. sit.

XII. Regula, siue Obseruatio.

Si firma Memoria plus alijs pollet Procurator vel Postulator, in tabula cordis notet, quantum possibile est, omnia penè & singula verba, quæ Procurator partis aduersæ in medium profert. Sin verò minor sit memoria vis, quàm vt ei fidere satis sit tutum, maximè in arduis causis, vbi vel vnicum sæpe verbum, non obseruatum, intempestiuo silentio cum periculo causæ, præteritur, aut fortè garrula & imprudenti loquacitate effunditur, non pudeat in tabula materiali quæ necessaria

K. 4 sunt

ENCHIRIDION

sunt annotare, ut rectè meminisse possit, quibus tam verbis quàm argumentis & allegationibus aduersarius sit vsus. Deinde sumpta deliberatione, summa diligentia & sagacitate pōderet, trutinaret, atq; expēdat, num aliquod aduersarij verbum, argumentum, vel allegatio, fuerit talis, quæ reprehendi sine pudore possit. Rarò enim in multiloquio deest peccatū. Porro, si lex aliqua est citata, eam pro se inductam dicat, beneq; ex parte sua allegatum esse. Eam namq; legem sibi, non aduersario seruire & cōpetere, cuius rei rationes subiungat, nec absurdas, nec ridiculas. Hoc pacto Procurator antagonista cōfusus erubescet, illud Poëta referens.

Ah patior telis vulnera facta meis.

Sed & ipse caueat, ne sagittæ Ionathæ retrorsum abeuntes, eundem repercutiant.

XIII. Regula, siue Observatio.

Consulat peritiores se, de iure & meritis causæ, inquirendo, disputando, opponēdo. Nam his modis veritas inuenitur. l. utile tempus est. 2. in fi. ff. quis ordo in bonorum possessione seruetur. Consideret etiam, quæ cōtra se faciunt, quibúsue argumentis aut legibus ab aduersario expugnari, aut certè acriter impugnari posset.

XIII

XIIII. Regula, siue Observatio.

Det operam; vt dilucidè minimeq; obscure,
rem ipsam proponat, ac bona fide narret, nec
ambagibus longis vtatur, sed quantum absque
causæ dispendio fieri potest, breuissimè tantum
necessaria in medium proferat, superflua ver-
ba, veluti causæ nocitura, vitet ac fugiat.

Non moueat nauseam auditoribus, sæpius
eadem dicendo, titubando, iterando, aut synco-
pando verba, immorando vel transcurrendo.
ext. de celebrat. missar. & sacram. euchar. c.
dolentes referimus.

XV. Regula, siue Observatio.

Sit præterea cautus & moderatus in alle-
gando. Sæpe enim sit nimia allegatione, vt par-
tè aduersam instructiorè reddidisse videri pos-
simus, dum legem vel canonè citamus, qui ad-
uersario magis quàm nobis seruire queat, quod
fulcrum causæ suæ fortasse illi, nisi per factam
allegationem monito, in mentem non venisset.
Et maximè caueat, ne cōtrarias, falsas aut ab-
rogatas leges vel canones alleget ac in medium
proferat, ne ignorantia iuris in simulari possit,
quod valde turpe est scientiam iuris profitenti.

ENCHIRIDION

XVI. Regula, siue Observatio.

Non multū colloquatur cum illis, quos testes inducere vult, ne suspectus fiat, quòd subornarit illos, instruxerit atq; docuerit, quid debeant deponere seu dicere. Nā si interrogetur testis, num locutus sit ei Procurator, & ipse respōdeat, quòd sic, facile posset reijci testimoniū ipsius, tanquā suspecti, cū Procuratoris non minimo dedecore.

XVII. Regula, siue Observatio.

Nouus Postulator citius Rei partes sumat quàm Actoris defendendas, quòd Iura Reis faueant, & leuius sit fugere, quàm impetere vel impugnare. Et talibus fugitiuis iura succurrunt. Ext. de except. c. cum inter. & c. dilecti filij. & c. vltim. Poterit etiam pluribus defensionibus, ad propellendas aduersarij impetitiones, vti. l. Arrianus ait. 47. ff. de action. & obligationib. extr. de probationibus. c. ex literis. Rei namq; videntur certare de damno vitando, nō de lucro captando. Quare & eis iuris ignorantia lapsis subuenitur. l. i. C. de iuris & facti ign.

XVIII. Regula, siue Observatio.

Sit quoq; circumspectus, vt si proferatur contra se aliquod instrumentum publicū, vel aliæ literæ aut scripturæ quæcunque, diligenter inspiciat

spiciat corpus ipsius scripturae, & videat attendat q̄, si fortè rasura deprehendatur in loco suspecto. Consideret præterea, num scriptura exhibitæ, de falso possit redargui. Ext. de crimine falsi. c. licet. & c. quam graui.

XIX. Regula, siue Obseruatio.

Sit breuis, & quantum omnino fieri potest, paucissimis vtatur verbis, tam in exceptionibus concipiendis, quam libellis formandis, adeo q̄, in omnib. alijs quæ proponit. Non enim in multitudine sermonis, sed in ponderositate verborū & sententiarū, vis ac virtus facundia consistit. Nam melius est, pauca utiliter ostēdere, quam multis inutilibus aures hominum prægrauare. l. tantum. 2. §. contrarium. 15. C. de veteri iure enucleando. In cōstit. de confirm. ff. §. 15. Et attendat Postulator, quòd si multa, pponit, multa sibi erunt probāda. Graue autē est probare, & ad probandi onera venire. l. is qui destinauit. 24. ff. de rei vendic. Atq̄, nō raro fit, vt garrulis talibus dicatur: Si tacuisses, Philosophus fuisses.

XX. Regula, siue Obseruatio.

Porro omnia quæcunque Postulator facit & petit coram Iudice, si eius iudicium declinare statuit, cum protestatione petat, saluis

ENCHIRIDION

exceptionibus & defensionibus suis. Quia exceptionem obijciens, de intentione aduersarij confiteri non videtur, ext. de exception. c. cum venerabilis. Et lex dicit, Quod non utiq³ fate-
tur, qui excipit. Sed verum est tamen, eum non negare. l. non utique. 9. ff. de exception. prescription. & præiudic. Sicut & creditor in rei hypothecaria distractionem non consentit, nisi salua causa pignoris & iure suo, sub protestatione cõuenienti. l. si debitor. 4. §. Si in venditione. 1. ff. quib. mod. pignus vel hypoth. soluitur.

XXI. Regula, siue Obseruatio.

Postulator Actoris contra, det operam, vt aliquid in dubium reuocet coram Iudice, quo is pro reo interloquatur. Nam hoc pacto non poterit Iudicem postea recusare Reus, cum iam ipsius iurisdictionẽ approbauerit per acceptatã interlocutionem. l. ad solutionem. C. de re iudic. ext. de testib. & ad testat. c. cum venisset.

XXII. Regula, siue Obseruatio.

Scripturam in iudicium deductam, ore suo non legat, ne si falsa sit, ipse falsarius reputetur. Quin imò caueat ab omni falsitatis vitio, adeoq² suspicione.

XXIII

XXIII. Regula, siue Observatio.

Postulator quoq; caueat, ne plus aequo sibi tribuat, aut suæ siue eruditioni, siue prudentiæ, nimium confidat. Ceterum in omnibus quæ dicit & facit, à iure sumat fundamentum, & ex ipsis scripturis sensum capiat veritatis. dist. 9. c. quis nesciat. Nec trahat ipsum voluntas propria ad aliquem processum, nisi is à iure ac veritate iuuetur ac fulciatur. Non enim solidum est ædificium, ubi voluntas temeraria, sine certo iure, fundamentum posuit.

XXIII. Regula, siue Observatio.

Consilium etiam est, vt Procurator omnia quæ coram iudice fiunt, petuntur, & dicuntur, roget per Notarium iudicij, in præsentia Iudicis, antequam recedat Postulator, ordine scribi & notari, ne fortè si aliud scriptum sit, quàm dictum fuit, & Procurator in alio termino neget sic dictum esse, sibi non credatur, sed actis cause potius fides habeatur. Ext. de probationibus. c. quoniam contra. & l. fin. C. de re iudic. Et saepe contingit, quòd ex breuissima mutatione facti, totum ius mutatur. l. hoc genus. 106. ff. de condit. & demonstrat. & c.

ENCHIRIDION

XXV. Regula, siue Observatio.

Omnia procuratoria, Rescripta, instrumenta Syndicatus, Commissionis, & excerpta omnia, per quæ datur seu fundatur iurisdictio, & breuiter omnia alia acta cause, per quæ, si non appareant aut præsto sint, iudicium reddi possit nullum, faciat prætoris vel iudicis autoritate, in publicam formam reduci, seu transumi. Nam talibus transumptis statur, & si originalia non monstrantur: probatur. l. publicati semel testamenti. C. de testament. ext. de confirmatione vtili vel inutili. c. venerabilis frater. de Procuratoribus. c. in nostra presentia. Sit itaq; hac in parte cautus & sollicitus Postulator. Nam & modicum fermenti totam massam corrumpit, & opus laudat artificem suum. Nou. 5. c. 3.

XXVI. Regula, siue Observatio.

Ante omnia caueat, ne facile aliquid allegando confiteatur, absq; protestatione, vel sine annexa conditione, certoq; proponendi modo & ratione. In confitentem enim nullæ sunt partes iudicis, nisi in condemnando. l. proinde. 25. in ff. ad l. Aquil. Nam confessus pro iudicato est. Quia quodammodo sua ipsius sententia damnatur. l. 1. ff. de confessis.

XXVII.

XXVII. Regula, siue Observatio.

Postulatorem Actoris oportet sagaciorē & diligentiorē esse Procuratore Rei. Extēdat causam suam, quantū potest, & laboret vt quā primū reus condemnatur. Sed imprimis caueat, ne temerē se ad probandū offerat, si nō est extremē necessariū, & ab aduersario vrgeatur.

XXVIII. Regula, siue Observatio.

Postulator rebus presentibus inhereat, & stet firmiter possessioni, si eam habet, quam dicet auream esse. Titulum possessionis nullū alleget. Sic enim probare eum nō tenebitur. Hoc solum respondeat, satis sibi videri, in possessione esse, & re ipsa possidere. l. 1. ff. vti possidetis. & C. eodem tit. l. 1.

XXIX. Regula, siue Observatio.

Quamobrem det operam, si potest, vt prius agatur super possessorio, quā petitorio. Quia commodius est possidere, quā in rem agere. Inst. de inter. §. retinēda. 4. ext. de restitut. spoliat. c. ex conquestione. & l. ordinarij. C. de rei vendicat. Deinde si expedierit, in lite cōtestata poterit de possessorio ad petitoriū recursū habere. Ext. de cā poss. & ppriet. c. pastoralis. & l. Cum fundum. 18. §. eum qui fundū. ff. de vi & vi arm.

XXX.

ENCHIRIDION

XXX. Regula, siue Observatio.

Postulatorem Rei conuenit causam Actoris extenuare. Sunt & partes eius fugere. & deferre. Sic tamen fugiat, ne Iudex propter nimium fugæ studium, contra ipsum presumat.

XXXI. Regula, siue Observatio.

Non respondeat subito, sed postquam quid Actori respondendum sit, deliberauit, sedato animo, modestè Actoris Argumenta ordine repetat, & deinde singulis capitibus suas exceptiones obijciat.

XXXII. Regula, siue Observatio.

In fine repetat Epilogi loco, sub compendio, cause merita, ad rem præcipuè facientia, & simili iura meliora, vt Iudex ea in recenti memoria conseruet. Nam quæ ultimò dicuntur, melius memoriæ commendari possunt. de consecrat. dist. 2. c. liquidò.

XXXIII. Regula, siue Observatio.

Hoc etiam cauendum, ne passim nimis exiguo salario contentus patrocinetur. Ea enim de causa vilior & indoctior apud plerosq; habebitur. De honorarijs autè Postulatorum vel Ad-

uoca-

uocatorum D. Placentius sic inquit: Nimirum in Aduocatorū honorarijs ita versari Iudex debet, vt pro modo litis, próque Aduocati facundia, & fori consuetudine, & iudicij, in quo erat acturus, estimationem adhibeat, dummodo licitum honorarium quantitas non egrediatur. l. 1. §. in honorarijs. 10. ff. de varijs & extraord. cognit. Licitum autem honorarium intelligitur in singulis causis, ad centum vsque aureos. Hec ille.

XXXIII. Regula, siue Observatio.

Atque vt tandem Observationibus finem imponamus, in vnum quasi fasciculum singulas comprehendemus, hoc pacto: Iurisperitus debet esse in consilio cautus, in patrocinio fidelis, in iudicio iustus. Tenetur enim de talento sibi credito rationem reddere Deo suo tempore. Et si per imprudentiam Postulatoris causam suam clientulus perdat, poterit eo nomine patronus conueniri. l. idem iuris. 8. ff. ad l. Aquiliam. & l. illicitas. 6. §. sicuti. ff. de officio praesidis. & l. si quis aliquid. 38. §. si quis instrument. ff. de poenis. & l. 1. §. is qui. ff. ad l. Cornel. de fals.

ORDO

ENCHIRIDION
ORDO IUDICIA-
RIVS, CERTIS TERMINIS
SIVE TEMPORIBVS, IN GRA-
tiam Nouitiorum in foro mili-
tum comprehensus eodem
Autore.

PRIMVS TERMINVS.

Primus terminus post editam citationem,
est, vt Actor libellum iudici offerat, & si id
alieno nomine faciat, mandatū eius simul ex-
hibeat. Reus verò si in iudicio vel per se vel per
alium comparuerit, exemplum vel copiam eo-
rum, quæ ab aduersario sunt proposita & illa-
ta, petat. Si autem in Iudicis conspectum pro-
deat alius, Rei partes defensurus, is mandatum
constitutionis suæ edat, vel satisdet, aut caueat
de rato, & iudicio sisti.

Secundus Terminus.

Est, vt Reus ad singulas positiones, si articu-
latus est libellus, affirmatiuè vel negatiuè re-
spondeat, aut Exceptiones opponat, si quas ha-
bet Dilatorias, vel, vt totum negotium semel
iugulet, peremptorias.

Tertius

Tertius Terminus.

Si opposita Exceptiones progressum non impediunt, Actori tempus praefigitur à Iudice, quo ea probet, quae Reus negavit, & ut testium nomina edat. Atq; ob id Commissarium, cui examen mandetur, eo ipso tempore petere, & cum scriptis, ad hoc necessarijs, impetrare potest.

Quartus Terminus.

Contra testiũ personas & dicta, instrumenta, atq; id genus probationes alias excipitur.

Quintus Terminus.

Replicationes & eius generis alia adminicula, quibus causa fulcitur, producuntur.

Sextus Terminus.

Dein Duplicationes, Triplicationes, & si res exigat, Quadruplicationes proferuntur.

Septimus Terminus.

Tandem succedit cõclusio ab vtraq; parte, vel scripto vel verbo. Atq; vbi sic vtrinq; receptui canitur, Iudex quoq; causam pro conclusa accipit, vt deinceps amplius non audiantur partes.

Octauus Terminus.

Cum iam sic Iudicis functioni, de Iuris questione solliciti, causa submissa est, & is de iure, matura deliberatione habita, sit instructus.

ad cer-

ENCHIRIDION

ad certum diem partes litigantes peremptorie citat seu vocat, vt sententiam pronunciari audiant.

Nonus Terminus.

Deinde partibus ad præscriptum diem presentibus, vel se cõtumaciter absentantibus, Iudex sententiam profert, vel Interlocutoriam vel definitiuam.

Decimus Terminus.

Iniusta Iudicis sententia grauatus, Appellationis remedio iuuatur, qua à minore iudice, per inuocationē maioris iudicis, pretextu iniquitatis primæ latæ sententiæ, recedit, vel illico atq; in continenti, & sic viua voce apud acta, vel postquam à tribunali iudex recesserit, vsq; ad decendum in scriptis. l. præfecti. 17. ff. de minor. & l. litigatoribus. C. de appell. & l. 1. §. dies. ff. quando appell. sit. & c. 1. de appell. lib. 6.

Vndecimus Terminus.

*Post Appellationem interpositam, Iudex, à quo appellatū est, literas dat, vel saltem dare debet ad eū, qui de Appellatione cognoscit, quas quidem literas, dimissorias, vsitata autem voce, Apostolos appellant, & eos Appellans cum
instan-*

instantia petere debet, intra triginta dies, à die
 latae sententiae. l. iudicibus. C. de appella. & c.
 ab eo. de appellat. lib. 6. Si Iudex Apostolos dare
 recuset, protestatur de hoc ipso appellans, &
 non nocet ei denegatio. l. eos. §. apostolos. fin. C.
 de appellat. & l. i. in fi. ff. de libel. dimiss. Si au-
 tem Apostolos non petit, appellationi renuncia-
 re intelligitur. c. quamuis. de appellat. in Clem.

Duodecimus & vltimus Terminus.

Si verò à sententia per Iudicem lata, non
 fuerit appellatum, iam ea ipsa, elapsis diebus
 decem, facta est res iudicata, & nil desidera-
 tur amplius, nisi quòd Executio rei iudicatae
 fiat. l. 2. & l. debitoribus. 31. ff. de re iudi.

Nos hic quidem non omnes, sed eos tantum,
 qui frequentantur apud Iudicem Ordinarium,
 Terminos seu tēpora designauimus. Nam alia
 consistoria alias habent consuetudines, quas
 obseruare debet, qui causis patrocinari insti-
 tuit, alioqui impinget, inq̄ foribus delinquet.

Hac studiose Iuris Tyro boni consule, &
 meis fruere laboribus, melioraq̄
 expecta.

FINIS.

Abt. Frondar

FRANCOFVRTI
APVD MARTINVM LECH-
LERVM, IMPENSIS HÆRE-
dum Christiani Egenolphi, Barbaræ,
D. Ioannis Cnippij, & Mariæ, Pau-
li Steinmeyrs, vidua-
rum.

M. D. X C I

Handwritten vertical text, possibly a library or collection mark.

Handwritten text at the bottom of the page, possibly a signature or date.

Martin. Crüsius, lib. 3. Suevicorum
annalium, part. 3. fol. 134.

ex Aventino.

Rudolphus I. Romanorum Imperator,
statuit, ut posthac, ob infirmitatem nobilitatis,
Principum et Pontificum edicta
et privilegia, Teutonum lingua edicerentur,
quae hactenus Romano sermone
data erant.

Et ibidem, ex Chronico magno
Norimbergensi, Georgii Alteni.

Rudolphus I. iussit, ne Notarii amplius
literas contractuum Latine scriberent,
sed Germanice: multos enim
simpliciores plebis antea deceptos
fuisse.

Vw: Ko 4310

Kc 2939

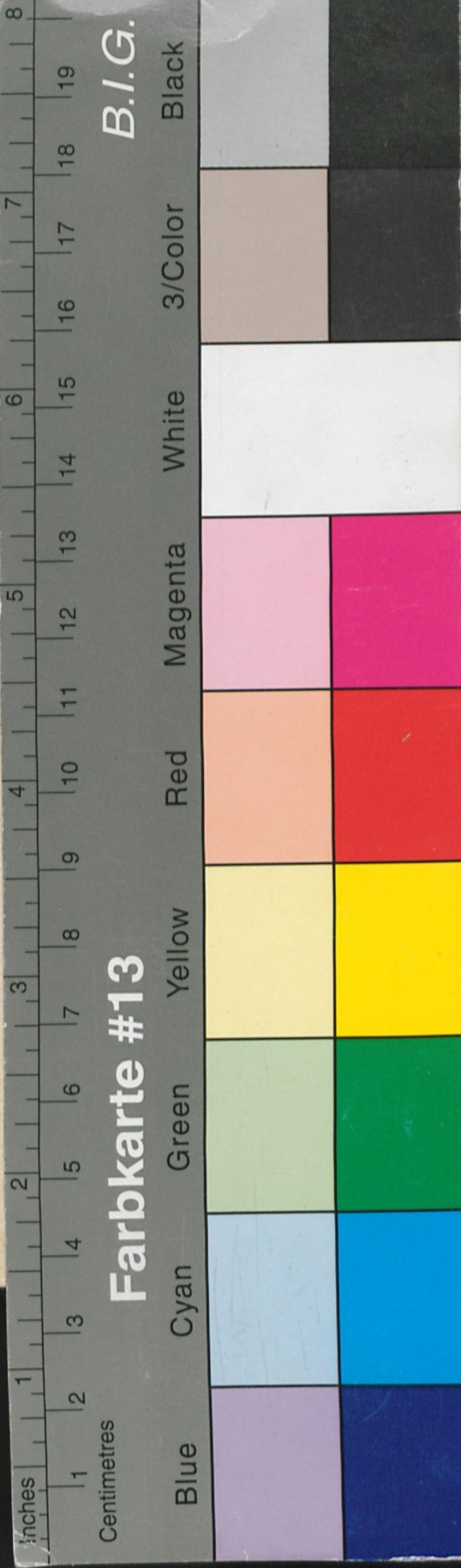
(K22 17200)

Exitus acta probat, finis non puona coronat.

2

ARTIS NOTARIATVS

ELEMENTA-

IVS LIBER, IN

VÆSTONES SCHO-

STICAS REDACTVS, TY-

bus huius artis, qui in Notarios creari,
 fortasè etiam in iudicio Camerae Impe-
 rialis recipi, seu immatriculari (quod
 vocant) cupiunt, apprimè vsui
 futurus.

R. HENRICVM CNAVSTINVM,
 V. I. Doctorem, S. Palatij, aulæq; Late-
 ranensis Comitem.

accessit APPENDIX de Notariorum ex-
 cessibus, erroribus, atq; peccatis.

ITEM, *Ioannes*
L. W. 181612

CHIRIDION PROCVRATORVM: hoc
 Regulæ aliquot communes siue obserua-
 nes Procuratorum aut postulatorum in
 Iudicijs & actionibus forensibus ve-
 lut limites custodiendæ, co-
 dem auctore.

FRANCOFVRTI,

M, D, XCI.